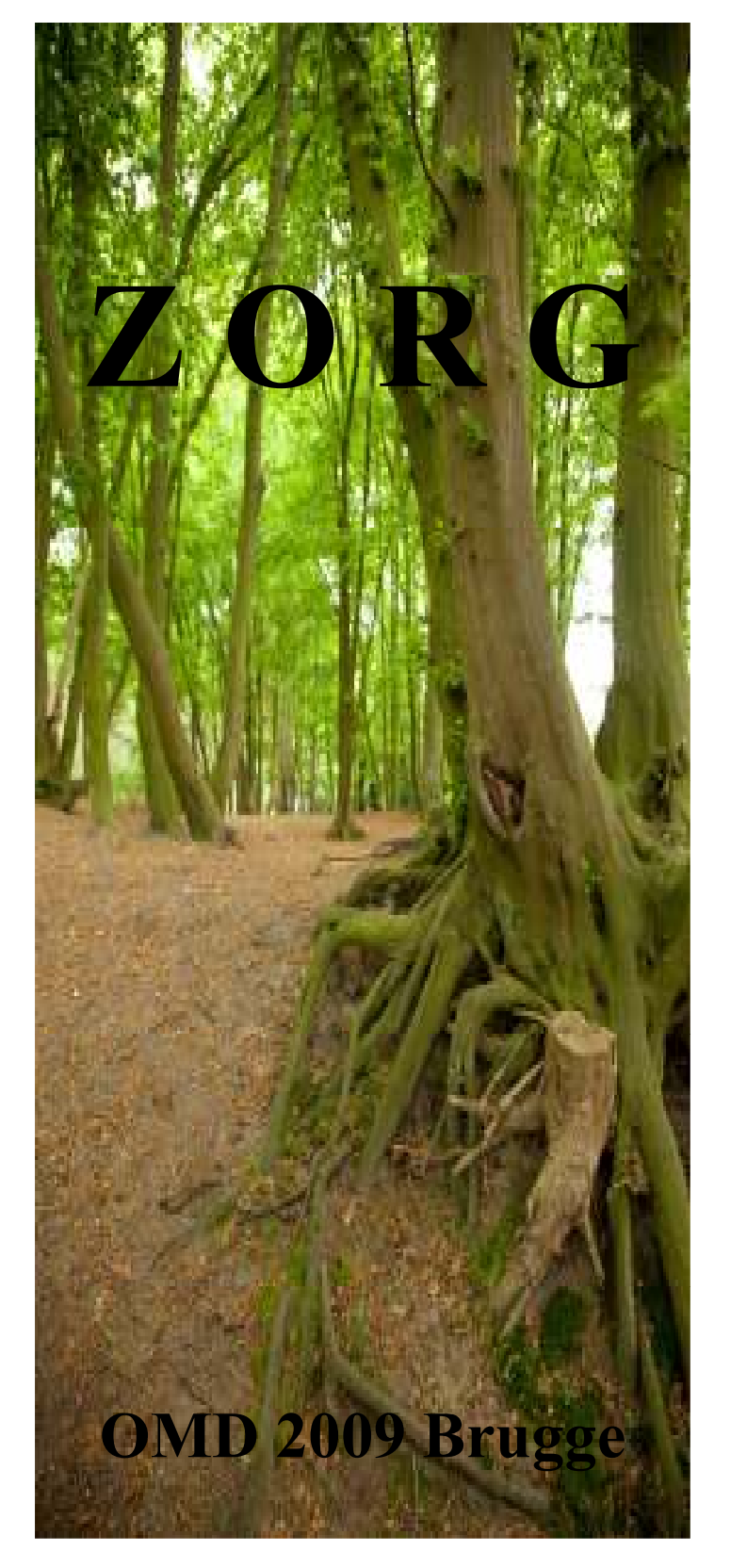

A photograph of a forest floor. In the foreground, a large tree trunk with a hollowed-out section and exposed roots is visible. The ground is covered in brown leaves. In the background, many other trees with green foliage are visible, creating a dense forest scene.

ZORG

OMD 2009 Brugge

Illustratie kaft

*Koning Albert I-laan 8, Onze-Lieve-Vrouw
Psychiatrie*

*binnenblad: Ter Galghe/Ter Weelde aan de
Diksmuidse Heerweg*

Woord Vooraf

Vorig jaar vierden we de twintigste verjaardag van de Open Monumentendag, het erfgoedfeest bij uitstek!

Op 12 en 13 september 2009 zijn we aan de 21ste editie toe! Het schitterende programma dat u dit jaar wordt aangeboden, is groter en ambitieuzer dan dit van de feesteditie 2008. Jaarthema is 'Zorg' en daarom wordt gefocust op het erfgoed dat met het geestelijke, lichamelijke en maatschappelijke welzijn van de mens te maken heeft. Maar 'Zorg' mag en moet in de Werelderfgoedstad Brugge ook te maken hebben met de zorg voor het monument. Naast de uitzonderlijke eeuwenoude hospitelen die in Brugge bewaard bleven (van de oudste in Europa) en de boeiende verrassende zorginstellingen, vergeten we niet dat onze stad nog steeds een voorbeeld is wat restauratie betreft. Tien panden, zogenaamde 'monumenten in de actualiteit', staan op het programma. Het zijn unieke voorbeelden van zorg voor het onroerende erfgoed. Voor deze bezoeken is een reservatie noodzakelijk. Zorg dat u er tijdig bij bent.

Daarnaast bieden originele themawandelingen u de mogelijkheid om veel onbekende verhalen rond het zorgherfgoed te leren kennen. Een lezing en verschillende tentoonstellingen vervolledigen het beeld. De tentoonstelling 'De uitvinding van Brugge. De stad van Delacenserie', opent op 10 september de deuren. De figuur en de rol van de 19de-eeuwse stadsarchitect worden uitvoerig belicht. Een bezoek aan die tentoonstelling in het Bruggemuseum-Gruuthuse raden we aan. Louis Delacenserie was ongetwijfeld een van de gangmakers van de monumentenzorg in Brugge. Zijn betekenis voor onze stad kan nooit genoeg onderstreept worden.

Wij zijn heel blij dat de Stad Brugge en onze Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg u voor deze 21ste editie een rijk gevuld programma kan aanbieden. Als Schepen, met ook monumentenzorg onder mijn bevoegdheid, wil ik heel graag alle deelnemers, eigenaars, erfgoedpartners en vrijwilligers bedanken voor hun medewerking en inzet voor OMD Brugge.

Ik wens u prachtige, aangename en leerrijke Open Monumentendagen toe en hoop dat u massaal zult deelnemen.

Mercedes Van Volcem

Schepen voor
Ruimtelijke Ordening,
Stadsvernieuwing en
Huisvesting

Inleiding

Het thema van de 21ste editie is 'Zorg'. OMD focust op het erfgoed dat te maken heeft met het geestelijk, lichamelijk en maatschappelijk welzijn van de mens.

Zorg'aspecten' bepaalden ongetwijfeld mee het uitzicht van gebouwen en dat ontdekt u uitgebreid in Brugge op 12 en 13 september. De 'Zorg' heeft een lange geschiedenis en het erfgoed is juist daardoor meestal eeuwenoud en gevarieerd. Brugge kan buigen op een van de oudste ziekenhuizen van Europa: het prachtige Sint-Janshospitaal. Het hospitaalmuseum krijgt veel belangstelling met speciale rondleidingen en een lezing. Maar ook Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie dateert uit de 13de eeuw en getuigt van eeuwenlange zorg voor bejaarden. In een cosmopolitische stad als Brugge kon de

medische sector zich immers snel ontwikkelen. Latere voorbeelden geven een beeld van de evolutie van de geneeskunde.

Verschillende 19de-en 20ste-eeuwse zorginstellingen openen op 12 en 13 september hun deuren zoals

het woon- en zorgcentrum Minnewater in de Professor Dr. J. Sebrechtsstraat, de vzw Binnenstad op het Wijngaardplein en Onze-

Lieve-Vrouw Psychiatrie (met nieuwe afdelingen)
in Sint-Michiels.

Alle drie vertegenwoordigen ze een specifieke
architectuurvorm en bovenal een eigen en
actueel verhaal.

Er zijn ook 'onbekende' hospitalen te ontdekken,
zoals het voormalige Magdalenagasthuis in de
Nieuwe Gentweg of het voormalige militaire
ziekenhuis in de Peterseliestraat, dat voor het
eerst zijn deuren opent. Met 'jongere' zorgcentra
zoals de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst in
de Korte Rijkepijndersstraat en CKG-Sint-Clara
op de Garenmarkt maakt u voor misschien het
eerst kennis. Hun 'onderdak' werd niet
ontworpen voor de huidige functie. Traditioneel
krijgt het godshuispatrimonium veel aandacht.
Het is immers een uniek gegeven. Zowel op de
themawandeling 'Met dank voor de goede
zorgen' als bij individuele bezoeken aan het
Goderickx Convent in de Moerstraat en godshuis
de Fontaine in de Zwarteleertouwersstraat komt
u veel over de geschiedenis te weten.

De voormalige Bogardenschool (nu Academie) in
de Katelijnestraat, waar tot in de 19de eeuw
arme weesjongens terecht konden, en de
voormalige Berg van Barmhartigheid (nu

Bruggemuseum-Gruuthuse) waar geld kon geleend worden, ontbreken niet op het appel. In de Sint-Jacobskerk, die vaak als de schatkamer van Brugge wordt omschreven, kunt u kennismaken met het verhaal van Cosmas en Damianus en met een tentoonstelling rond zorgdragers en armenzorg in het verleden. De tentoonstelling is een samenwerkingsproject tussen de kerkfabriek, de consulent religieus erfgoed en het OCMW-Brugge (Archief- en Kunstpatrimonium). Het OCMW Brugge is door het jaarthema 'Zorg' nauw betrokken bij de opmaak en de realisatie van het OMD-programma 2009.

We besteden aandacht aan 'de zorg voor de doden' met de openstelling van de prachtige centrale begraafplaats in Assebroek.

Op zondagnamiddag zijn speciale rondleidingen gepland. Een unieke 'lieu de mémoire' aan de Diksmuidse Heerweg, waar ooit huisjes voor leprozen stonden en waar ondertussen 'houtig erfgoed' ontstond, verdient uw bezoek evenals de site van een nieuw geplande zorginstelling in het boeiend natuurgebied van de Gemene Weidebeek. Op beide plaatsen staan specialisten klaar met tekst en uitleg.

Drie nieuwe themawandelingen zullen u ongetwijfeld aanspreken. Het medisch-historisch genootschap Montanus verzorgt een wandeling rond verdwenen klinieken in Noord-Brugge en

wij zijn
bijzonder
verheugd met
deze
samenwerking.
Maar ook het
OCMW laat zich
niet onbetuigd
met 'Zijt zoo
goet van te
zorgen voor
mijn kind'

wordt het verhaal gebracht van verlaten
kinderen en vondelingen in het 19de-eeuwse
Brugge. De derde wandeling 'Met dank voor de
goede zorgen' behandelt de geschiedenis van de
zorg en de zorgarchitectuur in onze stad.

In Brugge interpreteren wij het thema 'Zorg' ook
als 'Zorg voor het Monument'. Tien

'monumenten in de actualiteit' geven de OMD-
bezoeker de kans een gebouw net voor, tijdens
en net na een restauratie te bekijken.

Monumentenzorg is een intensief verhaal van
zorg en sinds de 19de eeuw nauw verbonden met
het verhaal van Brugge. Vanaf 1877 geeft de
stad immers subsidies voor de restauraties van
niet-beschermde gebouwen. Een uniek gegeven
in België. Nu is het aantal, officieel door de
overheid, beschermde monumenten gegroeid en
zijn de subsidiemogelijkheden voor de eigenaars
groter geworden. Niettemin vraagt een
restauratie een enorme inzet van de bouwheer.
Dat ervaart u tijdens de bezoeken. De tien
monumenten zijn verscheiden en lonen stuk
voor stuk de moeite. Zoals steeds is getracht om
ook het verhaal 'achter' de gevel, de vroegere
eigenaars en de functies van het gebouw terug
te vinden. De toren van het Oudhof van Sint-
Joris in de Sint-Jorisstraat wachtte ruim 125 jaar
op restauratie en dit is een unicum voor Brugge.

Restauratiearchitecten zijn present op verschillende locaties voor bijkomende informatie maar ook de bouwheren zijn aanwezig en brengen hun verhaal.

Met Open Monumentendag kan de tentoonstelling 'De uitvinding van Brugge. De stad van Delacenserie' in het Bruggemuseum-Gruuthuse bezocht worden. De tentoonstelling werd gemaakt naar aanleiding van de 100ste verjaardag van het overleden van de grote 19de-eeuwse stadsarchitect.

Louis Delacenserie, stadsarchitect van 1870 tot 1892, was een van de grote gangmakers van de restauratiebeweging in Brugge. Zijn erfenis is aanzienlijk maar onvoldoende gekend. Drie grote nieuwbouwprojecten naar zijn ontwerp (het Provinciaal Hof op de Markt, de Rijksnormaalschool in de Sint-Jorisstraat en de Minnewaterkliniek in de Professor Dr. J. Sebrechtsstraat) worden op een uitgebreide of een meer bescheiden manier belicht op OMD 2009.

Zoals al vele jaren het geval is, ontbreken de trouwe erfgoedpartners (Stadsarchief, Openbare Bibliotheek, Bruggeplus, Erfgoedcel Brugge, Groendienst, Musea Brugge, Raakvlak, In&Uit Brugge en OCMW Brugge) niet op het appel. U ontdekt ze op verschillende locaties en zij ondersteunen mee de kwaliteit van het OMD-gebeuren in Brugge. Kwaliteit mag immers bij dit culturele evenement nooit uit het oog worden verloren.

Afspraak op 12 en 13 september voor de 21ste editie van OMD!

Boomgaardstraat 1, collegevleugel jezuïeten (monument in de actualiteit)

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op zondag 13 september
zorgt arch Benoît Delaey voor bijkomende uitleg over
de geplande restauratie tussen 14.00u en 16.00u

De restauratie van deze vroeg 17de -eeuwse vleugel
gaat in 2010 van start (net vierhonderd jaar na de
bouw). U krijgt de kans het gebouw voor het laatst te
bezoeken en kennis te maken met de
toekomstplannen.

Ignatius van Loyola stichtte in 1540 de 'Societas
Jesu'. De leden van deze 'sociëteit' of de
jezuïeten werden snel bekend als befaamde
predikers, missionarissen en pedagogen.
Hun onderwijs was kwaliteitsvol en daardoor
kregen ze invloed op de vorming van de
leidende klasse in Europa, want vooral kinderen
van de gegoede klasse volgden les bij hen.
In 1570 vestigden jezuïeten zich in Brugge en
slaagden erin tussen 1595 en 1638 een nieuw
klooster, een school en een uit kerk te bouwen.
Tussen 1607 en 1610 werd aan de kant van de

Boomgaardstraat een schoolgebouw opgetrokken¹. De bouwwerken werden gesponsord door zowel de Stad Brugge als het Brugse Vrije. De leiding van de werken berustte bij de Brugse meester-metselaar Jacques Huyssens, de vader van architect en lekenbroeder Pieter Huyssens die de kerk ontwierp.

De hoge bakstenen collegevleugel is twee bouwlagen hoog en telde oorspronkelijk veertien traveeën. De benedenverdieping was ingedeeld in vijf klassen, die elk afzonderlijk toegankelijk waren van op de koer en waarvan de oorspronkelijke ingangen nog (gedeeltelijk) herkenbaar zijn. Via de stenen trap aan de zuidkant van het gebouw is de voormalige grote, hoge aula bereikbaar. De zoldering bestaat uit monumentale bepleisterde moer- en kinderbalken.

Deze aula was bestemd voor toneel want dramatische oefeningen vormden een belangrijk onderdeel in het onderwijssysteem van de jezuïeten. Voor de inhuldiging van het gebouwen

¹ J. Cornilly, *The former Jesuit college in Bruges. Past-Present-Future*, master's thesis, KULeuven- R. Lemaire Centre for Conservation, 1998.

in 1610 werd een speciale theatervoorstelling gegeven voor ouders en mecenasen.

De bakstenen buitengevels zijn doorbroken door grote kruisvensters afgeboord met natuurstenen negblokken, maar deze werden in de loop der eeuwen meermaals verbouwd. In het dakvlak zitten dakkapellen die de wapens van Brugge en het Brugse Vrije dragen.

De jezuïetenorde werd in 1773 door keizerin Maria Theresia afgeschaft en op 20 september van datzelfde jaar werd ook de Brugse vestiging gesloten en gedeeltelijk openbaar verkocht. De collegevleugel werd niet verkocht maar deed dadelijk dienst als Theresiaans college, later werden er catacheselessen voor de armen gegeven en in 1792 gebruikten de Brugse jacobijnen de aula als vergaderruimte.

In het begin van de 19de eeuw werd de benedenverdieping als paardenstal gebruikt en in 1832 besliste men het gebouw te herstellen en om te vormen tot klaslokalen voor het atheneum. In 1852 werd het de Rijksmiddenschool. Verbouwingswerken gebeurden toen door stadsarchitect Jean-Brunon Rudd (1792-1870), die verschillende vleugels bijbouwde: onder meer de poortingang aan de Verversdijk, de vleugel aan de Kandelaarstraat (ook te bezoeken), een portierswoning en een toegangspoort.

De eerste directeur van de Rijksmiddenschool was Joannes Brans (zie ook brochure OMD 2008, nr. 18).

Joannes Brans (1796-1862)

De Nederlander Brans kwam naar Brugge op het einde van de Hollandse tijd. In 1829 is hij hoofdonderwijzer van de lagere rijksschool op het Kraanplein (ingericht

in het voormalige Vleeshuis). Dit schooltje voor kinderen van hier residerende Nederlandse militairen en ambtenaren werd ook door gegoede Brugse ouders voor hun kinderen uitgekozen omwille van het niveau van het onderwijs. In 1830 leidde Brans dit privéschooltje, dat nog uitsluitend door Brugse jongeren werd bezocht, verder voor eigen rekening en met als 'beroemde' leerlingen onder meer Guido Gezelle en Lodewijk Van Haecke. Brans heeft zijn vak geleerd aan de Haarlemmer kweekschool en werd door tijdgenoten omschreven als een krachtige persoonlijkheid en een talentvol 'schoolman'.

Brans werd in 1842 directeur en hoofdonderwijzer van een nieuwe hoofdlagere school, waarvan de kosten voor het onderricht en de salarissen van leerkrachten ten laste vielen van de overheid. De Stad Brugge moest een geschikt gebouw ter beschikking stellen. Het huis Naaldenstraat 23 met ruime tuin werd toen aangekocht en ingericht en Joannes Brans en zijn vrouw (de Brugse Catherine Neyts) woonden er tussen 1844 en 1852. De school, met Frans als voertaal (*école primaire supérieure*) werd een succes. Er waren tien klassen met een leerlingenaantal van ruim 200.

Met de wet van 1850 op het middelbaar onderwijs werd de hoofdlagere school omgevormd tot '*école moyenne*' en de stad richtte met dat doel een deel van het voormalige jezuïetencollege in. Het was reeds gedeeltelijk in gebruik voor het atheneum. Er werd een nieuwe vleugel bijgebouwd. Ook daar werd Brans de eerste directeur.

Aan de kant van de Boomgaardstraat was het complex toegankelijk via een waardevolle (nu sterk verweerde) renaissancepoort, afkomstig van het huis Onze-Lieve-Vrouw van Montserrat aan de Mallebergplaats.

Ze werd hier in 1873-1876 geïntegreerd in de schoolmuur naar het ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie en met beeldhouwwerk van Hendrik Pickery verfraaid.

Sinds 1990 heeft de Rijksmiddleschool het complex verlaten en sinds 1995 is het Europacollege eigenaar van het complex.

Dijver 17, voormalige Berg van Barmhartigheid nu Bruggemuseum - Gruuthuse

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Tentoonstelling 'De uitvinding van Brugge. De stad van Delacenserie'.

Stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) droeg decennialang 'zorg' voor het Brugse erfgoed en verdient op OMD 2009 dan ook een ereplaats. Dat zult u in het programma zeker opmerken.

Was een Berg van Barmhartigheid eigenlijk wel zo liefdadig?

De bouw- en bewoningsgeschiedenis van het huis van de heren van Gruuthuse moet nog neergepend worden. Heel wat bronnen zijn bewaard en het monument zelf is een open boek. De ingrijpende restauratiecampagne uit het laatste kwart van de 19de eeuw, o.l.v. architect Louis Delacenserie, bepaalt in grote mate het huidige uitzicht van het gebouw.

De naam 'Gruuthuse' komt van het 'gruutrecht', een landsheerlijk privilege dat voorbehouden was aan de graven van Vlaanderen maar reeds in de 12de eeuw in leen werd gegeven aan patriciërsfamilies, die de titel van gruttheer mochten voeren. Zij beheerden de huizen waar grutten werden opgeslagen. In de loop van de 14de eeuw verving hop het grut in de productie van bier en 'gruutrecht' werd dan louter een belasting. In Brugge was het recht verpacht aan de familie Van Brugghe en in de 14de eeuw aan de familie Van der Aa, die de titel heer van Gruuthuse droeg.

In de 13de eeuw stond een gruttenmagazijn op de gronden van het klooster van de Arme Claren in de Colettijnenstraat en nog in de 13de eeuw zou een nieuw gruthuis gebouwd zijn in de buurt van de O.-L.-Vrouwekerk op de plaats van het huidige huis van de heren van Gruuthuse.

Omstreeks 1425 startte Jan IV van der Aa, toenmalig heer van Gruuthuse, met de bouw van een ruim herenhuis aan de reie. Het werd de oostelijke vleugel van het huidige huis. Zijn zoon Lodewijk bouwde de zuidelijke vleugel en de bidkapel tussen het huis en het koor van de O.-L.-Vrouwekerk in de tweede helft van de 15de eeuw. Aan de noordelijke zijde van de grote binnenkoer werden toen nog een galerij,

paardenstallen en kamers voor het dienstpersoneel gebouwd.

Lodewijk van Gruuthuse was een man van stand. Hij had interesse voor diplomatie en schone kunsten, maar ook op riddertoernooien en op het slagveld verdiende hij zijn sporen. Zijn devies '*Plus est en Vous*' wijst vooral op deze laatste prestaties. Lodewijk was in dienst van de hertogen van Bourgondië. Filips de Goede benoemde hem in 1449 tot schenker van het Bourgondische hof, in 1452 tot gouverneur van Brugge en Oudenaarde, in 1461 tot ridder van het Gulden Vlies en in 1463 tot gouverneur van Holland, Zeeland en Friesland. Karel de Stoute zorgde voor een aanstelling tot legeraanvoerder in 1468 en later tot vlootbevelhebber. De gastvrijheid die Lodewijk bood aan de Engelse koning Edward IV tijdens de Rozenoorlog in 1471 is bekend. Uit dankbaarheid gaf Edward IV hem een jaar later de titel van graaf van Winchester. Mede door de inzet van Lodewijk van Gruuthuse werd het huwelijk tussen Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk een feit. Na de dood van Maria in 1482 bleef hij

de Bourgondische zaak dienen en kwam daardoor in conflict met Maximiliaan, die zoals bekend andere ambities koesterde. Lodewijk werd in de gevangenis opgesloten. Kort na zijn vrijlating in 1492 stierf hij te midden van zijn enorme boeken-en kunstcollectie. Gruuthuse ligt begraven in het koor van de O.-L.-Vrouwekerk. Zijn zoon Jan koos partij voor de Franse koning en de familie verhuisde naar Frankrijk. Ze bouwde een huis in Abbeville en bracht daar de kunstcollectie van Lodewijk onder (vandaag zijn meer dan honderd handschriften van zijn collectie in het bezit van de Bibliothèque Nationale).

Het huis in Brugge werd pas in 1596 verkocht door Catharina Van Brugghe, vrouw van Gruuthuse en haar man Louis de la Baume, graaf van Saint-Omer. Het was toen in verval.

De nieuwe eigenaar was de Spaanse koning Filips IV, die het in 1623 via Wensel Coberger schonk om als Berg van Barmhartigheid te worden ingericht. Op 4 februari 1628 opende de bank van lening haar deuren. Een deel van het eigendom op de brug links van de toegangspoort werd in 1662 verkocht aan Anthone Vander Zijpe, die er een prestigieus herenhuis zal uitbouwen, het huidige huis Arents.

In opdracht van de aartshertogen Albrecht en Isabella richtte architect Wensel Coberger (1560 ?-1634) Bergen van Barmhartigheid op en creëerde daarmee een nieuwe (en aanvaardbare?) vorm van openbare kredietverlening. Krediet werd er verstrekt in ruil van een onderpand en met een renteaflossing die gemiddeld 15% bedroeg. Dergelijke *Monti di Pieta* bestonden sinds de 15de eeuw in Italië. Het waren banken die aan kredietverstrekking deden en zeker niet aan liefdadigheid zoals hun naam zou doen veronderstellen. Als er niets waardevol in onderpand werd gegeven, kon je er ook niet terecht voor krediet. Vaak verleende de Berg korte kredieten. In Vlaanderen zouden gezinnen jaarlijks meerdere malen om hulp bij de Berg aangeklopt hebben².

Ter plaatse stond een intendant aan de leiding van de instelling. Er was centraal toezicht door de *surintendant-generaal* (aanvankelijk was dat een tijd Coberger zelf) die bijgestaan werd door de Junta van de Bergen van Barmhartigheid.

² Door historicus P. Soetaert (*De oude pandhuizen in Brugge*, in: *Album Albrecht Schouteet*, Brugge 1973, p. 187-196) werden de pandhuizen en hun geschiedenis in Brugge bestudeerd. Hij verzamelde boeiende gegevens over deze instellingen. De Berg van Charitate aan de Langerei 7 sloot pas zijn deuren kort na W.O. I.

De Antwerpenaar Coberger had in Rome gewerkt, maar kwam op vraag van de aartshertogen in 1604 naar Vlaanderen terug. Hij was een veelzijdig en universeel kunstenaar, die zowel als architect, ingenieur, waterbouwkundige, scheikundige en econoom bedrijvig was. Heel bekend is zijn ontwerp van de koepel van de bedevaartskerk van Scherpenheuvel. Zijn twee grootste levensrealisaties zijn de inrichting van de Bergen van Barmhartigheid tussen 1618 en 1633 (Brussel, Antwerpen, Mechelen, Gent, Arras, Doornik, Bergen, Valenciennes, Cambrai, Brugge, Rijsel, Douwaai, Namen, Kortrijk, Sint-Winoksbergen) en de drooglegging van de Moeren tussen Veurne en Duinkerke. Enkel de Berg van Barmhartigheid in Brussel bestaat nog vandaag.

Het huis van de heren van Gruuthuse moest worden aangepast aan de nieuwe functie van financieel weldadigheidsbureau. Het werd bovendien bewoond door de opeenvolgende intendanten. De familie Moentack was de laatste bewoner van Gruuthuse. Jacques Moentack woonde er in 1792 met zijn familie en zijn dienstpersoneel. Hij werd opgevolgd door zijn zoon François die Gruuthuse bewoonde met zijn vrouw Joanna Postel en hun zeven kinderen: Louis, François, Justine, Pieter, Julien, August en Joseph. Vier dienstmeiden zorgden voor dit kroostrijk gezin. François Moentack jr. werd de laatste intendant en bewoner van de Berg van Barmhartigheid. Hij was gehuwd met Justina Dujardin en had vier kinderen. Volgens de bevolkingregisters verliet François Moentack het huis van de heren van Gruuthuse op 9 oktober 1879.

In de kadastrale leggers is het huis in het begin van de Belgische tijd genoteerd als eigendom van de Burgerlijke Godshuizen onder de naam bank van lening. Volgens die bron werd het in

1875-1876 aan de Stad Brugge verkocht met de bedoeling om er de collectie schilderijen en kunstvoorwerpen van het Oudheidkundig Genootschap in onder te brengen. De gebouwen bevonden zich in een erbarmelijke toestand en waren helemaal niet aangepast aan de nieuwe functie. Stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) kreeg de opdracht om een ontwerp op te maken. Pas in 1880 waren de plannen klaar en de officiële goedkeuring liet nog verschillende jaren op zich wachten. De Koninklijke Commissie voor Monumenten uitte ellenlange bezwaren, maar stadsarchitect Delacenserie bleef zijn eigen (ingrijpende) restauratievisie verdedigen. In 1883 werd gestart met de verbouwing en de restauratie.

Over de toestand van de gebouwen voor de werken zijn we ingelicht door de bewaard gebleven tekeningen (Archief Dienst voor Monumentenzorg) en waarvan u op de tentoonstelling een beeld krijgt.

De vleugel langs de reie met de prachtige puntgevel van rond 1425 vormt, naast de hoofdgevel (deze vleugel dateert uit de tweede helft van de 15de eeuw) en de traptoren, de blikvanger en is de meest authentieke. Hoewel

de 19de-eeuwse restauratie 'doortastend' was maar met een grote voorkennis uitgevoerd, is nog origineel materiaal te ontdekken. Voor de nieuwe delen gebruikte de stadsarchitect een nieuwe, eigentijdse baksteen. Voor de restauratieve delen gebruikte hij een hergebruikt baksteen. Het is duidelijk dat L. Delacenserie ook bij deze restauratie voor stijleenheid koos.

De gebouwen aan de Gruuthusestraat dateren uit 1908. De gesloopte vleugel zou uit 1479-1483 gedateerd hebben. Het was oorspronkelijk een dienstgebouw (stallingen en logies voor de knechten). Bij de omvorming van het huis van de heren van Gruuthuse naar Berg van Barmhartigheid in 1628 werden deze gebouwen gewijzigd. Een pittoresk laatgotisch poortje bleef toen wel bewaard (waarvan vandaag nog een enkel elementje herkenbaar is). Later werd deze straatvleugel in verschillende eigendommen opgesplitst (een deel bleef voorbehouden voor de huisbewaarder van de Berg van Barmhartigheid) en mogelijk volledig omgevormd tot woongelegenheden. Een foto uit de collectie Guillaume Michiels (SAB) geeft een zicht op een deel van die vleugel voor de sloop. De straatgevel had een 19de-eeuws uitzicht en was bepleisterd.

Rond 1883 werd onderhandeld met de eigenaars van die huizen aan de Gruuthusestraat. De stad wou immers die straatvleugel bij het nieuwe museumcomplex inlijven. Dat is ook gelukt.

Het gebouw werd in 1901 afgebroken. Tijdens de sloopwerken werden sporen teruggevonden van een grote cirkelvormige traptoren. Dit gaf aanleiding tot wilde fantasieën bij Brugse oudheidkundigen: op die plaats moesten een versterkt burcht(je) met gekanteelde omgang en een ophaalbrug verrijzen. Deze 'fantasie' werd tijdelijk gerealiseerd. Er werd op die plaats

een gracht gedolven met daarachter vier aarden wallen, van de Gruuthusestraat gescheiden door een muurtje met een hek. Tussen de gracht en de wallen werden oude kanonnen opgesteld. De reacties van het Brugse publiek waren sterk verdeeld: de enen waren enthousiast, de anderen dreven de spot met dit historiserende vertoon. De tegenstanders haalden het en het 'middeleeuwse bolwerk' verdween.

Aan de kant van straat verrees enkele jaren later een nieuw gebouw, eveneens ontworpen door Louis Delacenserie. Op dat ogenblik stond het gebouw aan de kant van het Onze-Lieve-Vrouwekerk nog overeind en het was de bedoeling om het huis van de heren van Gruuthuse een afgesloten entiteit te laten. Dit gebouw stortte echter in en werd nooit herbouwd. Het domein werd aan die kant met een laag muurtje afgewerkt en kreeg daardoor een open karakter.

De fries langs de Gruuthusestraat, met dooreengevlochten initialen L en M (die verwijzen naar Lodewijk van Gruuthuse en zijn vrouw Margaretha van Borssele) en met de voorstelling van een tentenkamp met kanonnen, was in 1900 aangekocht en zou oorspronkelijk

van het huis van de heren van Gruuthuse afkomstig geweest zijn. De fries werd hersteld en gedeeltelijk hermaakt. De bakstenen gebouwen langs de Gruuthusestraat zijn in een vrij sobere 'Brugse' stijl opgetrokken, op uitzondering van de monumentale toegangspoort die met haar kantelen naar de militaire architectuur neigt. Het ontwerp was geïnspireerd op de afbeelding van het huis op de gravure die in de Flandria Illustrata van A. Sanderus uit 1641 werd opgenomen. Van op de binnenplaats heeft het gebouw een open karakter: een gaanderij op natuurstenen kolommen, twee torens, een bakstenen gevel met gedeelde vensters op de verdieping en dakkapellen met trapgeveltjes. Aan de rechterkant situeert zich de woning van de huisbewaarder. De monumentale toegangspoort is aan de kant van het binnenplein afgewerkt met een houten puntgevel. Het ontwerp van de grote toren zou gebaseerd zijn op de archeologische bevindingen ter plaatse.

Het overweldigende (neo)interieur van het grote huis verdient alle aandacht.

Van de oorspronkelijke stoffering is niets bekend. Enkele (zeldzame) authentieke elementen zijn bewaard zoals de schouw in de keuken en delen van houten friezen met de spreuk 'Plus est en vous' en de verbonden letters L en M. De in 19de eeuw nog bewaard gebleven sporen vormden ongetwijfeld de inspiratiebron voor de architect maar Delacenserie kon zich 'uitleven' in tal van nieuwe schouwen, zolderingen en vloeren.

Gruuthuse is een unicum.

Diksmuidse Heerweg tussen 269-277, ter Weelde

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Gidsbeurten enkel op **zondag 13 september tussen 14.00u en 18.00u** door Arnout Zwaenepoel, WVI, die het onderzoek naar de oude haagbeuken uitvoerde

Eeuwenoude haagbeuken

A. Zwaenepoel

Bij een kartering van merkwaardige bomen in Vlaanderen werd in 2004 een site ontdekt, langs de Diksmuidse Heerweg, te Sint-Andries, met zeer oude hakhoutstoven van haagbeuk. Door de ouderdom van de bomen, de ligging van de site langs een Romeinse weg, de benaming 'galgenstick' op oude kaarten en een naastliggende straatje met de benaming 'Fort Zevenbergen' werd het waardevol geacht een nader onderzoek in te stellen naar de betekenis van de haagbeuken op deze plaats. Door een multidisciplinair

onderzoek met veldbiologen (Arnout Zwaenepoel, Eric Cosyns), een geneticus (Els Coart), bodemkundigen (Roger Langohr, Carole Ampe), archeologen (Bieke Hillewaert) en (kunst)historici (Brigitte Beernaert, Johan Termote, Bernard Schotte, Maurice Vandermaesen) probeerden we te achterhalen wat de voorgeschiedenis van deze merkwaardige site is.

Hakhoutstoven zijn struiken of bomen die regelmatig bij de grond afgezet worden en dan heruitlopen. Meestal worden hierbij meerdere stammen gevormd. Deze behoren allemaal tot hetzelfde individu. Als dit proces regelmatig herhaald wordt, krijgt men nooit dikke stammen, maar groeit de basis van de boom (de 'stoof') wel steeds verder uit. De omtrek is een maat voor de ouderdom. Bij de ontdekking van de site vermoedden we omtrekken van zo'n 10-25 m. Omdat de wortels van de stammen uiteraard onder de grond zitten, is het altijd wat onzeker welke delen aan elkaar hangen en dus hetzelfde individu zijn en welke niet. Een genetisch onderzoek van de blaadjes van afzonderlijke stammen gaf hierover uitsluitsel. De maximum omtrek bleek 10 m. Een schatting van de groeisnelheid van hakhoutstoven levert een bijhorende ouderdom van ongeveer 300 jaar op.

Een bodemkundig onderzoek wees uit dat de site eigenlijk een getuigenheuvel is van pleistocene ouderdom. Bovenop de heuvel is echter een dubbele wal opgeworpen. De haagbeuken staan op deze antropogene wallen en verraden dus duidelijk aanplant en geen natuurlijk bos.

In de wal zitten talrijke scherven, die aangeven dat bij het opwerpen van de wal een 14de eeuwse site vergraven werd. De scherven zijn afkomstig van braadpannen, een kruikje in Rijnlands aardewerk, dakpannen, baksteenfragmenten, ... of met andere woorden een duidelijke woonsite.

De ouderdom van de bomen enerzijds en de scherven anderzijds maken duidelijk dat de wal in de 15de of de 16de eeuw moet opgeworpen zijn. De vorm van de wal deed een vijfhoekige redoute of een aarden fort uit

een woelige periode van onze geschiedenis.

Het voorlopige besluit is dat de haagbeuken vermoedelijk kort na het verlaten van het fort geplant zijn op de wallen. Uit de stoofomtrek van 10 m, in combinatie met de Ommeloper van 1690 waarop de bomen nog niet getekend zijn, wordt het einde van de 17de eeuw of ten laatste het begin van de 18de eeuw vooropgesteld als het moment van aanplanten. De bomen zijn met andere woorden zo'n 300 jaar oud.

Het onderzoek van Arnout Zwaenepoel wekte de aandacht. In de bestaande (schaarse) literatuur over Sint-Andries wordt op die plaats de galg van Brugge gesitueerd. Onderzoek in 2005 bracht een ander spoor aan het licht.

Galg

In Brugge was de eerste galg blijkbaar gesitueerd op de plaats van de Sint-Pieterskapel aan de Philipstockstraat, in de onmiddellijke omgeving van de Burg en dus vlak buiten de vroegmiddeleeuwse burcht. Nog in de 11de eeuw opteerde de stadsmagistraat om de galg buiten de (eerste) omwalling te plaatsen en werd de buurt tussen de Boeveriestraat en Hauwerstraat als nieuwe inplantingsplaats gekozen (ongeveer op de plaats waar de kerk en het klooster van de Kapucijnen zich bevinden). In de loop van de 13de eeuw breidde de stad uit en de galg kwam midden een bebouwd gebied te liggen. Vóór 1261 was ze naar Sint-Andries verplaatst, aan het nu verdwenen Kaakstraatje (dat men ook Galgenweg noemde), een zijstraat van de eeuwenoude Diksmuidse Heerweg die een belangrijke invalsweg naar Brugge was. De galg maakte de stadsbezoekers er op attent dat het 'gerecht' in de stad goed functioneerde. Ze zou hier tot 1795 zijn gebruikt.

In archiefdocumenten wordt de galg 'bachten de Machdeleene' gesitueerd. Deze vermelding was belangrijk voor het verhaal. Door geografisch onderzoek kon de de galg dicht bij Torhoutse

Steenweg gesitueerd worden tussen de Keurvost Karel Theodoorstraat en de Torhoutse Steenweg (door geograaf Jos Demaree).

De Machdeleene en de Akkerzieken

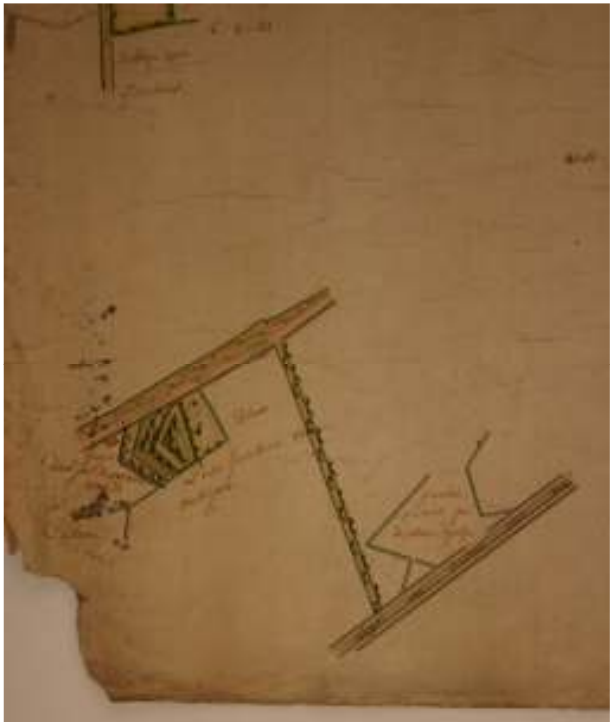
In de middeleeuwen gebeurde de controle en eventuele zorg voor de leprozen aanvankelijk door de Kerk. In Brugge werden reeds vroeg zowel een opsporingsdienst als een onderzoekscommissie stedelijk georganiseerd. De twee medewerkers van de stedelijke opsporingsdienst moesten de zogenaamde akkerzieken onderzoeken. Werd lepra vastgesteld dan kon de (arme) zieke gaan leven op één van de 'Vier Stukken' buiten de stadswallen die daarvoor waren bestemd. Akkerzieken moesten Brugs poorter zijn, mochten hun eventuele bezittingen houden en in familiaal verband leven op die terreinen. Velen moesten (en mochten) echter bedelen. Ze worden vanaf het midden van de 13de eeuw in teksten vermeld, maar waren reeds vanaf het laatste kwart van de 13de eeuw georganiseerd in een gilde. Akkerzieken moesten op één mijl afstand van de stad wonen (de banmijl), maar binnen het Brugse rechtsgebied. In documenten van 1424 wordt expliciet over de 'Vier Stukken' buiten de stad gesproken. Het belangrijkste en grootste stuk lag bij de Sint-Trudoabdij in Steenbrugge. Daar werd een kapel gebouwd en woonde de deken van de gilde.

Akkerzieken waren de leprozen die buiten de Magdalenaleprozerie, afgezonderd van de stad op het platteland op akkers of velden woonden. Ze werden ook *ziekenlieden* genoemd want in de middeleeuwen stond 'ziek' zijn synoniem met leproos zijn. Rijke(re) leprozen verbleven in de Magdalenaleprozerie die gelegen was op de plaatst van de huidige Magdalenastraat in Sint-Andries. De akkerzieke was

herkenbaar aan zijn kledij die bestond uit een lange mantel en een zwarte vilten hoed, met een lintje. Aan de arm droegen ze een speciale mand en bij valavond moesten ze de stad verlaten (waar ze gereglementeerd mochten bedelen). Ze hadden toelating om gevogelte en kleinvee te kweken op hun akker maar uitsluitend voor eigen gebruik. Ieder contact met gezonde Bruggelingen, zelfs familie, was gereglementeerd.

Ter Galge of Ter Weelde

Het 'stuk Ter Galge', waarvan de naam voor het eerst in een oorkonde van 1453 opduikt, was gelegen in de omgeving van de galg van Brugge aan de Diksmuidse Heerweg. De leprozen mochten de lijken van de gehangenen bewaken en kregen daar een kleine vergoeding voor van de stadsmagistraat. Een hand of een vinger van een gehangene was een gezocht amulet. Bewaking was nodig. Wanneer het lijk volledig in stukken van de galg viel dan waren het opnieuw de akkerzieken die het recht hadden deze te begraven: *betaelt den acker zieken van den doden te begravene die van de galghe gevallen waren, iij s (chellingen) gro(ten)* (SAB, Stadsrekening 1449-1450, folio 59v). Volgens bewaard gebleven cijfergegevens waren er in 1562 nog amper 9 akkerzieken die op de 'Vier Stukken' woonden en rond 1590 waren ze nog maar met 2. Archiefverwijzingen maken ons duidelijk dat de leprozenhuisjes vóór 1588 afgebroken waren (Archief OCMW Brugge, Rekeningen MM, reg. 465(1588), f°4 en 7 en reg. 469 (1596), folio 101v: *houdt in pachte een stick in landts Ter Weelde met de plecke daer de zieckenlieden huusen wijlent op stonden nu alle ghedemoilliert*).

(OCMW-Archief, Kaarten oud nummer 132, omstreeks 1800)

Met kaartmateriaal en een 17de-eeuwse 'Ommeloper' kon dit 'stuk', waar (houten?) huisjes op gebouwd waren, precies gelokaliseerd worden. Historicus Maurice Vandermaesen van het Brugse Rijksarchief zocht en vond de juiste 'Ommeloper' en leverde zo het bewijs dat het dit perceel eigendom was van de Magdalenleprozerie en dit nog in 1693 (RAB, Ommelopers Mestdagh, nr.1016, fol. 11r, 1693, einde van het 3de begin). Op dit document wordt gewag gemaakt van een fort en op een bijhorend (los) plannetje staat een veelzijdig fortje getekend op de plaats van Ter Galge/Ter Weelde en wat verder noordwaarts staat een galg getekend langs de Galgenweg, een verdwenen straat die vertrok van de Boeveriepoort. Met een kaart van omstreeks 1800, uit het archief van het Brugse OCMW, kon de link naar de Moderne tijd gemaakt worden en

een relatie met het huidige kadastrale nummer gaf tenslotte zekerheid over de oorspronkelijke functies (OCMW Archief Brugge, Kaarten Oud Nummer 132 –Sint-Andries).

Op 'Ter Galge' stonden tot in het laatste kwart van de 16de eeuw leprozen-huisjes. Mogelijk was reeds omstreeks 1600 een aarden bastion opgeworpen. Nog in de 16de eeuw wordt dit stuk grond niet meer 'Ter Galge' maar 'Ter Weelde' genoemd, wat verwijst naar de naam van een hoeve die aan de Kaakstraat lag.

Het fort hier aan de Diksmuidse Heerweg dateert bijna zeker uit de woelige periode van de Tachtigjarige Oorlog. Wellicht werd het opgeworpen tijdens het begin van de oorlog, ca. 1600, toen dergelijke fortjes bescherming boden tegen guerrilla-aanvallen door protestantse vrijbuiters. Het bestaan ervan is uit het collectief geheugen verdwenen. Het is een van de verdiensten van het onderzoek naar de haagbeuken dat ook het verhaal van die plek opnieuw werd verduidelijkt.

Het terrein met de voormalige leprozenhuizen, één van de 'Vier Stukken', en met de restanten van een fort kwam in de Franse tijd in handen

van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen, die de nog resterende eigendommen van de Magdalenaleprozerie beheerde. Het stuk, bekend als eigendom Magdalena nr. 160, werd pas in 1878 verkocht aan de heer Paul Coppieters voor 3000 frank. Coppieters was van plan om de dreef van zijn (nu inmiddels gesloopte) kasteel aan de overzijde van de Diksmuidse Heerweg te verlengen tot aan de Torhoutse Steenweg. Het stuk grond werd op dat ogenblik verhuurd voor opbrengsthout en wellicht was dit reeds eeuwen zo. Het plan van Coppieters werd niet gerealiseerd. De koper maakte in 1877 wel nog gewag van een fortje '*ayant autrefois servi à la construction d'une redoute*' (Archief OCMW Brugge, brief van 7 november 1877, dossiers verkopeningen). Honderd jaar later, in 1977, verkocht Régine Coppieters dit terrein aan de Stad Brugge die het nu beheert.

Dudzeelse Steenweg 460, kasteel Groene Poorte (monument in actualiteit)

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

De restauratie die volop aan de gang is, gebeurt naar het ontwerp van ir.arch. W. Callebaut en wordt uitgevoerd door aannemer Woudenberg N.V. U krijgt op OMD de unieke gelegenheid het kasteeltje te bezoeken.

(het kasteel voor de restauratie, foto ir.arch. W.Callebaut)

De restauratie van kasteel 'De Groene Poort'

Het kasteel 'De Groene Poort' is als opperhof samen met duiventil en neerhof beschermd als monument met K.B. van 2 februari 1981. Het volledige landgoed is beschermd als stadsgezicht.

Sinds het begin van de 20ste eeuw wordt het kasteel niet meer onderhouden en was bijgevolg sterk vervallen. De restauratie beoogt een duurzaam herstel van het kasteel in zijn geheel. Dit werk was hoogdringend omwille van stabiliteitsredenen (instorten kantelen, gewelf en muurdelen, e.d.), pathologie van de buitengevels en veiligheidsredenen.

Voorafgaand werden verschillende vooronderzoeken uitgevoerd, waaronder bouwhistorisch onderzoek, kleurhistorisch onderzoek en andere specifiek technische onderzoeken (DMRS metingen, grondsondering, scheurmeting,...).

De restauratiecampagne baseert zich hoofdzakelijk op de tijdspanne van begin 19^e eeuw, aangevuld met enkele hedendaagse toevoegingen. De restauratie omvat in hoofdzaak funderingsversterking, gevelsanering en de consolidatie van de bestaande kapconstructie. Het schrijnwerk wordt integraal vernieuwd naar bestaand model en de waardevolle elementen in het interieur, o.a. bezetwerken, betegeling, binnendeuren e.d. worden bewaard of teruggebracht volgens origineel model. Er wordt telkens gestreefd naar maximaal behoud van bestaand materiaal.

Het kasteel wordt herbestemd tot Bed&Breakfast in combinatie met brasserie. Qua functie sluit dit perfect aan op de kasteeltypologie met omliggend park e.d. zonder te veel inbreuk te doen op de omgeving – park en gebouw. De inrichting van het gebouw is opgevat als een reversibele ingreep (bv. gyproc wanden), zodat er zo minimaal mogelijk geraakt wordt aan het monument zelf. Om het gebouw geschikt en gebruiksvriendelijk te maken voor het nieuwe

bestemmingsgebruik, wordt het uitgerust met verschillende technieken waaronder sanitair & centrale verwarming, ventilatie en elektriciteit.

Eens gerestaureerd zal het kasteel 'De Groene Poort' terug zijn oude grandeur kunnen uitstralen over Koolkerke en omgeving. Een kasteel met een grote geschiedenis.

Wouter Callebaut,

Ir-arch. zaakvoerder Callebaut-architecten bvba

(toestand juni 2009)

Het kasteel en de aanpalende hoeve (met duiventoren) waren oorspronkelijk deel van een middeleeuwse opperhof-neerhof structuur, beide omwald. Het kan ongetwijfeld als een voormalige walsite worden omschreven.³

Walsites zijn versterkte woningen met een opgehoogd opperhof en een omwald voorhof met boerderij. De bouwheren of eerste eigenaars waren veelal leden van de lage landadel en vrije boeren maar konden ook stedelingen zijn, die hun plattelandsbezittingen wat allure gaven.

Dit kleine kasteel wordt voor het eerst in een

³ L. Charles, Marie-Christine Laleman, Daniel Lievois, Peter Sterbaut, *Van Walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent, 2008.

document vermeld in 1567 en toen omschreven als een omwald *casteelgoet* met boomgaard en boerderij (*casteelgoet ende hofstede met twee sticken bogart en walgrachten aan beede zijden ende stixken ten oosthende van de scheure ende achterpoorte*). Op de grote kaart van het Brugse Vrije geschilderd door Pieter Pourbus in 1571 worden ongedetailleerd een hoeve en een kasteeltje afgebeeld. In het begin van de 18de eeuw was de site in het bezit van jonkheer Frans Nieuwlant (1673-1718). Mogelijk was het kasteeltje toen reeds geëvolueerd tot een buitengoed dat in de zomer werd bewoond. Het ligt immers dicht bij Brugge en was goed bereikbaar. Op de Ferrariskaart van 1771-1778 is af te lezen dat het opperhof bereikbaar was via een brug. Het kleine kasteel is op L-vormige plattegrond opgetrokken, met aan de noordzijde een kleine aanbouw. Later in de 18de eeuw kwam het in handen van Cornelis van Caloen (1685-1757) (getrouwd met Marie Nieuwlant) en in 1790 van Charles van Caloen (1732-1806). Charles van Caloen was schepen van het Brugse Vrije en getrouwd met Justine Rotsaert de Hertaing. Toen was er reeds, naast de boomgaarden, een aangelegde kasteeltuin. De boer op de hoeve zorgde voor het domein en baatte de omliggende landbouwgronden uit. Heel prestigieus is hier de aanwezigheid van een bakstenen duiventoren die uit de 17de eeuw dateert (die samen met de boerderij is verkocht en niet meer bij het eigendom hoort).

Het houden van duiven was oorspronkelijk een 'heerlijk' recht voorbehouden aan de adel en hogere geestelijkheid. Duiventorens waren een statussymbool. Maar de dieren vormden ook een onderdeel van het menu van de kasteelbewoners. De mest die ze produceerden was bovendien belangrijk en werd verdund gebruikt. Per hectare landbezit mocht de landheer een koppel duiven houden.

De duiventoren van De Groene Poorte is een van de drie bestaande duiventorens in Brugge. De oudst en meest merkwaardige is die van De Zeven Torentjes in Assebroek (16de eeuw of ouder). Daarnaast is er nog de bescheiden 18de-/of 19de-eeuwse duiventil aan kasteel Rooigem in Sint-Kruis.

Hier was de benedenverdieping in gebruik als varkenhok, de verdieping als kippenhok en de daarboven liggende ruimte, met een houten balklaag gescheiden door het kippenhok, was voor duiven bestemd. De nestkastjes zijn in de vier zijden van de toren ingewerkt en bieden plaats aan 288 duiven (de duiventoren is in 1989 hersteld).

Vanaf 1819 werd De Groene Poorte tijdens de zomermaanden bewoond door Franciscus van Caloen-Arents (1770-1828) en de familie kon het domein tot 1928 in haar bezit houden. Franciscus van Caloen was in 1800 getrouwd met Françoise Arents de Beertgehem. Hij was voorzitter van de Rechtbank in Brugge. In 1858 pas werd de erfenis verdeeld en werd Charles van Caloen-Arents de nieuwe eigenaar. Hij, zijn vrouw en zijn erfgenaam Aquilin Arents

bewoonden in de winter het huis Nieuwe Gentweg 100 in de Brugse binnenstad. Charles van Caloen zal rond 1860 het kasteel een 19de-eeuws uitzicht geven. Op een mutatieschets (Kadasterarchief West-Vlaanderen Brugge, nr. 207, Koolkerke 1862/1) kan afgeleid worden dat de walgracht rond het kasteeltje dan grotendeels is verdwenen en hoeve en kasteel kadastraal gescheiden waren. Het kasteel was via een brugje toegankelijk van op de Dudzeelse Steenweg.

Nadien kwam het kasteel via de erfenis van Caloen in handen van de familie du Trieu de Terdonck, die het pas in 2007 verkocht. Die familie woonde in de wintermaanden in de Riddersstraat. Paul du Trieu (Muizen 1887-Sint-Andries 1936) trouwde in 1925 in Koolkerke met Marie van Caloen (Koolkerke 1890- Koolkerke 1930). Hun zoon Alphonse, in 1952 getrouwd met Françoise Sibille, bewoonde later het domein.

Het twee bouwlagen hoge, bakstenen kasteel is gebouwd op een L-vormige plattegrond en afgedekt met schilddaken. Opvallend zijn de veelhoekige traptoren en de aangebouwde huiskapel. De Groene Poorte oogt 17de-eeuws, maar bezit een bouwkernel die teruggaat tot de 14de eeuw. Het interieur is in de 19de eeuw aangepast aan de smaak van de tijd. Na W.O. I werden de gevels bepleisterd om oorlogsschade te verdoezelen, maar de bepleistering werd nu opnieuw verwijderd. Er is toen (of vroeger?) ook een ondertussen verdwenen veranda aangebouwd. Het interieur was eenvoudig gestoffeerd.

(toestand april 2009)

Charles van Caloen-Arents

Kort na de Belgische onafhankelijkheid werd Charles van Caloen-Arents (1802-1877) op 16 oktober 1830 benoemd tot rechter. Hij had in 1824 zijn diploma van doctor in de rechten aan de universiteit van Gent behaald. Met zijn eerste echtgenote, Adelaïde van Ockerhout, kreeg hij een zoontje, dat stierf bij de geboorte. Zijn tweede huwelijk met Marie-Louise van Hamme de Stampaertshoucke bleef kinderloos. Dit gemis werd enigszins opgevangen wanneer hij zich ontfermde over zijn vijfjarig neefje, het weeskind Aquilin Arents de Beertegem, dat bij hen inwoonde. Binnen de familie is Charles bekend als *oncle président*, omdat hij vanaf 1859 voorzitter is van de rechtbank van eerste aanleg. Hij was ook lid van de katholieke partij in de gemeenteraad.

Charles van Caloen-Arents had veel belangstelling voor boeken, genealogie en geschiedenis. In 1870 werd hij lid van de Société d'Emulation (het huidige Genootschap voor Geschiedenis). Zijn eerste echtgenote leefde zich volop uit in de grote tuinen van zowel zomer- als winterverblijf. Adelaïde van Ockerhout was lid van de Société Provinciale d'Agriculture, d'Horticulture et de Botanique en interesseerde zich voor het kweken van bomen, planten en bloemen (Jan D'hondt).

Bij verdeling kwam De Groene Poorte in bezit van Alfons en Leonie van Caloen en Alfons van Caloen-Strubbe (tot 1928) en zijn weduwe en nadien de familie du Trieu. Alfons van Caloen was burgemeester van Koolkerke

Zowel kasteel en kasteelpark waren erg verwaarloosd. Een restauratie drong zich op. Sinds 1982 was het koetshuis als woonhuis ingericht en was het kasteel als woning verlaten.

(toestand april 2009)

Hoogstraat 6-8 de huizen Casselberg, de Zeven Torens en Frans Schildt (monument in actualiteit)

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

(toestand april 2009)

Tentoonstelling

De onbekende geschiedenis van de Huizen de Zeven Torens en Casselberg, een initiatief van het Brugse Stadsarchief

(toestand november 2008)

Een project van langen asem en goeden afloop

Deze realisatie, die in 2010 zal worden afgerond, illustreert hoe moeizaam een restauratie kan verlopen. Geduld is een mooie deugd, zeker in de erfgoedzorg.

Bij koninklijk besluit van 9 juli 1974 werden Hoogstraat 6-8 onder één benaming *Huis de Zeven Torens* beschermd als monument.

In 1968 publiceerde het provinciebestuur de inventaris van de huizen te Brugge, opgemaakt door Luc Devliegheer. Er werd hieruit een selectie gemaakt om, via het provinciebestuur, de bescherming aan te vragen (toen sprak men nog van classeren), waaronder Hoogstraat 6-8. Bij koninklijk besluit van 9 juli 1974 werden meteen 72 gebouwen aan de toen nog bescheiden Brugse monumentenlijst toegevoegd. Veertig jaar na de monumentenwet van 1933, telde Brugge slechts een 40-tal beschermde monumenten

(de zogenaamde architectura major: stadhuis, kerken, stadspoorten...). In de daaropvolgende 40 jaar is de Brugse monumentenlijst in verscheidene golfbewegingen aangedikt met een 500-tal items (in hoofdzaak de architectura minor, nu verouderde begrippen). Dit illustreert de ommezwaai van de maatschappelijke en politieke belangstelling voor bouwkundig erfgoed in het laatste kwart van de 20ste eeuw.

Sinds 1958 waren Hoogstraat 6-8 eigendom van de Regie voor Telegraaf en Telefoon, m.a.w. de Staat. Het was de bedoeling van de RTT om enkel de gevels te bewaren. De interieurs waren sinds 1963 al ontmanteld en alleen de gelijkvloerse verdieping van De Zeven Torens werd gebruikt als keuken en personeelsrefter van de RTT en andere overheidsdiensten in Brugge. De rest werd overgelaten aan regen, wind, duiven...

Met de bescherming kwam er wat schot in de zaak. In opdracht van de RTT maakten architecten Luc en Piet Viérin (Brugge) in maart 1974 een voorstel voor een drastische verbouwing van Huis Casselberg, waarbij slechts een reconstructie van de voorgevel in de vermeende middeleeuwse vormgeving en de restauratie van het dakgebinte werden voorzien. Een stap te ver. Stad Brugge bracht een ongunstig advies uit.

De RTT vond de status als monument maar een blok aan het been. Eind de jaren 1970 werden meerdere stappen ondernomen om deze gebouwen aan de Stad over te dragen. Er werd zelfs gedacht aan een uitbreiding van het Gerechtshof, toen nog gehuisvest op de Burg in het Brugse Vrije, vooraleer gedacht werd aan een nieuw Gerechtshof aan de Langestraat/Kazernevest. Maar de telefooncentrale op de binnengronden, operationeel voor stad en regio (waar nu de nieuwbouwvleugel van het hotel is opgetrokken), was een struikelblok in deze transactie.

Meerdere onderhandelingen, tot op ministerieel niveau, liepen op een sisser uit.

De tijdgeest evolueerde, ook beleidsmensen wisselden van stoel. RTT werd Belgacom. In 1991 ondernam bouwhistoricus Lode Declercq (Antwerpen) een materieel-wetenschappelijk onderzoek van de interieurs. De intrinsieke waarde van de panden werd duidelijker: oude structuren, bouwsporen, polychrome wandbeschilderingen, 18de- en 19de-eeuwse interieuraankledingen, voor zover die nog aanwezig waren. In 1994 gaf Belgacom aan architectenbureau Groep Planning (Brussel-Brugge) de opdracht voor een haalbaarheidsstudie.

De restauratieplannen van Belgacom werden door een interne bestuurswissel niet geconcretiseerd. De studies zouden later hun nut bewijzen.

Opeenvolgende initiatieven – herbestemming tot hotel

Belgacom realiseerde een nieuw kantoorcomplex aan de Spoorwegstraat in Sint-Michiels en deed deze verkrotte panden na een halve eeuw verwaarlozing van de hand. Aankoop en restauratie door Stad Brugge werden onderzocht maar te duur bevonden.

Een aanvraag door NV Neccal (Menen) in 1997-1998 om de historische panden te verbouwen tot een 40-tal appartementen, restaurant en ondergrondse parking, leidde niet tot een vergunning. De ondermaats beoordeelde architecturale vormgeving van een nieuwe vleugel aan de Steenhoudersdijk was de struikelsteen.

Restauratie 2007-2010

Brugge glorieerde in 2002 als Culturele Hoofdstad van Europa. De binnenstad werd geplaatst op de lijst van het Werelderfgoed van de Unesco. De kankerplek aan de Hoogstraat bleef een zorgenkind.

In december 1998 kocht bvba Groenerei (Brugge) het ganse complex. Nu werd geopteerd om het gebouw op het binnenterrein, in onbruik als telefooncentrale, om

te turnen tot woonappartementen naar een ontwerp van het architectenbureau van de Catseyne-Coene en Partners (Brugge).

Aandelen van bvba Groenerei Projects wisselden ondertussen van eigenaar. In 2001 werd een restauratiedossier opgemaakt voor eerste fase dakwerken, met overheidssubsidies, waarvan het stadsaandeel (7,5%) vastgelegd werd op ca. 160.000 euro. Maar de werfactiviteiten werden kort nadien stopgezet.

Na een aandelenoverdracht in 2007 kwam het complex in handen van de familie Degroote (Oostende), niet aan haar proefstuk met de grondige renovatie van hotel Oud Huis de Peellaert, Hoogstraat 18-20, eveneens beschermde monumenten.

In 2007 werd de restauratiepremie voor de gevels goedgekeurd, met een stadsaandeel (7,5%) vastgelegd op ca. 110.000 euro. Historische gebouwen en een nieuwbouwvleugel op de plaats van de vroegere centrale kregen een hotelbestemming voor een 100-tal kamers, met ondergrondse parking, naar een ontwerp van bvba Buro II (Roeselare).

Restauratieopties

Ondanks jarenlange leegstand en verkrotting waren de monumentale *karkassen* nog vrij goed bewaard.

Middeleeuws muurwerk trotseert eeuwen.

Interieurelementen hadden meer leed doorstaan: ontvreemde schouwen en deuren, houtaantasting, onstabiele vloerconstructies, weggebroken vloeren, zwammen, duiven...

Ondanks deze verregaande staat van ontbinding werd toch – volgens de huidige opvattingen in de monumentenzorg – geopteerd voor behoud en restauratie in de vergroeide toestand. Concreet lijkt dit vrij simpel: eerbied voor de oude bouwsubstanties (muurwerk) en redden wat er te redden valt (interieuraankleding).

In de praktijk komt dit neer op een vrij harde aanpak: nieuwe draagvloeren, zware infrastructuur,

vernieuwen van alle buitenschrijnwerk, reconstructie van interieurelementen...

We geven hier enkele toelichtingen over de restauratieopties van voorgevels en interieurs.

De herstelling van de buitengevels is uitgevoerd door Aannemersbedrijf Arthur Vandendorpe (Brugge) in 2007-2009. Maar de grootste klus is de verdienste van het bouwbedrijf van de familie Degroote met talrijke onderaannemers.

Huis Casselberg

De architectuur van de voorgevel is het resultaat van een grondige verbouwing in 1843 van het laatmiddeleeuwse huis. Toen werd de karkas behouden maar door verlaging van drie vloerniveaus om het huis aan te passen aan het comfort van een herenwoning, kregen ook de vensters in de doorlopende nissen van de voorgevel een andere ordonnantie. Er kwam een rij zoldervensters bij. Mét een neogotisch tintje: een poortomlijsting met kruisbloem, gietijzeren balustrades voor de balkon- en zoldervensters. Wellicht een van de eerste realisaties van Jean Bethune.

Terugschroeven naar een middeleeuwse vormgeving is nu niet meer koosjer. De gevel is dan ook behouden met de wijzigingen uit 1843. De poort is nog authentiek, maar alle ramen zijn vervangen door kopieramen met dubbele beglazing, met hergebruik van de rijkversierde espagnoletten aan de binnenzijde. Bruggelingen kenden deze gevel als een blote bakstenen gevel. Op basis van teruggevonden sporen zijn de gevels opnieuw beschilderd in okergeel, een afwerking die wellicht in 1843 werd aangebracht om de verbouwing te verdoezelen. De natuurstenen plint, poortomlijsting en hoekketting zijn onbeschilderd gelaten.

Eens binnen vergeet men gotiek en neogotiek. De bezoeker wordt geconfronteerd met een stereotiepe indeling van een classicistisch herenhuis. Op de koetsendoorrit, sober aangekleed met Dorische

pilasters en tongewelf, sluit centraal de vestibule met trappenhuis aan: dé blikvanger met dubbele bordestrap naar de verdieping, koepelgewelf en wanden versierd met Ionische en Korinthische zuilen en pilasters. Een superpositie van de drie orden, perfect volgens de modelboeken en zoals het in de academies werd aangeleerd.

Het pleisterwerk is hersteld en aangevuld, herbeschilderd met een imitatie-marmering op zuilen en pilasters, de trapleuning is hermaakt op basis van foto's.

Op de vestibule sluiten aan de straatzijde drie salons aan in enfilade. Plafondlijstwerk en wat er nog restte aan lambriseringen zijn hersteld, aangevuld of gereconstrueerd. En het geheel wordt vervolledigd met nieuwe vleugeldeuren en marmeren schouwen.

Huis De Zeven Torens en Het Frans Schild

De middeleeuwse situatie, met kruisvensters en hoektorentjes, kennen we uit iconografische bronnen. In het eerste kwart van de 18de eeuw kende het geheel een zeer grondige verbouwing, met een nieuwe koetspoort, links in het vroegere huis Het Frans Schild.

Alle vensteropeningen werden toen gewijzigd en voorzien van bepleisterde omlijstingen. Net een eeuw geleden werden de gevels ontleisterd, op uitzondering van de poorttravee. De gevel is in de 18de-eeuwse vergroeide vormgeving hersteld, met een nieuwe, passende kleurstelling.

De bezoeker komt binnen via de koetsendoorrit in het

Frans Schild, die rechts achteraan leidt naar de vestibule, met salons aan de straatzijde en een groot salon achteraan. De monumentale trap is al een eeuw geleden verdwenen. Ondanks de RTT-ravages zijn er nog enkele interieuraankledingen uit de 19de eeuw, zoals plafondrozetten, lijstwerk, lambriseringen...

Het huis De Zeven Torens bezit onder het middengedeelte een zeldzame middeleeuwse kelder, twee beuken en vier traveeën, met kruisribgewelven op een rij Doornikse zuilen. Deze wordt ingericht als wellnessruimte voor de hotelgasten.

En wie de zolders van beide herenhuizen bezoekt, zal vaststellen dat hotelkamers er moeizaam zijn ingepast, met maximaal behoud van de monumentale eikenhouten dakgebinten.

Jan Esther,
Dienst voor Monumentenzorg

Van het 13de-eeuwse huis dat op de plaats stond van **huis Casselberg** (Hoogstraat 6), blijven enkel de keldermuren bewaard. Dit huis was kleiner dan het huidige. Er was een open ruimte van ongeveer vier meter breed tot het buurhuis De Zeven Torens (Hoogstraat 8)⁴.

De naam Casselberg komt in documenten voor vanaf 1305 en verwijst mogelijk naar eigenaar of bouwheer Robrecht van Cassel. Hij was heer van het gebied rond de Casselberg in het huidige Frans-Vlaanderen. Zijn dochter Yolande, gravin van Bar en vrouwe van Cassel, was zeker tot 1373 eigenares van het huis. Zij had het mogelijk van haar ouders geërfd. De huisnaam Casselberg duikt regelmatig in de archieven op vanaf 1425.

⁴ B. BEERNAERT, B. SCHOTTE & D. VAN EENHOOGHE, *Middeleeuws Brugge*, in *Brugge op zijn kant*, Brugge, 2002, p. 54-57.

Gravin Yolande van Cassel verkocht het hof (zoals het in de teksten wordt genoemd) aan Casin de Waghenaere, algemeen ontvanger van graaf Lodewijk van Male voor het westelijk deel van Vlaanderen. In de 15de eeuw kwam het huis in handen van de familie van Haveskerke en in 1451 van Jan van Nieuwenhove. In 1540 verhuurde de toenmalige eigenaar Lodewijk van Gistel de stenen woning als herberg en hotel. Die functie blijft lange tijd behouden. Ook de Engelse koning Karel II en zijn broer Henry, hertog van Gloucester woonden er in de jaren 1656-1659 tijdens hun ballingschap. In die periode was het huis in het bezit van Xavier van Caloen.

Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot in de 19de eeuw werd Casselberg bewoond door leden van de familie Van Outryve d'Ydewalle. Zij verbouwden het pand meermaals en pasten het aan de smaak van de tijd aan. De familie gebruikte het als winterresidentie. In 1772 werd het huis grondig verbouwd op initiatief van Joannes van Outryve, kanunnik van de Sint-Donaaskathedraal. Hij wijzigde de vloerniveaus en werkte veel laatmiddeleeuwse bouwelementen weg.

Maria-Petronella van Outryve (1748-1814) woonde er vanaf 1784 tot aan haar dood. Zij trouwde op 16 februari 1773 in de Sint-Donaaskathedraal met jonkheer Philippe de Stappens, raadslid van Brugge. Het echtpaar nam intensief deel aan het Brugse societyleven, maar echtgenoot de Stappens gedroeg zich te liederlijk en maakte veel schulden. In 1779 bekwam Petronella de scheiding van tafel en bed en ging bij haar oom kanunnik Joannes van Outryve in Huis Casselberg intrekken. Haar ex-man bewoonde Dijver 16. Na de dood van haar oom kocht (of erfde) Petronella het huis. De vrijgevochten weduwe speelde een rol in de revolutietijd als aanhangster van de

jakobijnen. Zij en haar jonge minnaar Valentin Jakoby, de voorzitter van de Jakobijnse Club, kozen openlijk voor de Fransen. Na de revolutie lanceerde Petronella zich in het zakenleven. Zij was aandeelhoudster van de succesvolle Compagnie van Outryve en breidde haar onroerende patrimonium aanzienlijk uit. Ze kocht onder meer het kasteel Rooigem op Sint-Kruis dat ze als zomerresidentie inrichtte.

In 1850 bewoonden architect Jean-Baptiste de Béthune en zijn vrouw Emilie van Outryve d'Ydewalle het huis Casselberg. De Béthune was onbetwist de gangmaker van de neogotische beweging in België en richtte in een bijgebouw een glasatelier in. In 1843 was het huis reeds grondig verbouwd en heringericht (door Baron Bethune?). Huis Casselberg bleef bezit van nazaten van de familie Van Outryve d'Ydewalle tot in 1922. Het werd toen aangekocht door de Stad Brugge die het inrichtte als kantoren (onder meer de Technische Dienst vond er onderdak). Het huis werd in 1954 geruild met de 'Staat' die het in 1958 gebruikte voor de toenmalige RTT, die er een telefooncentrale achteraan uitbouwde. Het was de bedoeling Casselberg te slopen voor een kantoorcomplex van de RTT.

Het huidige imposante huis Casselberg telt twee hoge bouwlagen en een monumentale zolder en is afgedekt met een zadeldak. Opvallend is de hoge, natuurstenen plint in Brabantse kalkzandsteen. De gevel is per travee geordend door nissen die de verschillende vensteropeningen omvatten en bovenaan horizontaal zijn afgesloten. De vrijstaande zijgevel is uitgewerkt als een puntgevel met rondboognissen en fraaie maaswerkversiering. Als vroegste binnenafwerking werden in het woongedeelte baksteenschilderingen aangetroffen, later vervangen door een veelkleurige schildering met verticale banden.

De dakkap is opgebouwd met een eikenhouten sporenkap, die volgens dendrochronologisch onderzoek van 1486 dateert. Het huis Casselberg bezat ooit het fraaiste classicistische interieur in Brugge. Jarenlange leegstand en verwaarlozing hadden dit 'rijke' huis zwaar gehypotheceerd. De erfgoedzorgers hadden alle hoop verloren...

Het oudste bakstenen huis op het domein **De Zeven Torens** (Hoogstraat 8) kwam mogelijk samen met het huis Casselberg tot stand en dit na de opsplitsing van een zogenaamd middeleeuws kerndomein. Het huidige, brede huis ontstond door het samenvoegen van twee diephuizen, die ouder zijn dan 1276. Ondanks grote verbouwingen in de 18de eeuw zijn de middeleeuwse structuren nog herkenbaar.

Het vroeg 13de-eeuwse gebouw was niet onderkelderd maar gefundeerd op grote spaarbogen. Rond het midden van de 13de eeuw werd op het erf een tweede, vrijstaand bakstenen huis gebouwd. De open ruimte tussen beide panden werd rond 1276 dichtgebouwd en de onderbouw van de straatgevel uitgevoerd in Doornikse kalksteen. Het nieuwe stenen huis, gekend onder de naam Ten Scipstaele kreeg toen vorm. Het was vijf bouwlagen hoog en had maar liefst twee traptorens. In de linker zijgevel zijn resten teruggevonden van laat-13de-eeuwse vensteropeningen in geprofileerde rondboognissen en waterlijsten in Doornikse kalkzandsteen. Ook van de oorspronkelijke vrijstaande rechter zijgevel zijn vensteropeningen bewaard. In de dakkap bleef veel hergebruikmateriaal bewaard van de oorspronkelijke dakkappen die dendrochronologisch inderdaad 1276 werden gedateerd. Het gebinte werd vermoedelijk in de 18de eeuw verstevigd met schaargebinten. De kelders, oorspronkelijk afgedekt met een

balklaag, kregen in de 14de eeuw kruisribgewelven. In de breedste kelder steunen de gewelven op zuilen met knopkapitelen in Doornikse kalksteen. De klakzandstenen gewelfsleutels zijn met blad-en bloemmotieven versierd.

In de 15de eeuw verfraaide een prestigieuze hoge schermgevel het middeleeuwse pand en werden op de hoeken zeven kleine torentjes gebouwd, de veruitwendiging van de nieuwe huisnaam. Het werd een van de belangrijkste huizen van de stad, die op tal van schilderijen en gravures werd afgebeeld. In de loop der tijden verloor het pand echter veel van zijn vorstelijke allure. Niettemin blijft het een heel imposante gevel.

In 1373 was Elisabeth van Dudzele eigenares van het huis, dat ze van familie had geërfd. In 1425 was het in handen van Jacob Bonin, lid van een belangrijk koopliedengeslacht. Volgens de overlevering zou hij het huis De Zeven Torens hebben gebouwd. In 1494 werd het bewoond door de Spaanse handelaar Gomez de Soria en bleef in handen van leden van de Spaanse kooplieden-natie. Tussen 1560 en 1571 werd het gebruikt door Juan Lopez Gallo en zijn vrouw Catharina Pardo. Gallo was zaakgelastigde van de Spaanse koning Filips II, die hem in 1558 de heerlijkheid Male met het kasteel had verkocht. Male werd later tot baronie verheven en Lopez Gallo werd baron van Male voor bewezen diensten aan zijn koning. Hij had vaak grote sommen geld aan Filips II geleend. De familie Lopez Gallo kon zowel De Zeven Torens als het kasteel van Male tot op het eind van de 17de eeuw in haar bezit houden.

Tussen 1762 en 1773 werd het grote pand gebruikt door de Engelse jezuïeten die samen met honderd studenten een onderdak zochten in Brugge. De jezuïeten organiseerden een klein

college in het pand Spiegelrei 15 en een groot college in het huis De Zeven Torens. In 1782 werd de familie De Peellaert de nieuwe eigenares en verfraaide het interieur van het huis.

Tussen 1835 en 1908 tenslotte werd het pand bewoond door de familie Edouard de Man, die opdrachtgeefster was van typische 19de-eeuwse verfraaiingen. In 1909 was het huis in bezit van de Belgische Staat die er in de tuinzone een telefooncentrale voor de RTT (Regie voor Telegraaf en Telefoon) bouwde. De gevel werd ontleisterd en het interieur gewijzigd, zonder veel aandacht voor de (kunst)historische waarde. Reeds in 1930 verdween de monumentale trap. Het pand werd tot 1994 gebruikt.

Het huis is tweeënhalve verdiepingen hoog en acht traveeën breed. Op de benedenverdieping zitten de vensters in verdiepte nissen. De poorttravee situeert zich in het huis **'t Fransche Schild**, dat sinds de 16de eeuw bij De Zeven Torens hoorde. De fraaie natuurstenen rondboogpoort zou uit 1723 dateren. In 1717 reeds waren de (zeven) torentjes afgebroken en ook de borstwering van de schermgevel. De gevels werden in 18de-eeuwse stijl verfraaid.

Hoogstraat 34, het huis aan het Schotterstraetken (monument in de actualiteit)

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op zondagnamiddag 13 september zorgt arch. Koen Vandeweghe voor bijkomende uitleg over de geplande restauratie

De restauratie

Dit monumentaal herenhuis met grote tuin uitgevend op de Groenerei werd in de jaren 1970 gerestaureerd en gered van volledig verval. De gemene muur met het aanpalende huis Hoogstraat 36 werd 'herontdekt' en bouwsporen uit de 13^e eeuw, waaronder gedichte vensters, kaarsnissen en lampnissen, zijn zichtbaar gebleven in het interieur.

Typerend voor een andere kijk op monumentenzorg werden zware ingegrepen, uitgevoerd met o.a. de reconstructie van de 18de-eeuwse voorgevel en een nieuw trappenhuis. De binnenmuren in 13de-eeuwse moeffen werden hard gerestaureerd. Bij de geplande interieurrenovatie zullen de elementen die in de jaren 1970 werden toegevoegd zoveel als mogelijk weggenomen worden. Deze elementen, o.a. de scheidingswand aan de inkomhal en het trappenhuis, werden toen in een moderne vormgeving uitgevoerd. Vandaag worden deze echter als te gedateerd ervaren en door de belijning leiden ze de aandacht af van de waardevolle historische constructie.

Daarnaast werden door de vorige eigenaar, een antiquair, Franse natuurstenen schouwen toegevoegd die zeer monumentaal zijn en de ruimtes teveel beheersen. Deze worden verwijderd samen met de huidige ruimte-indeling. Er wordt een nieuwe verticale circulatie aangebracht samen met beperkte technische voorzieningen. Deze zullen echter zo discreet mogelijk worden weggewerkt zodat de open ruimte behouden blijft.

Daarnaast zullen de vloerconstructies bestaande uit moer-& kinderbalken gerestaureerd worden. Daarbij zullen de houten vloeren uitgevlakt worden en de akoestische en thermische isolatie verbeterd. De donkere balken zullen gereinigd worden en eventueel

in een lichte kleur afgewerkt, zodat de diepe duistere ruimte zo helder mogelijk wordt. De tweebeukige kelder met graatgewelven op een centrale vierkante zuil met kapiteel wordt gereinigd en in zijn oorspronkelijke omvang hersteld door het wegnemen van later toegevoegde binnenmuren

Koen Vandeweghe, architect

Hoogstraat 34 is een middeleeuws diephuis van 7,50 m breed op 19,50 m diep. Het was in de 13de eeuw een vrijstaand woonhuis van twee bouwlagen afgedekt met een zadeldak (opgebouwd uit een voorhuis en een achterhuis?) en werd in de loop van de daaropvolgende eeuwen meermaals verbouwd en aangepast aan de smaak van de tijd.

Stadsherstel in Brugge na 1970

In de eerste grote restauratiegolf van de jaren 1970, na de vorming van Groot-Brugge en de oprichting van de stedelijke Dienst voor Monumentenzorg, werd dit huis op een ingrijpende manier gerestaureerd. Het is een van de vroegste voorbeelden van stadsherstel. Hoogstraat 34 en het buurhuis 36 stonden jarenlang leeg en waren totaal verkrot.

Brugge werd in 1973 pilootstad voor de 'Stadsvernieuwing' samen met Brussel, Jumet, Mechelen en Namen. De nationale overheid kwam over de brug met een subsidie van maar liefst 133 miljoen frank en in 1974 konden met dat geld tientallen (verkrotte) huizen aangekocht worden met de bedoeling ze te restaureren en te verhuren. In hetzelfde jaar zijn ook achtenzeventig gebouwen met een pennentrek als monument beschermd. Stadsrenovatie werd een weldoordachte politiek die het woon-en leefmilieu van de komende generaties zou bepalen.

Korte historiek van het huis aan het Schotterstraetken

Vanaf de 13de eeuw vestigden zich rijke ambachtsmeesters aan de Hoogstraat. Zij bouwden er nieuwe huizen en richtten ateliers of werkwinkels in. Ook internationale handelaars waren er vroeg actief. Voorlopig zijn de eigenaars van Hoogstraat 34 tussen de 13de-15de eeuw niet opgezocht. Vanaf 1532 zijn we iedereen op het spoor.

Jacquemine de Grave, getrouwd met Joos van Eede, erfde via haar vader, volder Pauwels de Grave dit grote huis, waarvan het achterhuis (aan de reie) in gebruik was als huidenvetterij en die functie bleef verschillende eeuwen behouden. De familie bezat ook Hoogstraat 36 (Sint-Nicolaas) (beide huizen waren lange tijd in handen van dezelfde eigenaars); bij Sint-Nicolaas hoorde een lakenververij. In 1533 werd Hoogstraat 34 omschreven als: twee huizen (...) aan de zuidzijde van de Hoogstraat met nog een huis in gebruik als zeepziederij, dat achter de huizen stond en met een poortje uitkwam aan de reie. Marie Bardeloos, de weduwe van de kleinzoon van Joos van Eede, verkocht het eigendom in 1573 aan Gheeraert Vande Voorde, die in verschillende kwaliteitscommissies van de ambachten zetelde en een bescheiden politieke rol speelde.

Een processtuk uit 1559 maakt duidelijk dat Gheeraert vande Voorde handelaar was. Hij had voor verver Franciscus Huushere 25 balen Portugese wede (kleurstofplant) gelost van een schip uit Antwerpen en bij hem thuis bewaard. Tussen beide heren ontstond een geschil omdat Vande Voorde de balen niet tijdig bezorgde en verfketels nodeloos aan de kook waren gebracht (SAB, Processen, 313/10).

De leden van de familie Vande Voorde, huidenvetters en handelaars in leder, hielden het grote pand een eeuw lang in hun bezit. Ze verhuurden het vanaf 1652 aan huidenvetter Robert Spillebeen. Er waren op dat ogenblik acht huidenvetterskuipen in gebruik.

Spillebeen huurde de huidenvetterij voor 12 pond en het huis voor 36 pond per jaar. Anna vande Voorde, getrouwd met Charles Van Loock, woonde op het eind van de 17de eeuw in Hoogstraat 36.

Bij de erfenisverdeling van Charles Van Loock in 1695 blijkt dat de familie grootgrondbezitter was en welstellend (SAB, Wezenboeken, Sint-Jacobsboek 16, folio 2009). Ze bezat vele huizen in de Brugse binnenstad (Verbrand Nieuwland, Peperstraat, Vuldersstraat, Oostmeers, Hoedenmakersstraat, Twijnstraat..) en boerderijen en landerijen rond de stad. De familie kon rentenieren en leven van inkomsten van de eigendommen.

Ook in de 18de eeuw was Hoogstraat 34 in handen van gegoede eigenaars. Het zijn veelal handelaars. De familie de Ceuninck was verwant met Van Loock en bleef eigenaar tot in het midden van de 18de eeuw. In 1748 werd het pand bewoond en was het in bezit van Isabella Pijpe. Zij staat in de volkstelling van dat jaar genoteerd als 'koopvrouw in thee en kanten' en 'geestelijke dochter'.

Wat is een geestelijke dochter?⁵

Vanaf de late 16de eeuw 'ontmoet' men in Brugse archiefdocumenten geestelijke dochters of 'kwezels' (het is een algemeen verschijnsel in de Nederlanden). Het waren vrouwen die een zelfstandig semi-religieus leven leidden buiten het klooster, maar wel de morele of geestelijke leiding van een religieuze leider aanvaardden. Ook in de 18de eeuw waren er in Brugge geestelijke dochters. Een gemeenschappelijk kenmerk was dat zijn hun leven aan God opdroegen en een 'maagdelijke staat'

⁵ H.Deneweth, *Spanningen tussen geestelijke dochters, families en geestelijke leiders te Brugge (17de en 18de eeuw)* in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, Brugge, jg. 141 (1-2), 2004, p. 100-140.

onderhielden. Het waren hoofdzakelijke ongehuwde vrouwen, die vaak in het zwart gekleed of in sobere kledij rondliepen. Gebed, meditatie en kerkgang namen een belangrijke plaats in hun leven in. Overigens hielden ze zich bezig met handenarbeid, onderwijs (vaak de zondagscholen), ziekenzorg en liefdadigheidswerk. Er waren rijke vrouwen bij, zoals 'onze' Isabella Pijpe, die een deel van hun tijd en middelen gebruikten voor liefdadigheid en er daarnaast een voltijdse en goedbetaalde baan op na hielden, zoals koopvrouw in thee en kant (of zelfs een mooie woning bezaten zoals Isabella). Historica Heidi Deneweth vermoedt dat sommige vrouwen misschien 'geestelijke dochter' waren om als ongehuwde vrouw zelfstandig hun ambities te kunnen realiseren. De kwezelkledij was mogelijk een probaat middel om de 'buitenwereld' op afstand te houden en toch voldoende respect af te dwingen als alleenstaande vrouw. Isabella Pijpe woonde vlak bij de jezuïeten in de Boomgaardstraat, die het belang van 'geestelijke dochters' vroeg inzagen.

Vanaf 1761 was handelaar Pieter de Wispelaere de nieuwe bezitter van het huis. Hij was stoffenhandelaar en dreef internationale handel. In 1773 werd het huis in beslag genomen omdat hij een rekening aan een firma in Birmingham niet verreffende. Met geleend geld kon hij de inbeslagneming ongedaan maken. Pieter de Wispelaere en zijn familie bewoonden het huis nog in de Franse tijd.

In 1830 was kolenhandelaar Domenicus Vandekerckhove de eigenaar. Nadien Adolphe Vandenabeele, eveneens handelaar in kolen. Zijn weduwe, Louise Morand uit Doornik, zette de zaak verder tot in 1865. Het huis werd ook onderverhuurd (ondermeer een tijd aan Engelsen en Ieren). In 1866 kwam Hoogstraat 34 in het bezit van Joseph-François

De Craeke (1824-1893) en Clémence Bouten. Zij kunnen vanaf 1892 de tuin verruimen (door het inpalmen van tuingronden achter Hoogstraat 30-32). De Craeke staat genoteerd als grondeigenaar en rentenier. Ze verhuisden naar Burg 5, maar de familie hield het huis in de Hoogstraat in haar bezit. In 1911 was het eigendom van de familie Van Hauteghem en in 1969 kwam het in handen van Gerard Derijcke-Noppe.

De huidige voorgevel van dit fraaie huis is het resultaat van een reconstructie op basis van monumentale en iconografische bronnen. Toen koopvrouw en geestelijke dochter Isabella Pijpe in 1754 eigenares was, wordt een (wellicht toen als ouderwets ervaren) bakstenen trapgevel vervangen door een sierlijke lijstgevel. Het 18de-eeuwse gevelontwerp is (uitzonderlijk) in de collecties van het stadsarchief bewaard. In 1847 werden huis en gevel opnieuw gewijzigd, op initiatief van de kolenhandelaar. Het 18de-eeuwse mansardedak werd omgebouwd, de dakkapel gesloopt en het huis verhoogd en afgewerkt als eenvoudige lijstgevel.

Bij de restauratie van 1974-1976, onder de leiding van architect Hubert Davans, koos het stadsbestuur ervoor om terug te gaan (wat de voorgevel betreft) tot de 18de-eeuwse toestand. Raymond Lemaire (1921-1997), de Leuvense professor monumentenzorg en toenmalig raadgever van het stadsbestuur, beïnvloedde sterk die restauratievisie die als typisch voor die tijd kan worden bestempeld. Het is een voorbeeld van een harde restauratie.

Raymond Lemaire was mede-auteur van het Charter van Venetië (1964), de restauratie-architect van het Groot-Begijnhof van Leuven en mede-ontwerper van Louvain-la-Neuve.

De voorgevel is nu opnieuw een bepleisterde en beschilderde lijstgevel, twee bouwlagen hoog en vier traveeën breed. De gevel is over de volledige breedte en over de twee middelste traveeën als risaliet uitgewerkt. Over de vormgeving van 18de-eeuwse inkomdeur met bovenlicht en de ramen bestonden geen aanwijzingen en ze werden hermaakt in een neo-18de-eeuwse vorm. De centrale dakkapel werd hermaakt in rococostijl.

Bij de ontmantelingswerken kwamen heel wat sporen van vensteropeningen in de zijgevel vrij. Het huis met de grote bouwdiepte was opgesplitst in een voorhuis en een achterhuis en werd langs drie zijden verlicht (of bestond het uit drie entiteiten?). De segment- en rondbogige luikopeningen met (aan de binnenzijde) ontlastingsbogen steken op de benedenverdieping vrij hoog tegen de zoldering. In deze zijmuur werden in 1974-1976 maar liefst zeven lampnissen vrijgemaakt (afgewerkt met een keperboog, drie- of vijflob). De balklagen waren in zeer slechte toestand. Het dakspant, samengesteld uit 17de-eeuwse (?) eiken schaar- en nokgebinten, werd aan

de voorzijde in 1847 gewijzigd.

Het oude huis is volledig onderkelderd. Vooraan is het een tweebeukige kelder, twee traveeën diep en afgedekt met graatgewelven op centrale vierkante pijler met kapiteel. Achteraan is de kelder overkluisd met tongewelven en een houten zoldering. Mogelijk was de kelderverdieping aanvankelijk volledig met een vlakke, houten zoldering afgedekt.

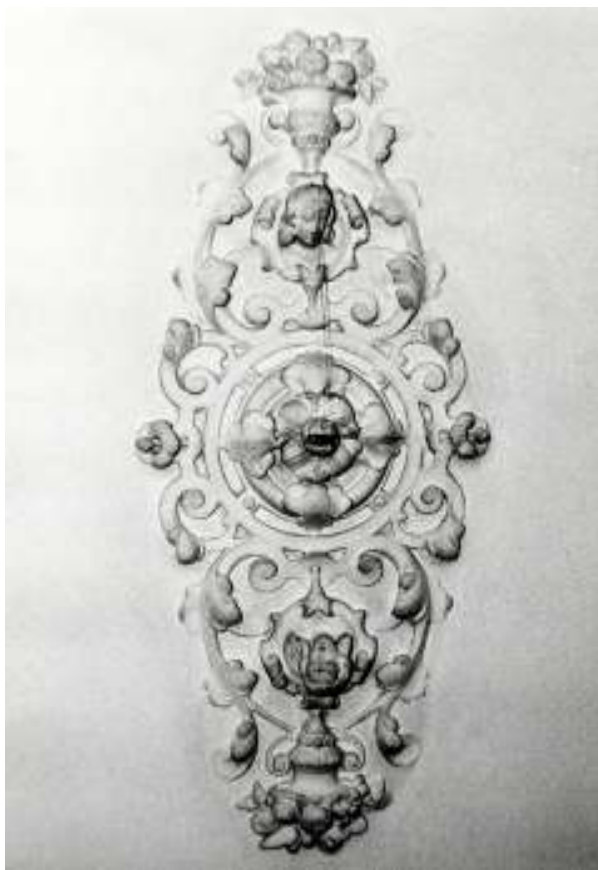

De achtergevel is een bakstenen puntgevel van twee bouwlagen en twee traveeën. Gedeeltelijk opgebouwd uit moefen (grote bakstenen) met sporen van rondbogen en fragmenten van lijsten

in Doornikse kalksteen, die de plaats van de oorspronkelijke vensteropeningen aangeven. Naast de zolderopening ontdekte men twee ijzeren ogen om een stok door te steken, wat onder meer toeliet om laken te drogen.

Na ruim dertig jaar willen de huidige (nieuwe) eigenaars de ingrepen van 1974-1976, wat het interieur betreft een minder 'hard' uitzicht geven en het huis ook een stuk energievriendelijker inrichten. Het 19de-eeuws bijgebouw wordt aangepast en de tuin heraangelegd.

(dit lijstwerk werd verwijderd met de restauratie in 1976)

Garenmarkt 9, het voormalige huis de Serret of ook Stochove en nu Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning Sint-Clara

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning Sint-Clara
Garenmarkt 9, 8000 Brugge

050 / 338206

met steunpunt voor mobiele begeleiding in Diksmuide
(vanaf 01/09/08)

Sociaal Huis Diksmuide

Ijzerheemplein 4, 8600 Diksmuide

0475 / 737351

ckg@sint-clara.be

Het Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning Sint-Clara VZW biedt opvoedingshulp aan gezinnen met kinderen tussen 0 en 12 jaar, die moeilijkheden ondervinden bij de opvoeding van hun kinderen. Dit doen we binnen een preventief kader (de problematieken mogen niet te zwaar zijn) op korte termijn, erkend en gesubsidieerd door Kind en Gezin.

Wij staan ook in voor de crisisopvang van kinderen tussen 0 en 12 jaar.

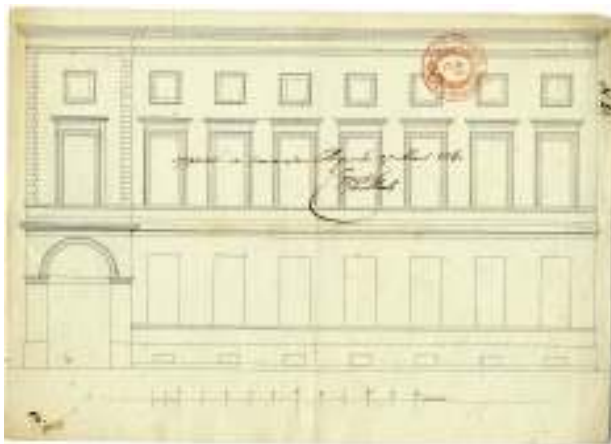
Gezinnen kunnen thuisbegeleiding krijgen ter ondersteuning van de opvoeding of de kinderen kunnen semi-residentieel opgevangen worden in de gebouwen van het CKG in Brugge, terwijl de ouders

ook gezinsbegeleiding krijgen vanuit het CKG. We hebben twee residentiële leefgroepen: de Dromenvanger en het Knuffelhuisje, waar kinderen tot 12 jaar dag en nacht kunnen verblijven. Daarnaast hebben we ook nog een module waar ouders samen met hun kinderen naar de Kleine Stap komen om er anders met hun kinderen te leren omgaan, steeds vertrekkend vanuit de krachten van het gezin.

Voor meer **info**: neem eens een kijkje op onze vernieuwde website www.ckgsintclara.be

Het neoclassistisch gebouw uit 1840, zijnde het CKG Sint-Clara is volledig gerenoveerd en daarom willen wij onze deuren openstellen van ons gebouw op de Garenmarkt 9 te Brugge, tijdens de Open Monumentendag 2009.

U kan er een bezoekje brengen aan de volledig vernieuwde leefgroep 'De Kleine Stap', waar de Tuimelmodule aangeboden wordt, en aan de ruimtes van het STOP 4-7-project.

In 1840 bouwde Baron François Joseph de Serret (1767-1849) een nieuwe grote winterwoning op een deel van het domein van de familie Stochove aan de Garenmarkt. De familie de Serret bewoonde in de zomer het

kasteel 'de Drie Koningen' in Beernem. Het huis aan de Garenmarkt is tweeënhalve bouwlaag hoog, afgewerkt met een bepleisterde lijstgevel en maar liefst acht traveeën breed. Het ontwerp bleef bewaard, maar is niet ondertekend. Een mogelijke ontwerper is Jean-Brunon Rudd (1792-1870), die vanaf 1830 stadsarchitect is en een trouw aanhanger van de neoclassicistische stijl. Van het oorspronkelijke 19de-eeuwse interieur blijft vandaag weinig of niets bewaard. Sinds 1923 is Garenmarkt 9 immers niet meer in gebruik als woonhuis en werd het meermaals verbouwd en uitgebreid. De geschiedenis van deze plaats en de huidige functie van het pand, die perfect in het thema 'Zorg' kaderen, zijn evenwel heel interessant.

Zuster Catharina D'hooghe, die mee aan de basis ligt van 'huizengeschiedenis' in Brugge, onderzocht in 1997⁶ de voorgeschiedenis van alle huizen aan de Garenmarkt die deel uitmaakten van het zogenaamde Zuidproosse. Hier op deze plaats waren vanaf de 14de eeuw huidenvetters gevestigd en er stonden ooit vijf huizen op, die in de 17de eeuw tot een perceel worden samengevoegd (dit samen met Garenmarkt 11).

Op 30 december 1634 kwamen ze in het bezit van 'wereldreiziger' Vincent Stochove (1605-1679), heer van Sinte Catharine, schepen en burgemeester van de Stad Brugge. Hij zal er de rest van zijn leven wonen.

Vincent Stochove blijft bekend als 'wereldreiziger'. Op jonge leeftijd maakte hij een 'klassieke' Italiëreis die maar liefst tweeëneenhalf jaar duurde. Samen met

⁶ Catharina D'HOOGHE, *De huizen van het Zuidproosse te Brugge van ca. 1400 tot 1920*, Brussel, 1997, p. 48-62.

twee Fransen besliste hij om vanuit Italië verder te reizen naar Constantinopel (Istanbul) en van daaruit het toenmalige Ottomaanse rijk te ontdekken. Dit strekte zich uit tot Perzië (Iran) en Noord-Afrika. De reis duurde tot september 1632 en werd nadien te boek gesteld.⁷ Vincent en zijn reisgezellen woonden vijf maand in Constantinopel, bezochten Smyrna, Cyprus en in het Midden Oosten Iran, Syrië en Libanon. Jeruzalem was het einddoel van de reis. Vincent trouwde in 1637 met de gegoede Marie-Thérèse van Lummen, en woonde samen met haar op de Garenmarkt, waar hij zijn stadresidentie had uitgebouwd. Hij zetelde nagenoeg onafgebroken in het stadsbestuur. Een invloedrijke Spaanse schoonbroer, getrouwd met zijn zus Josine, Marc Arrazola di Oñate verschaftte hem bovendien toegang tot het centrale bestuur in Brussel. Dit echtpaar bewoonde het Prinsenhof. Vincent was lid van de Sint-Jorisgilde en van de gilde van de busschieters van Sint-Barbara. Als lid van deze laatste gilde was hij meermaals gastheer voor de verbannen Engelse koning Charles II. Hij was ook gouverneur van de Berg van Charitate (Langerei 7) en voogd van het Sint-Janshospitaal. Zijn voogdenportret is daar te zien op Open Monumentendag. Vincent Stochove is begraven in de Sint-Gilliskerk. In zijn boedelbeschrijving staat het huis aan de Garenmarkt omschreven als een *notabel parcheel van eenen huysse met synen toebehoorten en metter erfve, beneden de cleene eekhoutbrug ter heerlijkheid van het kanunnikse ter oostzijde van de strate*.

De verschillende opeenvolgende eigenaars Stochove bewoonden het pand en het complex bleef familiebezit tot kort voor 1840. Charles

⁷ A. VAN DEN ABEELE, *Het geslacht Stochove*, in *Vlaamse Stam*, april-mei 2002. In april-mei 2003 organiseerde de Brugse Openbare Bibliotheek een tentoonstelling 'Het bereysde Oosten: in de voetsporen van Vincent Stochove' rond het reisverhaal van Vincent Stochove. Het reisverslag werd gepubliceerd in 1643 bij Hubert Velpius in Brussel.

Stochove (1690-1735) werd eigenaar in 1724. Het eigendom wordt dan beschreven met een grote poort. Ook Charles was gouverneur van de Berg van Charitate en voogd van Sint-Juliaans in de Boeveriestraat.

Op 24 maart 1770 kocht Nicolas Emmanuel Stochove (1726-1812) het huis van zijn zus Marie Caroline voor 1050 pond. Hij was raadspensionaris van het Brugse Vrije en getrouwd met Jeanne Van Ockerhout. Dit gezin kreeg dertien kinderen, waaronder Thérèse (1777-1838) die huwde met Louis Bortier en het oude pand aan de Garenmarkt zou bewonen met haar drie dochters, Adelaïde, Thérèse en Sophie en dienstmeiden Cécile en Marie. Tussen 1819 en 1828 woonde haar broer Donatien bij haar in en vanaf 1831 het echtpaar Adelaïde Bortier en Karel Ho(e)lvoet. Dit gezin en hun vijf kinderen: Olympia, Idalia, Hector, Laura en Ernestine, zijn de laatste leden van de familie Stochove die het herenhuis op de Garenmarkt bewoonden (in 1857 overleed in Brussel de laatste mannelijke naamdrager Jean-Aybert Stochove maar die woonde in de Nieuwstraat). Hoelvoet was secretaris van het ministerie van Landbouw.

Het oude domein werd volledig gesloopt en een nieuwe woning opgetrokken in 1840. De nieuwe eigenaars baron Franciscus de Serret en zijn vrouw Marie van Outryve (1773-1858) kwamen er in juni 1842 wonen. Na de dood van Marie van Outryve werd het bewoond door haar kleindochter Zoë de Serret (1828-1907), getrouwd met grootgrondbezitter Alfred de Florisone (1826-1862) uit Ieper. Ze woonden er met hun vier kinderen Georges (1857-1900), Edmond, Marie (1861-1893) en Alfred en vier dienstboden. Zoë bleef op de Garenmarkt wonen tot kort voor haar dood in 1907 en het grote huis werd later geërfd door burggraaf Raoul

Goupy de Beauvolers, de zoon van Marie de Florisone. Zoë stierf bij haar kleizoon in Ieper en werd daar begraven in de Sint-Martinuskerk. Hij verkocht Garenmarkt 9 in 1911 aan baron Julien Le Bailly de Tillegghem (1851-1923) en zijn vrouw Marie Michiels van Verduynen uit Roermond. Na zijn dood werd het verkocht (volgens de kadastrale inlichtingen gedeeltelijk geërfd) door de *Soeurs Franciscaines, Missionnaires de Marie* uit Antwerpen, die het huis ombouwen tot de kinderkribbe Sint-Clara.

Hélène Marie de Chappotin de Neuville is in 1839 in Nantes (F) geboren in een katholieke, adellijke familie. Zij was diepgelovig en trad in 1860 in het klooster van de clarissen in haar geboortestad. Daar werd ze geraakt door de geest van armoede en eenvoud, die haar blijvend zal inspireren ook bij de stichting van haar eigen congregatie. Ze verliet wegens gezondheidsproblemen de clarissen en trad in bij de orde van Maria Rapatrix, die zich tot doel stelde Jezus bekend en bemind te maken. Hier koos ze voor haar naam: Marie de la Passion en werd naar India gestuurd. In 1877 kreeg ze van paus Pius IX de toestemming om een nieuw instituut te stichten dat zich specifiek op missioneringswerk zou toespitsen. Ze richtte noviciaten op in Frankrijk en in Rome die

succesvol waren. In 1882 werd het instituut opgenomen bij de Derde Orde van Franciscanessen en toen de orderegel werd goedgekeurd in 1896 veranderde de naam Congregatie Franciscanessen in Missionarissen van Maria. Hélène de Chappotin stierf in 1904.

In 1924 verbouwde architect Antoine Dugardyn (1889-1962) het woonhuis aan de Garenmarkt. Het grondplan van het woonhuis werd aangepast aan de nieuwe functie: de koetspoort werd ingericht als kapel, het ontvangstsalon omgevormd tot ingang (een venster werd gewijzigd in een toegangsdeur), en grote salons werden 'parloirs' en een refter. De grote wenteltrap bleef (voorlopig) behouden. De zusters voorzagen een groot zusterkoor en twee kleine sacristiën in de tuin, aansluitend op de oorspronkelijke koetsendoorrit. Die werden niet gebouwd. Het 19de-eeuwse grondplan van het huis was vergelijkbaar met dat van de huizen Boyaval, Sint-Jansstraat 11 (OMD 2008) en Langestraat 21 (OMD 2003).

Reeds in 1931 volgde een nieuwe grote verbouwing, ditmaal naar het ontwerp van architect Alphonse De Pauw (1867-1937) met als opdracht '*aménagement des locaux en crèche*'. Het uiterst rechtse venster in de voorgevel werd gewijzigd in een bijkomende toegangsdeur, met daarachter een nieuwe gang en bijkomende trapzaal. Beneden werd een spreekkamer omgebouwd tot een medisch onderzoekslokaal, en een salon in een kleine kleedkamer en spreekkamer. De verdieping werd ingericht als crèche of kinderverblijf.

Er waren twee grote slaapkamers voorzien: een met 15 bedjes en een met 21 bedjes, twee refters, twee badkamers, een kamer om de papflessen klaar te maken, een speelkamer en nieuw (en typisch voor de tijd) was de aanbouw van een solarium dat vanuit de refter en de speelkamer bereikbaar was. Dit solarium bestaat nog gedeeltelijk vandaag.

Onder het huis bevinden zich delen van oudere kelders, afgedekt met tongewelven. Op de benedenverdieping is de koetsendoorrit en de latere kapel gedeeltelijk herkenbaar en ook enkele structurele elementen van het trappenhuis. Ondertussen is het huis nog meermaals verbouwd. Ook recent is het aangepast.

Gemeneweideweg-Zuid z.n., Natuurgebied Gemene Weidebeek en toekomstig zorgcentrum Hangerijn (monument in de actualiteit)

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Hoeve Hangerijn (Gemeneweideweg-Zuid 113) ligt net naast de basisschool Paalbos!

Rondleiding op **zondag 13 september om 14u00**

door bioloog Luc Maene van de Groendienst en toelichting project ir.-arch. Leentje Gunst van de Dienst Patrimoniumbeheer-ontwerper.

Aan de rand van het stedelijk natuurgebied Gemene Weidebeek ligt de leegstaande en sterk verwaarloosde hoevesite Hangerijn, die sinds 1994 niet meer werd bewoond. Hier zijn concrete plannen uitgewerkt voor een nieuwe functie in de zorgsector. Redenen genoeg om zowel het toekomstig project als het uniek natuurgebied op OMD 2009 onder de aandacht te brengen. Twee 'gelegenheidsgidsen', betrokken bij het project, begeleiden u op 13 september.

Het natuurgebied

In 2000 startte de stedelijke Groendienst met de uitvoering van een natuurontwikkelingsproject in een gebied van 25 hectare dat de stad Brugge in eigendom had. Inmiddels is die oppervlakte via een aantal bijkomende aankopen uitgegroeid tot 32,5 hectare.

De kern, op de grens tussen de randgemeenten Sint-Kruis en Assebroek, wordt gevormd door het weidelandschap rond de Gemene Weidebeek. Daar omheen werd een bosgordel aangeplant, die het hele gebied afschermt van de omgevende bebouwing. Het natuurgebied is sterk gericht op een goede toegankelijkheid. Er is een drie kilometer lang netwerk van wandelpaden aangelegd met toegangspunten vanaf alle omliggende straten.

Essentieel aan het project is de natuurontwikkeling in de weilanden zelf. Via een aangepast beheer wordt de ontwikkeling van bloemrijke vochtige graslanden nagestreefd, met onder meer de koekoeksbloem, pinksterbloem en ratelaar. Sinds kort zijn er ook de eerste orchissen opgedoken.

De Gemene Weidebeek zelf en de talrijke sloten in het gebied werden omgetoverd tot een gevarieerd geheel van water- en oeverbiotopen. De bestaande waterlopen zijn verbreed en zoveel mogelijk van zacht hellende oevers voorzien. Bestaande groeiplaatsen van oeverplanten werden gespaard zodat de kolonisatie van de nieuwe oevers makkelijker op gang kon komen. De oude knotwilgenrijen werden maximaal behouden en her en der ook

aangevuld.

Los van het slotenstelsel werden meerdere afzonderlijke poelen aangelegd. Die nieuwe waterbiotopen vormen een uitverkoren leefplek voor libellen, waterjuffers, waterkevers, waterwantsen en talrijke kikkers. Meest opvallend zijn de groene kikkers, die in het late voorjaar een echt kwaakconcert ten beste geven. Naast blauwe reigers zijn reeds verschillende keren ijsvogels waargenomen.

De bosgordel die in de voorbije jaren werd aangelegd omvat nu 10 hectare. Er is overwegend zomereik aangeplant, met berk, sporkehout, lijsterbes, hazelaar en boswilg als begeleidende soorten.

Dit nieuw stuk stedelijk natuurgebied wordt erg gewaardeerd. Talrijke wandelaars uit de buurt en ook scholen hebben het ontdekt. De OMD vormt de ideale gelegenheid om de '*vriendenkring*' van de Gemene Weidebeek te vergroten. Voor velen wordt het een eerste kennismaking.

De oorspronkelijke loop van de Gemene Weidebeek zelf moet nog grondig onderzocht worden. De historische literatuur biedt weinig soelaas. Mag er misschien verondersteld worden dat het Vuldersreitje in de Brugse binnenstad de benedenloop is van de Gemene Weidebeek? De beek ontstaat aan het Paalbos en liep door het noordelijk deel van Assebroek. Tegenwoordig verdwijnt het propere beekwater ter hoogte van de Vooruitgangstraat in de riolering. Zeer binnenkort komt daar verandering in en zal het water (weliswaar grotendeels ingebuisd) afgevoerd worden naar het Zuidervaartje.

Het toekomstige zorgcentrum Hangerijn

Het is de bedoeling om in 2010-2011 de hoevesite Hangerijn uit te bouwen als centrum voor dagactiviteiten in de boerderij- en natuursfeer en dit specifiek voor personen met een beperking.

De ingebruikname is voorzien in het voorjaar 2012. De Stad Brugge zorgt voor de restauratie van de historische gebouwen en de nieuwe infrastructuur (een nieuwbouw). Ook de erfbeheerder van de site wordt door de stad aangeduid en betaald. Daarnaast engageert Brugge zich om te zorgen voor boerderijdieren. De zorginstellingen zullen op hun beurt instaan voor de dagelijkse werking en ervoor zorgen dat het project zelfbedruipend is. Er wordt voorzien dat ook het buurt-en verenigingswerk het zorgcentrum kan benutten.

Historisch onderzoek wees uit dat de oorspronkelijk omwalde site wellicht tot de 14de eeuw teruggaat. In het natuurgebied is ceramiek uit de late middeleeuwen teruggevonden. Omwalde boerderijen of walsites wijzen op het nastreven van een zekere status en zijn zeker in die periode een modeverschijnsel. In archivalische bronnen wordt Hangerijn voor het

eerst vermeld in 1514. Het is dan een leengoed van het klooster Engelendale aan de Astridlaan. Op de kaart van Pieter Pourbus uit 1561-1571, een belangrijke bron voor het onderzoek van het buitengebied van Brugge, herkent men binnen een vierkante walgracht twee gebouwen. Op het kadasterplan van Popp uit 1842 is de walgracht verdwenen.

De huidige (erg vervallen) boerderij, schuur en bakhuis dateren uit de 17de en 18de eeuw, maar zijn in de daarop volgende eeuwen uitgebreid en aangepast. De hoevesite is opgebouwd uit losstaande gebouwen rond een begraasd erf.

Het eenlaagse hoevegebouw is afgedekt met een zadeldak. De langshevels, doorbroken door rechthoekige deur-en vensteropeningen, zijn wit geschilderd. Bemerkt het typische 19de-eeuwse dakkapelletje dat afgedekt is met sleepdakje. De zoldering van de voormalige woonkamer is opgebouwd met moer-en kinderbalken. In het alleenstaande schuurgebouw, afgedekt met een afgeknot zadeldak, zijn oude, mogelijk 18de-eeuwse, spanten bewaard. Wegens de slechte bouwfysische staat en de veiligheid kunnen de gebouwen op OMD onmogelijk worden opengesteld. De toekomstplannen krijgt u wel te zien.

De bevindingen van het archeologisch onderzoek hebben mee de inplanting van de nieuwe polyvalente ruimte voor de dagactiviteiten bepaald.

De hoeve en de schuur worden gerestaureerd. De hoeve wordt als woning voor de erfbeheerder ingericht. De schuur behoudt zijn oorspronkelijke functie, en zal enkele dieren (paard, koe, ezel, schapen, geiten,...) stallen. De nieuwbouw wordt uitgebouwd als polyvalente ruimte. Er komt een vormingslokaal die ook als

vergaderruimte en voor rustige activiteiten kan worden gebruikt. Daarnaast worden een atelier voorzien, een keuken, een bar, bergruimte en een sanitair blok. De nieuwbouw wordt maximaal 400 m² groot. Nog eind 2009 wordt de stedenbouwkundige vergunning officieel aangevraagd. Nu wordt nog aan het voorontwerp gewerkt. Financiële middelen komen van het Stedenfonds maar er worden ook Europese fondsen gezocht

Genthof 33, het huis De Grote Ketele (monument in de actualiteit)

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Restauratiearchitect Benoît Delaey zorgt tijdens het OMD-weekend voor bijkomende begeleiding.

De restauratie van Genthof 33

Voor de aanvang van de werken verkeerde het gebouw in verschrikkelijk slechte staat. Reeds omstreeks 1986 was de volledige, vier meter boven de begane grond gebouwde verdiepingsvloer uitgehaald, met inbegrip van de moer- en kinderbalken. Grote gaten in het dak gaven de duiven vrij spel en zeilen moesten de winkelruimte en de erachter gelegen verblijfsruimte enigszins beschermen tegen de invallende regen.

Reeds bij een eerste kennismakende bezoek viel op dat het pand behoorlijk oud moest zijn. De kapot gezandstraalde zijmuren in de winkel vertoonden metselwerk opgebouwd uit grote moefen of kloostermoppen, waarin twee opengemaakte kaarsnissen. In het desolate muurwerk van de ruimte achter de winkel vertoonde het metselwerk resten van voormalige doorgangen of vensters in de richting van Genthof 31. Dichtgemaakte balkopleggingen verraadden dat de overspanning van de kelder,

afgedekt met een betonplaat, voordien uit een houten moer- en kinderbalklaag bestond. Mogelijk was deze balklaag ondersteund door een rij standvinken. Dit kan worden hard gemaakt door de vondst in de ondervloer van een houten blok, die kon hebben gediend als stelblok voor een stijl.

De dakstructuur is opgebouwd uit sporenparen, oorspronkelijk voorzien van minstens twee hanenbalken, ondersteund door later in het dak gebouwde schaarspanten met flierungen. In de sporenparen waren alvast twee bouwfases afleesbaar. De oudste was vertegenwoordigd door eikenhouten sporenparen; van de 32 paren waren er ongeveer 16, de helft dus, al dan niet volledig bewaard. Tijdens een verbouwingsfase werd de overige helft van de sporenparen vervangen door grenenhouten exemplaren. Hierbij werd de structuur in twee sequenties volledig hernummerd, de eerste genummerd I tot XII, de tweede I tot XVIII. Oorspronkelijk waren de moerbalken gedragen door korbeelstellen, die alle op een onbekend tijdstip werden uitgethaald. De uitgespaarde nissen van de stijlen waren opgevuld met metselwerk in klein formaat en de consoles uit Doornikse steen waren gelijk met het muurvlak afgehakt.

Oorspronkelijk moet het gebouw houten gevels hebben gehad. De straatgevel vertoont duidelijk zeventiende-eeuwse kenmerken; de achtergevel achttiende-eeuwse. Tengevolge van het scheef drukken van de sporenparen, die niet waren voorzien van voldoende langse verbindingen, stonden beide geveltoppen meer dan 46 cm uit het lood. Van beide gevels werden de geveldriehoeken afgebroken over hun bovenste drie meter, waarna het resterende metselwerk voorzichtig met vijzels rechtgetrokken werd.

Tijdens de werken kwam de ene na de andere verrassing aan het licht. Als eerste werd een lavabonis ontdekt bij het afkappen van de bepleistering langs de zijmuur met Genthof 35. Deze sierlijke spitsboognis is opgebouwd uit krijtsteen. De geprofileerde opstanden

ervan zijn versierd met bloemetjes en de toten in de spitsboog zijn uitgewerkt met spijtig genoeg erg beschadigde engelenfiguren. De lavabonis was gedeeltelijk in een grote oudere spitsboog ingebouwd. Tot vandaag hebben we het raden naar de functie ervan. Ze maakt in alle geval deel uit van het oorspronkelijke metselwerk, maar er kan zonder destructief onderzoek in Genthof 35 niet worden uitgemaakt als het gaat om een spaarnis, een deuropening of een vensteropening.

Aan de overzijde, tegen de muur met Genthof 31 werden resten van de oorspronkelijke haard van het huis teruggevonden. Deze bevond zich in het derde vak van het gebouw. De enorme haardopening, binnenwerks 3,25m lang en 1,80m hoog, was met het erboven gelegen rookkanaal verbonden door een grote trechtersvormige haardboezem.

Bij de restauratie werd er naar gestreefd om een maximum aan elementen uit de dakconstructie te behouden. De moer- en kinderbalklaag waar deze op gebouwd was, moest als reddeloos verloren worden beschouwd. Deze balklaag werd volledig gereconstrueerd, met inbegrip van de korbeelstellen, waarvan de secties en lengtes perfect in het muurwerk konden worden opgemeten. Hiervoor werd de dakkap zorgvuldig genummerd, gedemonteerd en met het oorspronkelijke hout heropgebouwd. Met de eerste verdiepingvloer mochten geen risico's genomen worden. Om het inklappen van de gevelmuren van het gebouw te verhinderen, werd de vier meter hoge gelijkvloerse verdieping overspannen met een betonplaat. De straatgevel en de achtergevel werden behoedzaam gereinigd en hersteld en de vensteropeningen werden ingevuld met exacte kopieën van het in het gebouw aanwezige schrijnwerk. Voor de gelijkvloerse verdieping werd een sobere hedendaagse winkelpui ontworpen.

benoît Delaey,
conservatiearchitect

juni 2009

Genthof 33 is een laatmiddeleeuws diephuis (8,20mx15m; 13de/14de eeuw), aan de straatkant afgewerkt met een 17de-eeuwse trapgevel. De bakstenen voorgevel bezit opvallende geometrische versieringen in de bovenlichten van de vensters op de verdieping.

De achtergevel is een bakstenen tuitgevel met vlechtingen. Het huis bevond zich voor de recente restauratie, zoals hier hoger gezegd, in een zeer slechte, zorgwekkende toestand door jarenlange verwaarlozing.

Het diephuis is volledig onderkelderd. Het huis wordt gerestaureerd en ingericht als atelier, winkel en woonhuis. De afwerking wordt voorzien voor eind 2009.

De vroegere eigenaars en hun ambacht

De vroegste archivalische vermelding over het huis die we tot nu toe terugvonden is deze van 21 juli 1435 in het Wezenboek van het Carmerszestendeel. Joris Vanden Rake en Jan Boeyman werden aangesteld als voogden van de vijf minderjarige kinderen Vande Werve omdat hun vader, eigenaar van het huis, overleden was. Het huis Gentof 33, Ten Ketele, wordt aan

de noordzijde van het Genthof gesitueerd naast het huis van bakker Martin van Abinsvoorde.

In 1545 werd Rogier Robijn eigenaar van het huis De Grote Ketele. Robijn was kaarsgieter en getrouwd met Anna Vande Voorde. Het huis ligt nog steeds naast een bakkerij, nu in het bezit van Donaas van Wambeke aan de oostzijde en het huis De Kleine Ketele aan de westzijde dat in het bezit was van de erfgenamen van Clais Duchelier. Genthof 33 wordt beschreven: *achterwaarts strekkende van vooren tot achter met een kellenare (kelder) en met een poortje in de straat die ligt tussen de Torenbrug en de Sint-Gillisbrug* (SAB, Klerk Adriaan Bernaerts (48), reg.1542-1545, folio 445).

In het Carmerszestendeel worden de eigenaars en de huistransacties vanaf 1579 systematisch vermeld. Tussen 1579 en 1637 was de familie Reyngout eigenaar. Augustijn Reyngout was kaarsgieter en meermaals vinder van het ambacht (in 1585, 1587, 1592, 1595 en 1612). Zijn weduwe, Marie de Meester, verkocht het huis aan Jan Schellebroodt, wiens beroep we niet kennen. In 1676 kon Matheus dele Porte De Grote Ketele aankopen en via erfenis kwam het tussen 1699 en 1701 in handen van Louis D'Huvetter. Nadien was Jacob Van Speybrouck eigenaar. Jacob Van Speybrouck was meester-timmerman en de grootvader van de beter bekende Emmanuel Van Speybrouck-Coutteau (1726-1787), die op de OMD van 2005 veel aandacht kreeg. Jacob Van Speybrouck was getrouwd met Petronella Buicx en had vijf zonen (Jacob, Domijn, Emmanuel, Jan en Bruno). Hij stierf op 5 februari 1724. Financiële problemen hadden hem genoodzaakt het huis te verkopen en op het ogenblik van zijn overlijden, huurde hij De Grote Ketele voor 14 pond per jaar. De toenmalige eigenaar Andries Maertens had het van de weduwe van Jan Winnens geërfd. Jan

Winnens was meester-metselaar. Zijn vrouw Eleonara Huyssens(+18 maart 1722) was een gegoede vrouw. Ze bezat acht huizen waaronder De Grote Ketele, dat ze per decreet had gekocht van Jacob Van Speybrouck. Eleonara deed testamentair heel wat schenkingen aan de Dis van Onze-Lieve-Vrouw, aan het klooster van Sint-Clara en het klooster van de kartuizers.

Dat armenzorg en mededogen in de 18de eeuw goed via privé-initiatief functioneerde, bewijst de schenking van drie gulden aan Louise *wonende in het godtshys bij het Landt van Belofte gaende voor bij Sint-Gillis, sijnde een meulenaers weduwe hebbende een cranksinnige dochter* (SAB, Staat van Goed, 2de reeks, nr. 7995).

Andries Maertens hield het pand tot 1740 in zijn bezit en dan kwam het per decreet of openbare verkoop in handen van het Sint-Janshospitaal van Damme, dat het in 1744 doorverkocht aan Matheus Valcke (+27 februari 1753). In de Staat van Goed (SAB, Staten van Goed, 2de reeks, nr. 11527) is er sprake van erfenis van het huis via het Damse hospitaal. Valcke bezat meerdere huizen in Brugge en tal van renten. Hij bewoonde het huis in het Genthof. Zijn (gelijknamige) zoon Matheus, de volgende eigenaar, was handelaar in Kamerijkse doeken en batisten (een fijn, zacht doek eveneens uit Cambrai).

Matheus jr. verkocht De Grote Ketele in 1766 aan Philippe Haesebrouck, waslichtmaker. Haesebrouck speelde als deken in het ambacht van de waslichtmakers (dat samenging met het ambacht van de draaiers en stoeldraaiers) een belangrijke rol. Op 12 februari 1796 kwam het huis in het bezit van timmerman Andries Van Lerberge. Als hij het huis kocht, was het verhuurd aan een mersenier en een

schoenmaker. Hij kwam er echter zelf wonen en na hem zijn zoon Charles.

Nog in de Hollandse tijd kwam het in handen van kolenhandelaar Pieter Jan de Meyer (1768-1848) die daar zijn zaak uitbaatte. Hij was getrouwd met achtereenvolgens Isabella De Pauw uit Knesselare en na haar dood hertrouwde hij met Marie Van Caloen (1776-1841). Het echtpaar nam steeds meiden in dienst en was dus allicht welstellend. Na de dood van Pieter Jan kwam De Grote Ketele in het bezit van winkelier Louis De Schepper en in 1868 van Leopold en François De Jude. François de Jude was schoenmaker. Het huis werd echter verder verhuurd aan een kolenhandelaar.

In 1867 (SAB, bouwvergunning 1867/136) vroeg eigenaar François De Jude om de benedenverdieping te wijzigen. Drie vensters en een toegang met barokke omlijsting worden verbouwd tot een typische (19de- eeuwse) winkelpui (twee grote ramen met een centrale toegang)

Uit 1887 is een inventaris van de Brugse cafés bewaard. Genthof 33 wordt er vermeld met als uitbaatster Rosalie Gallet en met als naam Schippershuis (mogelijk gaat het echter over het buurhuis het huidige 31 en niet over 33). In 1887 verscheen de Wet op de beteugeling van de dronkenschap en in Brugge werden alle drankgelegenheden daarom te boek gesteld.

De politie ging daarvoor op stap. Er werden 1160 drankgelegenheden geteld, waaronder 512 met een naam.

In 1892 is de familie Bicler eigenaar van Genthof 33. Adolphe Bicler was kleermaker en hij vroeg in 1904 de toelating om een uithangbord te plaatsen met een ster in verguld ijzer. Koos hij daarvoor of besliste hij de gouden schaar te plaatsen, die duidelijker naar zijn vak verwijst en recent aanleiding gaf om het huis De Gouden Schaar te noemen?

Katelijnestraat 86, voormalige Bogardenschool

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op zaterdag 'open' grafiekklas bij Nico Lannoo en kennismaking met de affiche voor 'De loterij van 1574 ten bate van de Bogardenschool'

De begarden of bogarden, de mannelijke tegenhangers van de begijnen waren reeds in Brugge actief vóór 1252. Ook zij waren semi-religieuzen die aanvankelijk niet volgens een kloosterregel leefden en in hun levensonderhoud voorzagen door het weven van wollen stoffen. Zij ontfermden zich over weesjongens en gaven hen een opleiding als wever. Hun convent bevond zich op de plaats van de huidige Academie. In 1374-1376 namen de bogarden de regel van de derde Franciscaanse orde aan. De franciscanen waren toen reeds lang hun geestelijke raadgevers. Over de bouwgeschiedenis van dat eerste convent is niets bekend.

In de 15de eeuw kenden de Brugse bogarden een sterke achteruitgang, die onder meer gelieerd was aan de teloorgang van de weefnijverheid. In 1513 was het stadsbestuur genoodzaakt om het Bogardenklooster over te nemen en zelf in te staan voor de opleiding van de kinderen. Zowel wezen als kansarmen konden er dan een opleiding genieten. De stad nam in 1520 ook de gebouwen over en de laatste broeder werd de eerste directeur of regent van de stadsschool.

Het complex werd gerenoveerd en aan de nieuwe functie aangepast. De leerlingen kregen er een goede opleiding en de meest talentvolle mochten hun studies voltooien bij de augustijnen of de jezuïeten. Sommige leerlingen konden ook aan de universiteit verder studeren.

(Bogardenschool in 1745, Kunstpatrimonium OCMW-Brugge)

De gebouwen (de linkervleugel met het traptorentje) werden rond 1550-1551 nieuw gebouwd. De gedenksteen boven de ingang van het torentje verwijst naar die bouwdatum en verduidelijkt daarenboven dat de bouwkosten via een loterij zijn gedragen.

Het leerlingenaantal werd in de 17de eeuw beperkt tot 100 jongens, die in de stad goed herkenbaar waren door hun kleurig uniform met op de rechterarm een kalfslederen gotische letter B.

(J.B. De Coninck, gouverneur-president van Bogardenschool 18de eeuw, Kunstpatrimonium OCMW-Brugge)

In 1796 kwam de Bogardenschool, net zoals alle andere caritatieve instellingen, onder het beheer van de Commissie voor Burgerlijke Godshuizen. De onderwijsfunctie en de opvang voor weesjongens kon gedurende het grootste deel van de 19de eeuw behouden blijven. In 1883 besliste de nationale overheid dat de Bogardenschool als onderwijsinstelling terug onder het beheer van de stad moest komen, maar die beschikte toen klaarblijk niet over de nodige financiële middelen om de school in

stand te houden en in november 1883 wordt de Bogardenschool definitief gesloten.

Een deel van de gebouwen werd in 1886 in gebruik genomen voor de schilderijencollectie van de Academie en vanaf 1891 vonden zowel de Academie als de Nijverheidsschool, die toen net waren samengesmolten, er onderdak. Louis Delacenserie werd de eerste directeur van beide instellingen. De oude Bogardenschool werd in de daaropvolgende jaren met een vleugel uitgebreid naar het ontwerp van arch. Charles De Wulf (1865-1904).

Brugge had reeds in 1717 een Vrije Academie voor Schone Kunsten met leergangen in het tekenen en het schilderen en in 1720 werd daarvoor de Poortersloge door de Stad ter beschikking gesteld. Op 29 januari 1755 werd de Poortersloge door brand geteisterd. Een belangrijk deel van de schilderijenverzameling ging toen verloren. Het gebouw werd hersteld en in het begin van de 19de eeuw naar het ontwerp van Jean-François van Gierdegom grondig verbouwd met een grote neogotische voorgevel aan de kant van het Jan Van Eyckplein. In 1881 werd de Vrije Academie omgevormd tot Stedelijke Academie en in 1890 fusioneerde de Academie met de Nijverheidsschool. Dat was de directe aanleiding voor het impalmen van de voormalige Bogardenschool. Voor de Nijverheidsschool werden zowel in 1908 als in 1921 nieuwe gebouwen in gebruik genomen in de Arsenaalstraat.

De huidige Academie telt in het dagonderwijs 385 leerlingen, in het deeltijds niet minder dan 1400. De school kampt sinds jaren met plaatsgebrek.

De voormalige Bogardenschool is een architectuurhistorisch boeiend geheel.

De gebouwen, op een U-vormige plattegrond, zijn geschikt rond een ruime rechthoekige binnenkoer. Centraal op de koer prijkt opnieuw het beeld van Jan Van Eyck, dat in 1828 door de toenmalige directeur van de Vrije Academie Jean Calloigne is gehouwen. Het beeld kreeg meermaals een andere plaats in de binnenstad. De rood bakstenen ingangspoort tot het complex dateert uit 1895 en is ontworpen door stadsarchitect Charles De Wulf.

De linkervleugel is eeuwenoud. Achter de Bogardenkapel uit 1676, bleef de vleugel van de Bogarden uit 1551 bewaard. De rechtervleugel dateert pas uit 1892-1895 en de verbindingsvleugel dateert uit de 18de eeuw en is ontworpen door Henrik Pulinx jr.

De Bogardenkapel, die nu als tentoonstellingsruimte wordt gebruikt (ook tijdens OMD 2009), is in 1676 gebouwd ter vervanging van een vervallen bidruimte. De eenvoudige barokkapel is aan de straatzijde afgewerkt met een volutetop, bekroond met een

fronton. De zijgevels zijn doorbroken door segmentboogvensters met geprofileerde omlijsting. In de beeldnis staat het beeld van de H. Laurentius, patroon van de school. Een fraai barokportaal aan de kant van de binnenkoer geeft toegang tot de kapel. De eikenhouten deurnaald van de toegangdeur, met de uitbeelding van de H. Laurentius en Stefanus, is nog authentiek. De eenbeukige ruimte is overkluisd met graatgewelven en geritmeerd door moerbogen die rusten op consoles met engelenkopjes. Tijdens de restauratiewerken in 1980 werden tal van sporen van schaduwschilderingen of zwartschilderingen op de oostmuur teruggevonden (van altaar en beeldnissen). Er werd toen geopteerd deze opnieuw te verbergen onder een kaleilaag.

De leraarskamer situeert zich in de 16de-eeuwse vleugel. Deze is aan de kant van het binnenplein twee bouwlagen hoog en veertien traveeën breed. Opvallend is de traptoren waar in 1636 boven de tudorboogingang een Mariabeeld is geplaatst.

De bakstenen rechtervleugel uit het eind van de 19de eeuw is in een neo-Brugse stijl ontworpen. Het volledige Brugse architectuur-alfabet vindt hier een fraaie toepassing: trapgevels, dakkapellen, Brugse traveeën, maaswerk, een sierlijke traptoren en zeer verzorgd uitgevoerd metselwerk. De buitengevels zijn in 2001-2002 gerestaureerd naar het ontwerp van Bart Vanooteghem.

Koning Albert I-laan 8, Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw nieuwe afdelingen

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Het Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw in de Brugse deelgemeente Sint-Michiels is een algemeen psychiatrisch ziekenhuis met 412 bedden en plaatsen voor zowel residentiële en dagbehandeling. In vier deklinieken biedt het ziekenhuis gespecialiseerde zorg voor verslaving, psychosen, persoonlijkheidsstoornissen, depressies en ouderenpsychiatrie. Het Psychiatrisch Verzorgingstehuis Sint-Augustinus met 60 bedden maakt deel uit van dezelfde VZW. Voor deze editie van Open Monumentendag opent het ziekenhuis de deuren van een nieuwbouw opname-afdeling en een vernieuwbouw dagafdeling voor ouderenpsychiatrie.

Achter de neogotische voorgevel van het honderd jaar oude ziekenhuis schuilt een domein van 20 hectaren waarin opname-, behandel- en/of dagafdelingen gehuisvest zijn. Vandaag bevindt het volledige beddenhuis van het ziekenhuis zich in nieuwe en vernieuwde infrastructuur, gekaderd in een zeer ruime en rustige parkomgeving.

De nieuwbouwafdeling voor ouderenpsychiatrie wordt op 15 september officieel in gebruik genomen. Het gebouw is een realisatie van architecten Lantsoght & Broes, die in het ziekenhuis niet aan hun proefstuk toe zijn. Samen met een vast team in het ziekenhuis zijn zij zowat de vaste partner voor het voorbereiden en opvolgen van bouwprocessen in het PZ Onze-Lieve-Vrouw.

De afdeling is volledig gelijkvloers gebouwd met een overdekte verbinding met de rest van het ziekenhuis en met rechtstreekse toegang tot terrassen en tuinen. Ze biedt plaats aan twee leefgroepen van 15 patiënten, waarvan één leefgroep volledig kan worden gesloten. De relatief kleine leefgroepen vergroten de mogelijkheid tot een persoonlijke benadering van de patiënt. Ook de burelen van de therapeuten bevinden zich op de afdeling. Psychiater, psycholoog en maatschappelijk werker zijn dus makkelijk aanspreekbaar.

Rust staat centraal in deze afdeling voor ouderenpsychiatrie. Dit vertaalt zich in de inrichting van de afdeling, ruim en met veel lichtinval en overal zonnewering. De binnenhuisarchitect koos hiervoor warme afwerkingskleuren, de tuinarchitect voor een harmonieuze integratie in de groene decor van het ziekenhuis.

De infrastructuur van de nieuwe afdeling is volledig afgestemd op de zorg en de noden van de oudere psychiatrische patiënt. Elke patiënt krijgt zorg op maat, waarbij men vertrekt van een individuele benadering van de patiënt en een individueel behandeltraject uitstippelt. Elke patiënt verblijft daarom in een individuele kamer. Op indicatie kan er ook therapie doorgaan op de afdeling. Er zijn daartoe een multifunctionele gespreksruimte en een therapieruimte ter beschikking op de afdeling zelf, dit naast het therapiecentrum van de kliniek Ouderenpsychiatrie.

Ook aan veiligheid besteedde de bouwheer de nodige aandacht. Naast de nodige branddetectie is de afdeling uitgerust met elektronische sluitsystemen, dwaaldetectie, voldoende handgrepen en valt ook de afwezigheid van drempels op. Deze bijzondere aandacht voor veiligheid komt ook terug in de twee prikkelvrije afzonderingskamers

De dagafdeling bevindt zich in het oorspronkelijke neogotische gebouw, op een makkelijk bereikbare plaats op het domein. Het werd een afdeling met compacte lokalen en met eenvoudige therapiemogelijkheden op de afdeling zelf. Er is mogelijkheid voor ochtendontvangst met koffie en er is een relaxruimte. Op de afdeling zijn ook een apotheek en verzorgingskamer geïntegreerd en is er een vlotte toegang naar terras en tuin.

Op de Open Monumentendag staat het Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw in voor een rondleiding in de nieuwe gebouwen. Op zondagnamiddag 13 september geven Arthur Lantsoght, architect, en

Patrick Moeyaert, staflid Infrastructuur van het ziekenhuis, er een toelichting.

Tom Talloen,
Communicatiemedewerker,
PZ Onze-Lieve-Vrouw.

Het ziekenhuiscomplex, is tussen 1906-1910 gebouwd naar een ontwerp van architect Jules Homère Coomans.

Jules Coomans (1871-1937)

Jules Coomans kwam als wees onder de hoede van zijn oom Mathias, broeder van de Sint-Lucasscholen in Gent. Daar kreeg hij een opleiding als architect, gevolgd door een ingenieursopleiding aan de zgn. speciale scholen in Leuven onder leiding van ir. Joris Helleputte. Coomans kan vier jaar stage lopen bij Helleputte en werd in 1895 benoemd tot stadsarchitect van Ieper, waar hij na W.O.I een sleutelrol speelt bij de wederopbouw. Voor Sint-Lucas in Gent bouwde Coomans tussen 1902 en 1911 het 'Klein Museum' (met voor het eerst gebruik van gewapend beton). In Brugge ontwierp hij de linkervleugel van het Provinciaal Hof (tussen 1910 en 1914) en het Mariaportaal van het Sint-Janshospitaal (1911-1912).

Voorgeschiedenis

In Brugge was de congregatie van de *Bermhertigheid Jesu* verbonden aan de gemengde krankzinnigeninrichting Sint-Juliaans in de Boeveriestraat. De infrastructuur was daar zo verouderd dat de zusters plannen koesterden voor de bouw van een nieuwe instelling, uitsluitend voorbehouden voor vrouwelijke geesteszieken. Voor de Zusters van de *Bermhertigheid Jesu* had Coomans in Ieper in 1896 een nieuwe instelling ontworpen en werd zo bij de Brugse zusters geïntroduceerd.

Sint-Juliaans in de Boeveriestraat was een middeleeuws passantenhuis dat rond 1290 werd gesticht door de 'Filles-Dieus' van Atrecht. In de loop van de 14de eeuw werd de instelling uitgebreid met een kapel en een ziekenzaal en werd het een krankzinnigeninrichting. Sint-Juliaans kreeg vanaf dan de zorg over zowel vondelingen als geesteszieken. Na de Franse revolutie kwam de instelling onder de supervisie van de Commissie Burgerlijke Godshuizen. Door kanunnik Petrus Maes (1806-1877) en Marie-Joseph Van Uxem, algemeen overste van de Apostolinnen, werd in 1842 een nieuwe zustercongregatie opgericht om de zorg voor de geesteszieken op zich te nemen. Op 5 juli 1842 wordt de Congregatie van de Zusters van de Bermhertigheid Jesu boven de doopvont gehouden. Als de zusters in 1910 naar hun eigen (moderne) instelling voor vrouwen in Sint-Michiels verhuizen, werd Sint-Juliaans nog tot 1930 geleid door de Broeders van Liefde uit Gent. Op de plaats is nu (nog) het V.T.I. gevestigd.

De bouwwerkzaamheden in Sint-Michiels startten op 8 december 1906 en op 17 augustus 1910 werden de eerste zieken er verzorgd, met pastoor Jozef Stansen als geestelijke leider, Marie-Chantal Van Laere als algemeen overste en dokter Eugene Veys als hoofdgeneesheer. Er waren 450 vrouwelijke patiënten, waarvan 400 arme en 50 betalende patiënten.

Architect J. Coomans had in samenspraak met de congregatie geopteerd voor een gesloten gebouwencomplex in een lokale Brugse neogotische baksteenstijl, totaal verschillend van het Guislaininstituut in Gent ontworpen door architect Adolphe Pauli. De tijdgenoten Joseph Guislain en E.H. Petrus Maes verschilden dan ook wezenlijk van opvatting over de behandeling van geesteszieken.

Het Brugse ziekenhuiscomplex is opgebouwd uit verschillende vleugels met afzonderlijke binnentuinen, een pandgang en centraal een grote kapel. De vleugels stonden oorspronkelijk voor speciale afdelingen volgens de differentiatie van krankzinnigheid. Opvallend is de vrij religieuze architectuurstijl met kruisgewelven en pandgangen. In de pandgang, die leidt naar de kapel zijn portretten van de oversten en

geestelijke leiders bewaard. Twee portretten, van Edmond Soenen en van zuster Marie-Chantal, zijn door de Brugse kunstschilder Flori Van Acker gepenseeld.

De eenbeukige kapel is door haar decoratie een kunsthistorisch unicum in Brugge omdat ze is gestoffeerd in de stijl van de school van Beuron, die in de 19de eeuw furore maakte en vernieuwing bracht in de religieuze kunst (de kapel, zie brochure OMD 2008 kan op aanvraag door socio-culturele verenigingen worden bezocht).

Belangrijke evoluties in de geneeskunde, verbeterde medicatie en nieuwe therapieën maken vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw grondige infrastructurele wijzigingen noodzakelijk om te blijven voldoen aan de noden van de psychiatrische patiënt. Het gebouw moest zich aanpassen.

In een eerste verbouwingsfase zijn de oorspronkelijke grote slaapzalen gecompartmenteerd tot slaapboxen van zes personen, aangevuld met gemeenschappelijk sanitair. Op het domein zijn nieuwe therapiegebouwen opgericht.

Vanaf de jaren 1980 is gestart met de uitvoering van een ambitieus masterplan om het ziekenhuis deels in vernieuwde, deels in nieuwe verpleegafdelingen te huisvesten, met hoofdzakelijk eenpersoonsskamers met eigen sanitair, gekaderd in een zeer ruime en rustige parkomgeving.

De renovatie van het voorgebouw in 2002 gaf uitdrukking aan de vernieuwing die is doorgevoerd. De gevel werd gerestaureerd en gereinigd en mede door de heraanleg van de groenzone zorgt dit voor een passende uitstraling van een modern psychiatrisch ziekenhuis. De tuinen zijn ontworpen door de Brugse landschapsarchitect Jan Swimberghe.

De ononderbroken evolutie in de geestelijke gezondheidszorg leidde tot de aanwerving van gespecialiseerde leken. Zij zetten de opdracht die de Congregatie van de Zusters van de Bermhertigheid Jesu bij hun stichting in 1842 meekregen op een eigentijdse manier verder. Op 1 januari 2000 droeg de VZW Zusters van de Bermhertigheid Jesu de exploitatie van het Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw via erfpacht over aan een nieuwe VZW Gezondheidszorg 'Bermhertigheid Jesu'.

Korte Rijkepijndersstraat 24, de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst in het huis De Drie Zwanen

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Lieve Van Stappen over **'When hearts start thinking'**

Naar aanleiding van mijn Artist-in-Residency in het Hospitaalmuseum Memling in Sint-Jan in Brugge stelde de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst me voor om samen een tentoonstelling te bedenken voor 'Open Monumentendag'.

In het atelier van de psychologe kwam ik oog in oog te staan met de tekeningen van de kinderen uit de pleegzorg. Ik werd geraakt door de intensiteit ervan, die naadloos aansluit bij mijn installatie 'When hearts start thinking'. Voor mij sprak het dan ook vanzelf de kinderen uit te nodigen hun werk samen met het mijne te tonen: **'When hearts start feeling'**.

Pleegzorg is:

Een kind of jongere uit een ander gezin voor een korte of langere tijd bij u opnemen.

Een kind hoort vanzelfsprekend bij zijn ouders.
Ondanks vele inspanningen is dit niet steeds haalbaar.
Dan dringt een alternatief zich op.
Pleegzorg is één van de mogelijkheden.

Tijdens het verblijf in een pleeggezin is een goede verstandhouding tussen ouders, kind en pleegouders noodzakelijk. Het contact tussen ouders en kind blijft bestaan. Wanneer mogelijk keert het kind terug naar huis.

Geplukt uit de website van de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst.

In Brugge is de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst sinds ruim twintig jaar gevestigd in het huis De Drie Zwanen.

Het huis met ingang aan de Korte Rijkepijndersstraat bezit een bijzonder fraaie voorgevel aan de Carmersstraat. Het is een diephuis, twee bouwlagen hoog en drie traveeën breed, afgedekt met een zadeldak. De voorgevel, een barokke trapgevel in een zachte rode baksteen wordt in 1632 gedateerd en is in opdracht van Nicolaas Vanderhaeghe gebouwd.

Opvallend en uitzonderlijk zijn natuurlijk de ornamenten met in de boogvelden van de benedenverdieping de uitbeelding van drie zwanen. Een zwaan is het symbool voor Brugge, maar verwijst hier natuurlijk naar de huisnaam. In de boogvelden van de verdieping zijn kenmerken van brouwers aangebracht, zoals een stootmand en twee gekruiste roervorken. In het boogveld van het zoldervenster zit een bas-reliëf met schelpmotief en dolfijntjes. De gevel werd voor het laatst in 1966-1967 hersteld naar het ontwerp van arch. Piet Viérin. In het interieur verwijzen maar enkele bouwkundige elementen naar de hoge leeftijd van het huis. In 1926 werd het als afzonderlijk woonhuis ingericht en de omgeving, de plaats van de vroegere stokerij, werd verkaveld en bebouwd met huizen in een historiserende stijl.

De Drie Zwanen was zeker vanaf 1540 een brouwerij. Het was in Brugge gebruikelijk dat kleine familiebedrijven zorgden voor de lokale bierproductie. Er waren er een twintigtal in de binnenstad actief.

Tot in 1718 was De Drie Zwanen (die aanvankelijk in de 16de eeuw De Zwane heette) in gebruik als brouwerij. In 1722 werd het omgevormd tot een brandewijnstokerij. We kennen de namen van de brouwers die hier ooit bier brouwden, als eigenaar of als huurder. Jan van Hersberghe de Oude (tot 1560), Jacob Perchevale (1560-1571), Aernout Huussens, Pieter Tyssens, Govaert Tyssens en Rijckaert Broekman (1571-1604), Jan Oste fs. Jan en daarna zijn zoon Jan (1604-1628), Niclaes Vanderhaeghe (1628-1651), Jan Oste fs. Arnoud, zijn zoon Jan en Guillaume vanden Bussche (1651-1670), Andries Jansseune (1670-ca. 1686), Robert Lede en Clement Boutte (1710-1718). De brouwerij De Drie Zwanen was een groot complex, met een erf dat zich uitstreckte tot aan de Rolweg en langs alle zijden was ommuurd.

Op het domein stonden een brouwerij, een woonhuis evenals een moutvloer waar ooit drie stenen eenkamerwoningen hadden gestaan en waar ca. 1670-1680 door Andries Jansseune een nieuw woonhuis werd opgetrokken. Verder stonden op het erf nog een molenhuis, een paardenstal, een zwijnenkot, een turfhuis en een 'aysementhuus' of gemak/toilet. Achteraan op het erf in de Rolweg stonden er stenen eenkamerwoningen, aanvankelijk twee (afgebroken ca. 1590) en later vier.

Een bewaarde boedelrekening uit de periode 1585-1594 toont aan dat er nagenoeg ieder jaar onderhoudswerken aan de brouwerij werden uitgevoerd door metselaars, tegeldekkers, timmermannen, slotenmakers, loodgieters en glazenmakers. Slot en sleutels van de brouwerij en andere gebouwen moeten verschillende keren worden vernieuwd. Er kwamen nieuwe vensters in de keuken en de paardenstal, het zwijnenkot en de schuur moesten worden hersteld. In de 'biercamer' werden grote verbouwingen aan het dak uitgevoerd; de keukenvloer werd nieuw geplaveid; de molenzolder hersteld en werken werden uitgevoerd aan het portaal van de "grote keuken". De voordeur van de brouwerij moest worden vernieuwd en twee achterdeuren dichtgemetseld; de twee vervallen eenkamerwoningen achteraan het erf in de Rolweg werden afgebroken, enz...

Rond 1660 werd het eigendom uitgebreid. De Sint-Erasmuskapel (1420-1660) van het ambacht der zagers in de Korte Rijkepijndersstraat werd toen afgebroken en het grootste gedeelte van het erf werd bij De Drie Zwanen gevoegd. In 1717 of 1718 werd de brouwerij door een brand zwaar beschadigd. Het was toen in bezit van brouwer Clement Boutte en echtgenote Marie Polderman. De brouwerij werd ontmanteld en de onderdelen verkocht. De twee brouwketels werden verkocht aan Carel Millecamp, ze wogen samen 1254 pond of zo'n 577 kg. Smid Robert Engel kocht het rooster dat onder de ketels stond. Ander brouwalaam, waaronder loden bakken en de

rosmolen werden per opbod verkocht door een stokhouder.

Op 20 januari 1722 werd de ontmantelde brouwerij en het huis De Drie Zwanen evenals het huis ernaast verkocht aan Joos Rotse. Het kleine huisje naast de gewezen brouwerij was toen onlangs wit geverfd.

De Drie Zwanen wordt een stokerij

Joos Rotse richt De Drie Zwanen in als een brandewijnstokerij. Hij bewoonde het tot aan zijn dood in 1732. Daarna werd het overgenomen door zijn weduwe Francoise De Vey. Joos Rotse was ook veehandelaar en bezat 27 varkens en 140 koeien en vaarzen die hij vetmestte op gepachte weides in Klemskerke. In zijn huis was een kleine bibliotheek ingericht met religieuze en historische werken.

In 1751 verkochten zijn erfgenamen de brandewijnstokerij De Drie Zwanen en het huis ernaast aan Michiel vander Heeren. Hij bezat nog een andere brandewijnstokerij met woning in Koolkerke waar hij tot aan zijn overlijden in 1758 woonde. Vijf maanden voor zijn overlijden verkocht hij het eigendom in de Carmersstraat aan Dominicus Jacques Maertens, inner van de accijnzen op wijn en brandewijn. In 1761 breidde Maertens het grote eigendom verder uit door een huis in de Carmersstraat op te kopen. Op de brandewijnstokerij en huizen in de Carmersstraat werd verschillende keren beslag gelegd omdat Maertens schulden aan de stad niet betaalde. Hij verkocht op 27 april 1767 de brandewijnstokerij en huizen aan Charles van Vijve. Rond 1800 baatte Van Vijve de brandewijnstokerij nog steeds uit en woonde er ook. Op het terrein van de stokerij, de huizen en de bijgebouwen staan vandaag de huizen Korte Rijkepijndersstraat 6-24 en Carmersstraat 36-44. De brandewijnstokerij was ingericht in een gebouw in de Korte Rijkepijndersstraat.

Bernard Schotte,
Dienst voor Monumentenzorg

Het eigendom van de Drie Zwanen op de grens van twee rechtsgebieden

Tijdens het ancien regime bevatte het Brugse grondgebied een aantal enclaves die behoorden tot het Proosse (officiële benaming luidde: de heerlijkheid van de Proosdij van Sint-Donaas van Brugge). Dit had onder meer tot gevolg dat het verkopen en berenten van de huizen in deze enclaves niet onder de bevoegdheid van het stadsmagistraat viel, maar onder dit van de bestuurders van het Proosse. Een van deze enclaves lag in de omgeving van de Carmersstraat en de grens tussen het stadsgebied en dit van het Proosse liep dwars door het gebouwencomplex van de brouwerij. Dat dergelijke grensgeval aanleiding kon geven tot een rechterlijk dispuut wordt in 1716 aangetoond. Het huis en de brouwerij De Drie Zwanen was toen in bezit van brouwer Clement Boutte, die onder druk stond van enkele schuldeisers. Hij kon een aantal renten en obligaties niet op tijd afbetalen en een procedure tot een gedwongen openbare verkoop door het Brugse stadsbestuur werd opgestart. Op dat moment zijn twee schuldeisers, Marie Polderman, de weduwe van Jan Gevaert die hertrouwde met Clement Boutte, en Joanne de Coninck, de weduwe van Jan van Hee, met elkaar in de clinch gegaan. De ene partij wilde de procedure laten afhandelen door de stad, de andere beweerde dat het bestuur van het Proosse bevoegd was. Pas in 1720 werd er een overeenkomst tussen de partijen bereikt waardoor de erfgenamen van Marie Polderman (overleden in 1719) eigenaars werden van deze brouwerij en Joanne de Coninck haar geleend kapitaal terugbetaald kreeg. In de loop van dit proces, dat dus drie jaar in beslag nam, gaf het stadsmagistraat in 1718 opdracht aan twee landmeters om een grondplan van het huizenblok op te maken met aanduiding van de juiste grenslijn tussen de enclave van het Proosse en het grondgebied van de stad.

(SAB, grondplan 1718)

Op de kaart is links de Carmersstraat en rechts de Rolweg aangegeven; bovenaan de Korte Ropeerdstraat en onderaan de Korte Rijkepijndersstraat. De rode schuine lijn duidt de grens aan met links het rode deel dat stadsgebied is en rechts daarvan het Proosse. De lijn vertrekt bovenaan in de Korte Ropeerdstraat aan de herberg De Prince Cardinael (B) en eindigt onderaan in de Korte Rijkepijndersstraat aan de brouwerij De Drie Zwanen (A), waarvan de begeleidende tekst bij deze kaart vermeldt 'onlangs ten deele afgebrandt'. Aan beide punten (A en B) waren aan de straatkant wapenschildjes van beide jurisdicties gemetseld als een vorm van grensstenen. De grens liep onderaan dus dwars door de gebouwen en gronden van de brouwerij. Vanaf de straatkant was dit eerst een bergplaats waar links van de scheidingslijn de loden graanbakken stonden en voor de brand ook de eest of droogoven gelegen was (1.i). Rechts daarvan stonden een grote brouwketel, de koelbakken en een 'slockpit' (1.ii). De grens liep verder over een stuk erf (2), dat rechts paalde aan de brouwerij, en daarna verder door een paardenstal (3), die rechts paalde aan de 'meulenganck' (waarschijnlijk was dit de rosmolen).

Dit gekleurde pan is een mooi voorbeeld dat procesdossiers soms interessante bijlagen of bewijsstukken bevatten (Stadsarchief, Oud Archief, r. 179 Processen, nr. 138.493).

Jan D'hondt,
Stadsarchief Brugge

Brandewijnstoker Charles Van Vijve stierf in 1815. Hij was gehuwd met Petronella Breydel. Dit gegoede gezin was via het huwelijk van hun dochter Isabelle verwant met de familie Devaux. Paul Devaux, de grote liberale voorman was haar schoonbroer en via hem waren ze verwant met burgemeester Jules Boyaval. Isabelle Van Vijve, die weduwe was, woonde met haar kinderen Charles en Adèle bij haar ouders in de Carmersstraat.

De Drie Zwanen werd rond 1820 verkocht aan brandewijnstoker Jean-Baptiste Muls uit Eernegem die er ook zal wonen, samen met zijn vrouw Jeanine Dossche en hun tien kinderen. De daaropvolgende eigenaar en bewoner is Lambert Van Noorbeeck (1796-1865). Hij is getrouwd met Coleta Ste Martine en zij hadden drie kinderen. In De Drie Zwanen woonden ook nog twee schoonzussen van Lambert Van Noorbeeck. In 1855 werd het eigendom doorverkocht aan brandewijnstoker en brouwer Domenicus Van Mullem en later geërfd door Eugène Van Mullem (1828-1891). Verschillende leden van de familie Van Mullem zijn bekende brandewijnstokers. Eugène trouwde in 1861 met Herminie Bergeron en ze hadden samen één dochter Stephanie, geboren in 1863. Via haar kwam De Drie Zwanen in bezit van de familie Delanote. Schoonzoon Desiré is immers ook brouwer. Pas na W.O. I, in 1926, stopt de uitbating definitief en in 1936 werd het domein geërfd door Arthur Decloedt-Delanote. Hij is bouwheer van de nieuwe huizen in de Korte Rijkepijndersstraat en de Carmersstraat op de plaats van het oude bedrijf. De Drie Zwanen is vandaag nog steeds in bezit van dezelfde familie.

Korte Vuldersstraat 14, het huis 't Schaep of voormalige huis Coucke (monument in actualiteit)

Uitsluitend op reservatie
op OMD-lijn 050/47.23.24.
Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
Zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
Zondag 13 september van 14.00u tot 18.00u

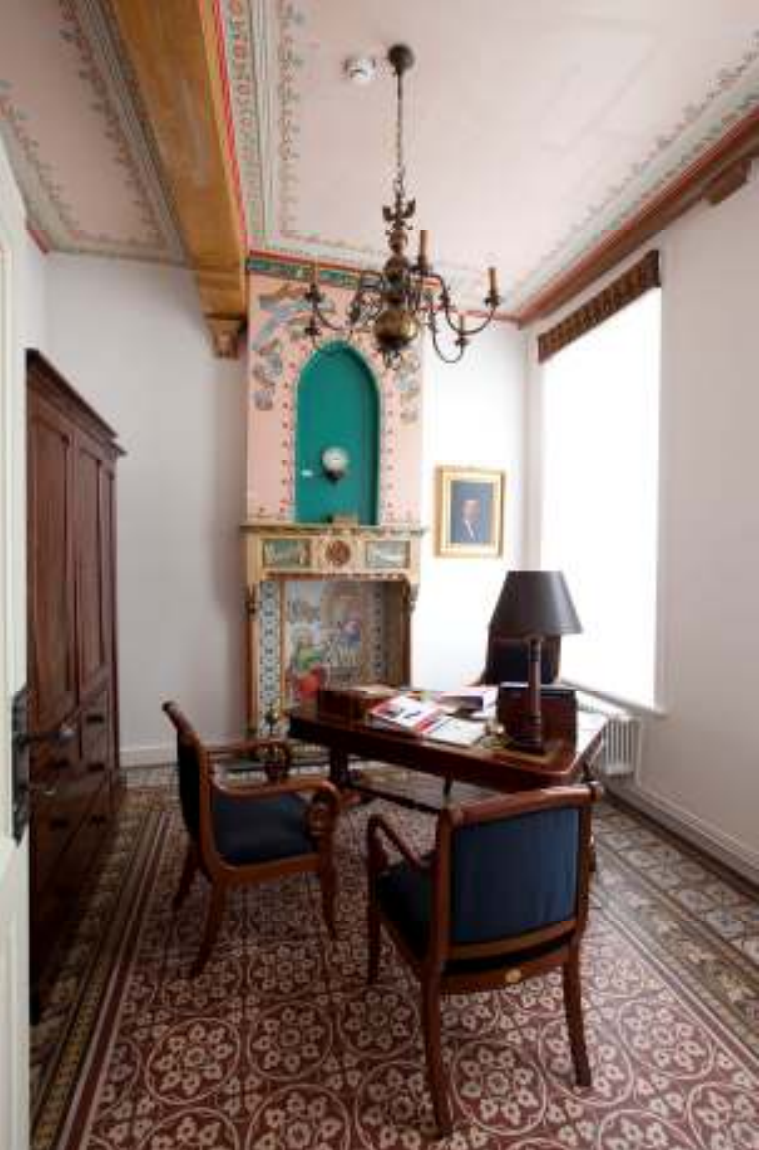
Het huis Coucke is in 2008-2009 gerestaureerd en ingericht tot woonhuis met gastenkamers.

In de 19de eeuw werd Korte Vuldersstraat 14 gecreëerd door de samenvoeging van twee (17de-eeuwse?) huizen, waarvan een zelfs tijdelijk als pensionaat was gebruikt. In 1860 verwierf ceramist en glazenier Samuel Coucke het geheel en verbouwde het tot woning met kunstenaarsatelier⁸. Het hoofdgebouw werd met een verdieping verhoogd en aan de linkerzijde uitgebreid met een woongedeelte. In de tuin bouwde hij een oven voor het bakken van glas, ceramiek en porselein.

Het 'presentatie'-atelier, dat achter de eenlaagse straatvleugel opduikt, wordt verlicht door een groot spitsboogvenster met metalen verdeling en oversierde beglazing, dat aan religieuze architectuur doet denken. De straatgevel van het diephuis is met een beschilderde trapgevel van drie bouwlagen en drie traveeën afgewerkt. De gevelstenen met afbeeldingen van een lam verwijzen, voor zover kon nagezocht worden, niet naar een vroegere huisnaam. Ongetwijfeld speelde de christelijke symboliek van het lam, als symbool van Christus als het Lam Gods, een essentiële rol voor de diepgelovige familie Coucke.

Het interieur van dit huis is merkwaardig door zijn imponerende neogotische (en zelfs voor Brugge unieke) stoffering in wat ooit een onvervalste Pugiaanse stijl werd genoemd (naar de Engelse architect A.W. Pugin).

⁸ A. Van den Abeele, *Samuel Coucke en zijn zonen. Een Brugse glazeniersfamilie*, maart 1981. Dit artikel dat ook op het web consulteerbaar is, bevat een schat aan gegevens over de familie Coucke en ook een oeuvrelijst.

In het kleine salon rechts is een schouw met tegeltableau te bewonderen met de voorstelling van Lucas de Evangelist die Maria schildert. Lukas, de patroon van de kunstschilders, refereert naar de artistieke activiteiten van de leden van de familie Coucke. In het linkersalon zijn een neogotische schouw met muurkasten, vloertegels met de afbeelding van een lam, zoldering met ingewerkte tegels en een deur met briefpanelen bewaard. Dit kleine salon staat

in verbinding met de vroegere keuken. Hier is de imposante schouw, met in de schouwboezem het tegeltableau met de afbeelding van Jezus op bezoek bij Martha en Maria, de blikvanger. Die iconografie staat symbool voor het actieve en contemplatieve christelijke leven dat zich ten dienste stelt van anderen. Martha is de actieve vlijtige huisvrouw, haar zus Maria van Bethanië personifieert het contemplatieve.

Via een dubbele deur met glas-in-loodraampjes staat die ruimte in verbinding met de eetkamer. Neogotische muurkasten met briefpanelen flankeren de gepolychromeerde schouw. In alle ruimtes van de benedenverdiepingen zijn rijke neogotische sporen bewaard en gerestaureerd.

Het presentatieatelier op de verdieping wacht nog op restauratie. Dit voormalig atelier, dat gepland is als ontbijtkamer, is een zeldzame getuigenis van de neogotische ambachtelijke bedrijvigheid en artistieke visie van S. Coucke.

Tegen het hoge spitsboogvenster konden gebrandschilderde ramen gepresenteerd worden. Het atelier is opgevat als een kapel, met beschoten spitsbooggewelf. Een neogotische haard is versierd met een tegeltableau dat Mozes voor het brandende braambos afbeeldt.

Samuel Coucke (1833-1899)

Samuel Coucke en zijn zonen speelden op het gebied van de kunstambachten in Brugge een baanbrekende rol. Glasramen van zijn hand zijn overal in België te vinden en zelfs in Rome en Jeruzalem.

Samuel kreeg zijn vorming als ambachtsman in het atelier van zijn schoonbroer Louis Grossé, bekend galonwever en goudborduurder op het Simon Stevinplein. Daarnaast volgde hij een opleiding als glazenier en dit ook in Duitsland en Engeland. In 1859 trouwde hij met Sophie Naert (1828-1899) en samen kregen ze tien kinderen, waaronder zes zonen die allemaal een functie zullen toebedeeld krijgen in het atelier. Coucke verdeelde het werk zoals dit in een middeleeuwse corporatie het geval was en bouwde aan een ideale kunstgemeenschap. Joseph (1859-1941), die architect was, loste de

architecturale problemen op bij het plaatsen van glasramen in vensteropeningen. Eloi (1860-1929) en Theophile (1862-1941) ontwierpen glasramen, Henri (1863-1900) en Médard (1868-1940) moesten zorgen voor het inpassen van het glas in het lood en het plaatsen van de ramen. De kinderen werden in een vrome geest opgevoed en trouwden niet of pas heel laat zodat vader Coucke zijn vooropgestelde 'ideaal' kon bereiken. Georges (1865-1950) was opstandig en verliet het huis om onder meer New York te ontdekken. Later verlieten ook zijn broers Henri en Medard het ouderlijk huis, trouwden en haalden het ongenoegen van hun vader op de hals. Van de vier dochters van het gezin stierven Hortense (1869-1869), Christine (1871-1874) en Julienne (1873-1895, lid van de Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw op het Wijngaardplein) als boreling of heel jong. Alice (1876-1918) werd kloosterzuster bij de zusters Jozefienen in de Zilverstraat.

Naast de zonen Coucke waren aan het atelier nog een tiental medewerkers verbonden. Het kon heel wat opdrachten aan, maakte publiciteit en nam deel aan verschillende tentoonstellingen.

Samuel Coucke was een heel actief lid van de Brugse (katholieke) gemeenschap. Hij was bestuurslid van het Davidsfonds, van de Vlaamse Broederbond en van de *Cercle Artistique Brugeois*. Daarnaast was hij dismeester van de Sint-Salvatorskathedraal, bestuurslid en voorzitter van het werk van de behoeftige ouderlingen, lid van het Broederschap Sacra en van de Katholieke Burgersgilde en medestichter van de Gilde der Ambachten.

Het huis bleef na zijn dood eigendom van Joseph en Theophile Coucke en dit tot in 1940. Theophile bleef het atelier leiden tot in 1935. Het werd toen gekocht door Joseph Lust (1904-1986) en Laura Wintein. Jozef Lust was directeur van de Compensatiekas van de Christelijke patroons. Het neogotische interieur viel toen veel minder in de smaak en werd gedeeltelijk 'verstopt'. De eigenaars in de jaren 1980, de heer en mevrouw Wim De Bondt, herontdekten de waarde en het unieke van het huis en zijn op een bescheiden wijze startten ze met de herwaardering en restauratie. De huidige eigenaars werken dit met liefde voor het huis af.

Kleine Kerkhofstraat 62, Centrale Begraafplaats

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op **zondag 13 september** om **14u00** en **16u00**
Themarondleiding 'Onsterfelijk op de aarde is slechts
het schoone' (E.J. Potgieter).

De Brugse begraafplaats illustreert hoe onze
gemeenschap met haar doden omgaat en er
zorg voor draagt. De mens is het enige levende
wezen op aarde dat een dodencultus beleeft en
zijn doden begraaft. Sinds de wet van 20 juli
1971 wordt crematie in België meer en meer als
een evenwaardig begrafenis cultuur beschouwd.

Cultuurhistorisch zijn begraafplaatsen boeiende getuigen van de relatie tussen dood en cultuur. De doden werden eeuwenlang begraven in en rond een kerk. Op het eind van de 18de eeuw ontstond een nieuwe vorm van begraafplaatsen. Keizer Jozef II vaardigde op 26 juni 1784 een edict uit waarbij openbare besturen werden verplicht om nieuwe begraafplaatsen buiten de stadsmuren aan te leggen. De hoofdreden die de keizer hanteerde om deze eeuwenoude traditie te wijzigen was van hygiënische aard. De openbare gezondheid moest worden veilig gesteld. De lagere geestelijkheid negeerde dit edict omdat het daardoor een aanzienlijke bron van inkomsten verloor. Napoleon herbevestigde echter op 12 juni 1804 de maatregel met een nieuw decreet dat niet langer kon worden genegeerd.

Geschiedenis

Het Brugse stadsbestuur kocht een stuk grond in Assebroek, het zogenaamde Raapstuk, voor de aanleg van een stedelijke begraafplaats. Op 13 februari 1787 werd volgens kroniekschrijver Jozef Van Wallegghem (1757-1801) de eerste persoon er begraven. Het was een Engelsman die op de Woensdagmarkt woonde. Vanaf 1810 werden alle Bruggelingen er begraven.

De begraafplaats is een uitzonderlijk waardevolle landschappelijke site, gevormd door een samenspel van natuur, architectuur en graftekens.

Graftekens

Van bij de aanleg van het oudste gedeelte is het terrein, dat circa 12 hectare groot is, ingedeeld volgens een strak geometrisch assenstelsel met brede hoofddreven en aan beide zijden symmetrisch voortgezette dwarsassen.

Waardevolle graftekens, kleine beeldhouwwerken, ornamenten en teksten leggen getuigenis af van diverse aspecten van de geschiedenis van de Brugse bevolking.

Brugge zorgt voorbeeldig voor dit funeraire erfgoed. Tussen 1978 en 2001 functioneerde een Stedelijke Commissie voor Graftekens die als doel had zorg te dragen voor de waardevolle graftekens die door het afschaffen van de 'altijddurende concessies' eigendom van de gemeente werden. Op initiatief van de Commissie werden heel wat waardevolle graftekens gerestaureerd, werd een lapidarium gebouwd en werd een beknopte bezoekersgids opgesteld. In 2009 is de Commissie gelukkig opnieuw opgericht en staan nieuwe projecten op stapel.

De restauratie van de grafmonumenten is tussen 2002 en 2009 wel onverminderd verder gezet, een bewijs dat de stedelijke beleidsvoerders de begraafplaats naar waarde schatten.

Er zijn heel wat interessante architectuurhistorische kleinoden terug te vinden die gerealiseerd werden naar het ontwerp van belangrijke architecten en beeldhouwers in zowel neoclassicistische, neogotische als

neorenaissancestijl. Er zijn voorbeelden van het toepassen van (een bescheiden) art nouveau, art deco en nieuwe zakelijkheid als stijl. De stijlevolutie is bovendien afleesbaar in het gebruik van materialen want zowel natuursteen als beton zijn toegepast.

Engels gedeelte

Rechts van de hoofddreef (in de vakken 10 en 11) liggen meer dan tweehonderd Engelse inwoners van Brugge begraven. Het zijn vooral anglicanen die hier terug te vinden zijn, omdat katholieken Engelsen tussen de Bruggelingen werden begraven. Enkel door de Engelse inschriften zijn deze graftekens onderscheidbaar van de overigen. De meeste Engelsen die hier begraven liggen zijn voor ons onbekenden.

Symboliek

De op de funeraire architectuur toegepaste symbooltaal is boeiend. Vooral van de doodssymboliek zijn illustratieve voorbeelden aanwijsbaar. De 'zandloper' is een veel voorkomend symbool. Hij verzinnebeeldt de vergankelijkheid van het leven, het verstrijken van de tijd en de cyclische aard van het bestaan. Bovendien maant de zandloper aan de deugd van matigheid niet te vergeten. De aan de mens toegemeten tijd mag niet door uitspattingen willekeurig bekort worden. De 'vlinder' is het symbool van de gedaanteverandering en de schoonheid maar tezelfdertijd van de vergankelijkheid en de dood. De 'duif' is een zielenvogel die opvliegt naar het paradijs en daar in de boom des levens zit of drinkt van het water dat het eeuwige leven geeft. Hij kan de dode naar het paradijs begeleiden. De 'zeis' maakt abrupt een einde aan het leven, terwijl een 'skelet' symbool staat voor opstanding en wedergeboorte. Een skelet met een zeis staat

symbool voor 'Vadertje Tijd'. Ook de 'ouroboros', de slang die in zijn eigen staart bijt en een eeuwigheidssymbool is, komt vaak voor. De 'urne' staat voor dood en vergankelijkheid evenals de 'afgeknotte zuil' en de 'omgekeerde toorts' die ook symbool staan voor het afbreken van het leven. De 'doodskop' is de meest duidelijke uitbeelding van de dood. Het christelijke symbool van een 'kruis met een rozenkrans' verzinnebeeldt de liefde en het lijden van Christus en de vergankelijkheid.

Vanaf 1995 werd begonnen met de aanleg en de bouw van een nieuw columbarium, een strooiweide en urnezandgraven. De verschillende delen van het columbarium zijn opgevat als schakelelementen rond een wandelgang die de site afbakenen. De nissen zijn trapsgewijs boven elkaar opgesteld wat de mogelijkheid openlaat om voor iedere nis kleine funeraire attributen of bloemetjes te plaatsen. Sinds 1998 staat hier een monumentaal beeldhouwwerk Pleroma (Paul Perneel) dat verwijst naar het mysterie van leven en dood. In het afscheidsgebouw werd op een zuil een tekst van Peter Verhelst 'Blaas voorzichtig blaas niet weg de broze letters van mijn naam' door Pieter Boudens gekalligrafeerd. Ook nog in 1998 bouwde het stadsbestuur een onthaalgebouw naar aanleiding van de heraanleg van de toegangszone van de begraafplaats. Schriftbeeldhouwster Maud Bekaert beitelde er een tekst van L. Schuler 'De tijd is een machtige cirkel. Er is geen begin en geen eind'.

Bomen

De begraafplaats biedt aan de bomenliefhebber een groot sortiment. Er werden in de loop der jaren beuken, essen, linden, esdoorns, berken en lijsterbessen aangeplant. Daarnaast staan er heel wat coniferen.

In het oudste gedeelte geven de reusachtige rode beuken de begraafplaats een heel apart karakter. De beuken zijn 200 jaar oud. In het gedeelte voorbehouden aan de religieuzen werden vooral coniferen aangeplant afgewisseld met enkele solitaire beuken. In de verdere uitbreiding van de begraafplaats opteerde men opnieuw voor rode beuken. Het jongere gedeelte tenslotte is slechts voor een klein gedeelte beplant met beuk. De dreven zijn afgezoomd met linden. In de vakken van de uitbreiding herkent men essen, linden, veldesdoorns, berken en lijsterbessen.

Wie zorgt voor het groen?

Een ploegje van zes voltijdse tuiniers van de stedelijke Groendienst zorgt voor het groenonderhoud op de begraafplaats. Sinds 2008 is de begraafplaats heel wat 'groener' geworden. De aarde tussen en rond de graven is immers omgevormd tot gazon en vormt zo een milieuvriendelijker alternatief voor het onkruid vrijhouden door chemicaliën. Behalve snoeiwerken aan bomen en het onkruidvrij houden van de bodem worden in de vroege zomer diverse bloemen zoals Tagetes, petunia en Cosmos geplant. Maaien en hagen scheren zijn bestendige opdrachten.

In de herfst moet druk gewerkt worden aan het verwijderen van de bladeren. Tegen Allerzielen wordt de begraafplaats herschapen in een ware bloemenzee waarmee de familieleden hun overledenen herdenken. Net voor het invallen van de winter en nadat de chrysanten zijn verwijderd wordt steeds een winterbebloeming van sneeuwkllokjes en viooltjes aangebracht.

Mossen en korstmossen

Bioloog dr. Arnout Zwaenepoel deed onderzoek naar de mossen en korstmossen op de Brugse begraafplaatsen. Ruim tien jaar terug telde hij 130 soorten (ongeveer 100 lichenen of korstmossen en 30 mossoorten). Nu zou het aantal ruim 150 bedragen. Naar Vlaamse normen is dit hoog. Sommige soorten zijn bovendien buitengewoon zeldzaam. De goeie luchtkwaliteit in Brugge is reden van de grote variëteit. Dit 'groen' fenomeen is erg bepalend

voor het uitzicht van onze begraafplaats. In Engeland is men sinds lang overtuigd van het rustgevend en esthetisch aspect dat van deze organismen uitgaat. In Vlaanderen worden mossen en korstmossen stiefmoederlijk behandeld en dit door onwetendheid over de waarde van deze organismen. Vaak krijgen ze de schuld van de aftakeling van sommige monumenten. Wat zeker niet het altijd het geval is. Op de Brugse begraafplaats komt slechts één soort voor die groeit in het gesteente en schade kan berokkenen. Ze groeit uitsluitend op arduin. Schildvormige korstmossen kunnen bescherming bieden tegen aantasting door zure regen. Korstmossen bieden bescherming tegen vorstschade.

Bij mossen moet er beter opgepast worden. Ze groeien bij voorkeur op vochtige plaatsen en vaak in de groeven van de naaminscripties wat in de winter eventueel voor barstjes kan zorgen.

Mossen en korstmossen kunnen de biologische, landschappelijke en esthetische waarde van een begraafplaats vergroten. Bij de restauratie en de reiniging van waardevolle grafmonumenten zou dus steeds een evenwichtsoefening moeten gemaakt worden tussen de architectuurhistorische waarde en de biologisch-landschappelijke waarde. Een betere kennis van het onderwerp zal uiteraard tot een beter inzicht leiden. Korstmossen (lychenen) groeien maar 1 millimeter per jaar groeien en als we er terugvinden van 23 centimeter zijn dat exemplaren van 230 jaar oud. Monumentaal!

OMD 2009 biedt u de kans om de Centrale Begraafplaats op een unieke manier te herontdekken.

**Lauwerstraat 21,
het voormalige huis van
commandant Cambrelin
(monument in de actualiteit)**

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 14.00u tot 18.00u

Op zondagnamiddag 13 september is het
ontwerpbureau CAAN architecten bvba uit Gent
aanwezig

Lauwerstraat 21 wordt opengesteld als voorbeeld voor 'zorg' voor het erfgoed en dit op Christus-Koning, een wijk die alle aandacht van de erfgoedzorgers en het publiek verdient.

Op OMD kan men kennismaken met het huis. De restauratie bleek moeilijker en veeleisender dan verwacht en de nieuwe aanbouw is verrassend. Een aanrader.

Joseph Stübben (1845-1938)

De befaamde Duitse stedenbouwkundige Joseph Stübben werd in 1897 door koning Lepold II gevraagd om een alternatief plan voor het nieuwe zgn. 'Noord-kwartier' van Brugge te ontwerpen. Een vroeger goedgekeurd ontwerp van De Maere Limnader stuitte bij veel Bruggelingen op verzet en was voor de vorst onaanvaardbaar. Stübben heeft op dat ogenblik grote faam als stedenbouwkundige en aanhanger van de beweging van de stadsesthetiek.

Het ontwerp Stübben werd nog in hetzelfde jaar door de gemeenteraad goedgekeurd. Aanvankelijk werd het plan gewetensvol uitgevoerd wat rooilijnen, straatprofiel en bouwtypes betreft. Later werden enkele ingrijpende wijzigingen doorgevoerd.

Enkele grote zones zijn te onderscheiden: een residentiële zone (in de buurt van het huidige Visartpark), een middenstandszone (aan de Scheepsdalelaan), een arbeiderszone (rond het Werfplein) en een industriezone (aan de Vaart).

Niettegenstaande deze aanpassingen is de geest van het ontwerp Stübben ontegensprekelijk gerespecteerd. Het bebouwen van de nieuwe wijk duurde tot de jaren 1940. Tal van talentvolle Brugse architecten hebben hier 'eigentijds' gebouwd, vaak minder aan de 'traditionele' bouwregels van de oude binnenstad gebonden.

Aan deze nieuwe straat, parallel aan de Karel de

Stoutelaan, is in 1907 de naam Lauwerstraat gegeven. Met de Lauwerstraat wou men verwijzen naar de grote, vermaarde laurierkwekers die in de buurt ooit hun bedrijf hadden (zoals Hendrik Beernaert aan de Ezelpoort en de familie Vincke-Dujardin die hun zaak tot in 1955 kon uitbaten).

Commandant Maurice Cambrelin kocht hier in 1924 een rechthoekig bouwblok op de hoek met de Gouden Boomstraat, naast het eigendom Delva. Rechthoekige bouwblokken waren volgens Stübben de meest rationele percellering.

In augustus 1924 diende hij een bouwontwerp in (SAB 1924/590). Het ontwerp is getekend door architect André Lemaître die aan de Baron Ruzettelaan woonde. Ontwerpen in het Nieuwe Noord-kwartier waren onderhevig aan *'eene bijzondere goedkeuring van het schepencollegie voor de voorgevels'*. Architect Lemaître moest aangepaste gevelplannen indienen *ci-joint en double expédition pour approbation définitive, les plans modifiés suivant le résultat de votre examen des plans-projets*. Op 2 oktober 1924 wordt de bouwvergunning afgeleverd.

Over architect André Lemaître zijn voorlopig geen gegevens bekend, ook zijn voorlopig geen andere ontwerpen in Brugge terug gevonden. Over de bouwheer commandant Maurice Cambrelin weten wij weinig. Hij was de zoon van Gustave Cambrelin, kapitein-commandant van de 4de Lanciers en van Octavie Colens. De familie Cambrelin is afkomstig uit de streek van Ath. Op het eind van de 19de eeuw woonden verschillende Cambrelins in Gent, waaronder gyneacoloog François Cambrelin (Gent 1792-Gent 1881), een tijdgenoot van de bekende Brugse dokter Isaac De Meyer en de grootvader van onze bouwheer. Van die Gentse tak zijn leden van de familie omwille van hun militaire

carrière naar Brugge afgezakt. Reeds in 1926 werd de nieuwe woning openbaar verkocht. Wellicht moet Maurice Cambrelin naar een andere stad verhuizen?

Nieuwe eigenaar werd Carolus Soulie, een handelsvertegenwoordiger uit Antwerpen. In 1935 werd het door de familie Leon Scherpenseel-Savaete gekocht. Het eigendom staat op naam van de echtgenote. Leon Scherpenseel is deurwaarder. Tussen 1940 en 1960 was Lauwerstraat 21 in het bezit van handelaar Raymond Lefief-Derudder en nadien van de familie Flamant.

Dit bakstenen huis, twee bouwlagen hoog, is gebouwd in een eclectische stijl. Het spel van de bakstenen met kleurvariaties, reliëfverschillen en de toepassing van witte natuursteen creëert speelsheid en levendigheid. De middentravee, waarin de toegang zich situeert, is afgewerkt met klokgevel en een driehoekige fronton. De vensters en de deur zijn afgewerkt met metalen traliwerk, met leuke vormgeving. Het huis en de tuin zijn afgesloten van straat met hekwerk tussen pilasters en met daarachter een hoge haag. De achtergevel was voor de huidige ingreep over de volledige breedte aangebouwd met recente, overdekte en afgesloten bakstenen terrassen.

Het grondplan was eenvoudig: met een inkomhal, waarop de trap aansluit, rechts een bureau en achteraan een keuken en eetkamer. Aan de tuinkant was een klein terras voorzien en het niveauverschil werd met een metalen trap overbrugd. Op de verdieping waren drie kleine slaapkamers, een toilet en een cabinet de toilette gepland (geen echte badkamer, die nochtans in het interbellum reeds gebruikelijk wordt). Het huis is onderkelderd.

De nieuwe, jonge eigenaars opteerden om het interbellumhuis te restaureren (daarvoor is stadssubsidie aangevraagd) en een nieuwe eigentijdse (hangende) aanbouw te voorzien met een eetkamer. De glazen aanbouw uitgewerkt als een 'doosje', in minimalistische stijl, sluit aan bij de kleine vijver en het terras.

Als gebouwen gereduceerd worden tot de meest noodzakelijke elementen spreekt men van minimalisme. Die architectuurstroming maakt gebruik van kubus-, bol-, cilinder- en kegelvormen. Het minimalisme is reeds vanaf het begin van de jaren 1960 terug te vinden in de architectuur. In Europa is de Zwitser Peter Zumthor er een belangrijke vertegenwoordiger van. Met krachtige architectuur in een (schijnbaar) eenvoudige vorm poogt de architect de essentie van zijn ontwerp te visualiseren.

Mariastraat 38, Sint-Janshospitaal nu Memling in Sint-Jans hospitaalmuseum

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 14.00u tot 18.00u

Speciale OMD-rondleidingen starten op het uur
en het halfuur

Op **zondag 13 september om 11u00** geeft historica Sigrig Dehaeck een lezing met als titel

'Middeleeuwse hospitaalzorg in het Sint-Janshospitaal. Drinken, eten en genezen' (zolder ziekenzaal, duur 45 minuten). Die voordracht biedt u een kijk op het dagelijkse leven in een middeleeuws ziekenhuis!

OMD Junior Take Care!

Met leerlingen van de hotelschool Spermalie is in het kader van OMD 2009 een 'Vel tegen Velproject'

uitgewerkt. Geschiedenis en architectuur van het hospitaal spelen hierin een hoofdrol. In het OMD-weekend is een publieksmoment met de resultaten van 'Take Care' voorzien. Met dank aan Bruggeplus.

Aankondiging kunstproject **'Moving archives'**.

Vondelingen in transitie van Lieve Van Stappen (31 oktober 2009-29 augustus 2010) (zie ook nr. 12 van deze brochure en themawandeling Vondelingen)

Artist in residence Lieve van Stappen zal met deze tentoonstelling de delicate thematiek van vondelingen en wezen, moederschap, dood en leven, verlies en rouw, doorheen de geschiedenis benaderen. Het Hospitaalmuseum en het Brugse OCMW-archief bezitten hierover een uitgebreide documentatie. Lieve Van Stappen ondernam research in binnen- en buitenland. Tien maanden lang zal de bezoeker kunnen kennismaken met het resultaat van haar onderzoek via artistieke creaties en installaties, gedompeld in sociaal engagement en interactief beleven. 'Moving archives' is een vondelingen-ontdekkingstocht, boordevol visuele emotie.

Dit 13de-eeuwse ziekenhuiscomplex is een uitzonderlijk architecturaal gegeven en een van de oudste en meest waardevolle illustraties van het thema 'Zorg' van OMD 2009 in Vlaanderen.

Johannes de Evangelist en Johannes de Doper zijn patroonheiligen van het hospitaal.

Het Sint-Janshospitaal was in de middeleeuwen een passantenhuis voor pelgrims, zwervers, kooplui en een tijdelijke opvang voor zieken. Onderdak geven, was een typische vorm van barmhartigheid of mededogen met de medemens.

Een eerste zaal voor het hospitaal werd rond 1150 opgetrokken aan de westzijde van de Mariastraat, net aan de reie en binnen de eerste omwalling. De nabijheid van de reie was noodzakelijk voor de watervoorziening en heel praktisch voor het aanvoeren van materialen. Dit 12de-eeuwse zaalgebouw was driebeukig en evenwijdig aan de straat. Mogelijk was het groot

genoeg voor dertig bedden. In het begin van de 13de eeuw werd een nieuwe vleugel bijgebouwd, haaks op deze eerste (1226-1241?). Omstreeks 1268 werd nog een bijkomende zaal gebouwd aan de noordzijde en rond 1285 en derde en laatste zaal aan de zuidzijde.

Het Sint-Janshospitaal werd met een oppervlakte van om en bij de 1500m² een van de belangrijkste hospitalen in Europa. In de 15de eeuw bijvoorbeeld had het een capaciteit van honderd bedden.

De eerste leefregel voor de broeders en zusters van het Sint-Janshospitaal dateert uit 1188 en is één van de oudste reglementen in Europa. De 22 artikelen hebben betrekking op de dagelijkse gebeden, de tafelhouding, de vastenvoorschriften maar ook op de opname van de pelgrims en passanten en waren gestoeld op de geschriften van de Heilige Augustinus.

Aanvankelijk waren hier meer broeders dan zusters werkzaam (een 25-tal samen). Meester en bursier (econoom) waren verantwoordelijk voor de financiën en administratie en de stad hield toezicht via twee voogden. De zusters zorgden voor het dagelijkse reilen en zeilen van het hospitaal.

Broeders en zusters vormden geen kloosterorde in de strikte zin maar stonden onder de voogdij van het stadsbestuur, die een meester en meesteres telkens voor de duur van één jaar aanstelde. In 1459 namen ze wel de orderegel van Sint-Augustinus aan en kwamen onder de bevoegdheid van de bisschop. Toch behield het stadsbestuur toezicht.

Het domein van het Sint-Jan omvatte naast de drie ziekenzalen en het broeder-en zusterklooster (dat er pas in de 16de eeuw kwam) nog verschillende dienstgebouwen zoals stallingen, bergplaatsen, een brouwerij en een bakkerij.

Daarnaast was er ook een ruime boomgaard en teeltgronden voor eigen groenten en fruit voorzien en een kerkhof ingericht.

Hoe het dagelijks leven in het Sint-Janshospitaal verliep, is bekend door grafische en archivalische bronnen. Archeologische bevindingen hebben het verhaal versterkt. Het schilderij van Jan Beerblock uit 1788 biedt ons een glimp binnenskamers.

De houten ziekenbedden stonden twee aan twee in rijen, rond de zuilen en pijlers opgesteld. Mannen en vrouwen lagen in een verschillende *reecke* (of rij), maar het was niet ongebruikelijk dat twee zieken wegens plaatsgebrek samen in één bed werden gestopt. Stervende patiënten werden in de zogenaamde *doothouc* verzorgd en zouden meer dan de anderen verwend geweest zijn. Het was een slecht teken wanneer men ondergebracht werd in de slechte *reecke*, waar voor de zieken niet veel hulp meer kon baten.

Het eten werd door de zusters rondgedeeld. Er werkten dokters en chirurgijnen maar de hygiënische voorzorgsmaatregelen waren ver te zoeken. Op het schilderij van Beerblock ziet men een poes met

etensresten weglopen. Van verwarming was er weinig of geen sprake. Er was een open haardvuur in een afgesloten deel van de zalen opgesteld, waar de niet bedlegerigen zich konden opwarmen. Latrines stonden in de zalen zelf. Er waren twee infirmeries, één voor de mannen en één voor de vrouwen. Pas in de 16de eeuw kregen patiënten nachthemden. Voordien was het de gewoonte ze naakt in het ziekenbed te stoppen met een hoofddoek voor de kou. Tot het eind van de 18de eeuw leek de zorg voor het ziel belangrijker dan de zorg voor het lichaam. Er was permanent een priester verbonden aan de instelling die eveneens door de stadsmagistraat werd aangesteld. Er waren reeds vroeg een soort ambulances in gebruik onder de vorm van draagstoelen die ingezet werden door de verschillende armendissen van de parochies. Dat het er in de 18de eeuw wat té gezellig kon aan toegaan, bewijst een aanplakbiljet uit 1762. Het ziekenbezoek liep uit de hand en de stadsmagistraat voorzag nog enkel bezoek op donderdag van acht tot negen uur. Het was ten strengste verboden alcoholische dranken binnen te smokkelen en twee politieagenten hielden toezicht op het bezoek (het politietoezicht bleef maar liefst in voege tot 1946).

Het broederklooster situeert zich naast de toren en links van de toegang tot de site en daarvan werd aangenomen dat het rond 1300 zou zijn gebouwd. Resultaten van het in juni 2004 uitgevoerde dendrochronologisch onderzoek wijzen de data 1238 en 1258 aan voor het gebinte en dus allicht voor het gebouw.

Dit bakstenen gebouw is twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. Het hoofdgebouw langs de Mariastraat is 26 meter lang en 10 meter breed. Dwars daarop staat een kleiner bijgebouw van 10,50 meter op 7 meter. De gebouwen zijn gemetseld in grote geelrode bakstenen of moefen in Vlaams verband (gemiddeld 30 cm x 14, 5 cm x 8 cm), wat op een respectabele leeftijd wijst. In het

hoofdgebouw zijn ook fragmentarisch lijsten in Doornikse steen gebruikt. Het bijgebouw, met daarin de zgn. Memlingkamer werd waarschijnlijk in de 15de eeuw verbouwd.

Langs de tuinzijde werden in de 16de eeuw de zijvleugel, de pandgang en een kapelletje bijgebouwd. Het kloosterpand paalt aan de verschillende vleugels van het klooster en werd in 1503-1505 gebouwd. Het bestaat uit drie kloostergangen die een centraal tuintje omkaderen. De eiken (en zichtbaar gelaten) dakconstructie is asymmetrisch uitgewerkt omdat de muren rond het tuintje lager zijn dan de buitenmuren. De keperparen zijn in de nok door een hanenbalk en wat lager door twee

kruisende balken met elkaar verbonden. Een zeldzaam type in Brugge. Via de pandgang komt men in de apotheek die in 1643 in het (toen ongebruikte?) broederklooster werd ingericht. De broeders verlieten in de jaren 1580 de instelling. Sint-Janshospitaal werd dan uitsluitend door zusters geleid.

(De westgevels in 1820, collectie SMB)

Vanaf het ogenblik dat het bisschoppelijk gezag in de hospitaalgemeenschap groter werd, rezen bezwaren tegen aanwezigheid van de broeders en zusters in één instelling. De mannelijke aanwezigheid leek onduidelijk te worden. In Sint-Jan konden de broeders zich nog handhaven tot het einde van de 16de eeuw. Alhoewel ze toen reeds geruime tijd eerder 'knechten' dan lid van een communiteit waren. In 1585 was Henricus van Borsbeke als laatste mannelijke broeder ingetreden. De zusters hadden de leiding volledig in handen. Bisschop Mathias Lambrecht schreef in de nieuwe hospitaalregel van 1598: *als datter een vrouwe nu voort aan zal overste wesen, daer van te vooren den Meester d' overste was*. Pas in 1620 kwam een formeel verbod van de bisschop op mogelijke aanwezigheid van broeders. Het maximaal aantal broeders en zusters bedroeg nooit meer dan 23.

Het broederklooster kreeg vanaf de 17de eeuw andere functies zoals deze van apotheek. De zusters hadden reeds vanaf 1539 een volledig nieuw zusterklooster laten oprichten langs de reie. Het is nu in gebruik als toerismehuis nadat de laatste zusters in 2005 het domein verlieten.

De apotheek

(De apotheek in eerste helft van de 19de eeuw, collectie SMB)

Of er vóór de 17de eeuw een apotheek bij het hospitaal hoorde is niet bekend. Een zuster was zeker verantwoordelijk voor de medicijnen. Het hospitaal beschikte net als alle kloosters over een eigen kruidentuin. Uit een beschrijving van het hospitaaldomein in 1547 weten wij dat er een ruime kruidentuin van meer dan 3000 m² was aangelegd langs de reie maar toch werden de meeste kruiden aangekocht in de kruidhalle (de oostvleugel van de hallenzalen) bij kruideniers en apothekers. De apothekers maakten en verkochten er kruidenmengsels en hadden het alleenrecht voor verkoop. In een internationale handelsstad als Brugge waren diverse exotische kruiden verkrijgbaar.

In 2002 werden op het binnenplein van het Sint-Janshospitaal zes nieuwe kruidenperken aangelegd. De keuze van de kruiden en planten gebeurde in overleg met deskundigen. Deze kruidentuin verwijst naar de eeuwenlange behandeling van de zieken met geneesmiddelen die vaak uitsluitend gemaakt waren op basis van kruiden. Receptenboeken, bewaard in Sint-Jans, werden daarvoor geconsulteerd. Het was een realisatie van de Stedelijke Musea, de Stedelijke Groendienst, de vzw Montanus en de vzw Brugge 2002.

Van zodra de apotheek was ingericht, werden grondstoffen aangekocht om *remedies* te

bereiden. Ook mortieren, pannen, kruiken werden nieuw gekocht. De Brugse kunstschilder Jacob van Oost (1601-1671) decoreerde de flessen, potten en kruidendozen. Aan het hoofd stond aanvankelijk een zelfstandig apotheker, Johannes de Witte. Hij werd opgevolgd door Lenaert Ceysson, deken van het ambacht van de kruideniers. Reeds in 1655 werd de taak door twee ziekenzusters overgenomen.

Jaarlijkse besteedden de zusters toen ruim 60 ponden aan aankoop van *noodsaeckelicheden, medicamenten en drooghen*.

De huidige inrichting dateert uit de 17de en 18de eeuw. De vloertegel achter de recepteertafel verwijst naar apotheekster Eleonora Verbeke, die de apotheek beheerde tussen 1751 en 1785. Ze was de dochter van een Brugs bleker en speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van het Sint-Janshospitaal.

Nog in de 18de eeuw is de zoldering van de apotheek met stucwerk bekleed en de muur bezet met Delftse tegels. Ook de houten deuren zijn toen vernieuwd. De opvallend opgestelde eikenhouten recepteertafel dateert uit de 17de eeuw en is met vroegbarok lijstwerk versierd. De apotheek werd ook voor ambulante verzorging gebruikt. In de muur is een 'pleisterkast' uitgespaard waar in vakjes helende pleisters werden bewaard.

Deze apotheek bleef tot 1971 in gebruik en kreeg pas nadien een museale bestemming. Ze staat in verbinding met de voogdenkamer. Hier kunnen de portretten van de voogden van Sint-Jan bewonderd worden. De collectie is aangevuld met de voogdenportretten van het Sint-Juliaanshospitaal. Deze portretten geven een 'fysisch' beeld van wie met 'Zorg' in Brugge was betrokken.

De muurbekleding in de gang bestaat uit tegels van het Delftse type waarop een prachtige reeks (kinder)spelen is te herkennen.

De ziekenzalen⁹

De 13de-eeuwse ziekenzalen van het Sint-Janshospitaal, drie evenwijdige hallen, waarvan de hoge zadeldaken van ver in de omgeving zijn te zien, zijn architectuurhistorisch buitengewoon interessant.

De toegang tot ziekenzalen gebeurt momenteel via het Mariaportaal in de Mariastraat. Van daaruit komt de bezoeker in de indrukwekkende zalen. De middelste ziekenzaal is door vijf hoge Doornikse zuilen in twee beuken verdeeld. Die zuilen dragen de doorlopende balk, waarop de vloerconstructie van de bovenliggende zolder rust. De noordelijke ziekenzaal, met aan de kant van de Mariastraat de Corneliuskapel, is smaller. In de noordmuur van die zaal zijn na de

⁹ We bespreken de zeer waardevolle museale collectie van het hospitaalmuseum Memling in Sint-Jan niet. Met de zes schilderijen van Hans Memling, het waardevolle beeldhouwwerk en nog enkele interessante schilderijen, onlosmakelijk met het gebouw en de geschiedenis van deze plaats verbonden. De gidsen zullen u op bepaalde werken wijzen die met het OMD-thema te maken hebben.

restauratie van 1906 talrijke bouwsporen vrij gelaten. Onder de drie grote rondboogvensters zitten acht diepe segmentboognissen. Op de verdieping situeerde zich de slaapzaal van de zusters (de lampnissen zijn nog aanwezig en nu contextueel moeilijker begrijpbaar). De zuidelijke ziekenzaal is de meest monumentale met acht hoge eiken pijlers, die de ruimte in twee beuken verdelen. De pijlers rusten op blauwstenen sokkels en dragen grote moerbalken die nog eens extra door muurstijlen worden ondersteund. De meest oostelijke pijler is maar liefst 22m hoog.

Via de stenen 15de-eeuwse spiltrap in de middelste ziekenzaal bereikt men de Diksmuidezolder. Een uitzonderlijke ruimte met een monumentale eikenhouten dakconstructie die 12,60m overspant en is opgebouwd uit negen schaargebinten met kromme poten. De hoogte tot de nok bedraagt 15m. De tweeënzeventig daksporen zijn door telkens twee daksporen verbonden. In de rechterzolder bevond zich de leefkamer van de zusters. In de muur blijven restanten van een schouw met zuiltjes met haakkapitelen bewaard (een enig bekend exemplaar in Brugge). Ook de tegelvloer is merkwaardig. De oorspronkelijke ruimte voor de zusters was maar twee traveeën diep en moet later zijn uitgebreid.

Met OMD wordt het gebouw uitvoering belicht, maar wordt ook aandacht besteed aan de collectie die specifiek naar het 'Zorgaspect' verwijst. De grote meester Hans Memling komt dit jaar niet echt aan bod.

**Moerstraat 7-17,
Goderickx Convent
(monument in actualiteit)**

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op zondagnammidag 13 september
zorgt arch. Bart Vanooteghem voor bijkomende uitleg
over de recente restauratie

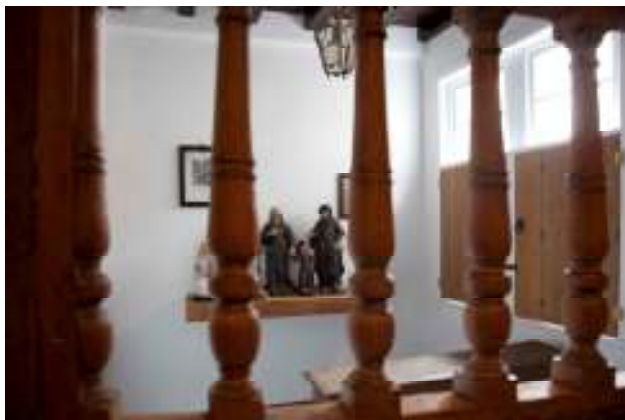

In Brugge zijn een verrassend hoog aantal godshuizen bewaard. Ze vertegenwoordigen als geen andere 'levende' en functionele monumenten de geschiedenis van de armenzorg in Brugge. In godshuizen worden vanaf de middeleeuwen minder begoede stadsgenoten gehuisvest. Het boek 'De Godshuizen in Brugge' van Hilde De Bruyne dat in 1994 verscheen, geeft de aanzet voor een onderzoek naar de geschiedenis van onze godshuizen. De volledige lijst van nog bestaande godshuizen werd toen

gepubliceerd. Het zijn er 46 verspreid over de binnenstad. De oudste godshuisstichting dateert uit de eerste helft van de 14de eeuw en de jongste uit 1959. De term 'Godshuis' wordt in de middeleeuwen toebedeeld aan alle liefdadigheidsinstellingen. In de 19de eeuw wordt wel een onderscheid gemaakt tussen *petites hospices* (de godshuizen zoals we ze vandaag kennen) en *les hôpitaux* (de grote caritatieve instellingen).

Het 'Everaert Goderickx Convent' werd in 1383 als weduwenhuis gesticht in de Geerwijnstraat door Jonkvrouw Margriet Rym(s), de weduwe van Everaert Goderickx. Goderickx was makelaar en geldwisselaar en verschillende jaren schepen en raadslid van Brugge. In een weduwenhuis werden arme weduwen gehuisvest. Na twee eeuwen was het bestaande gebouw verkrot. In 1589 kregen de bewoonsters van het stadsbestuur de toelating om het gebouw in de Geerwijnstraat te slopen *tzelve godshuis duer de lancheyt des tijts dattet ghestaen heeft zo in decadentie ghecommen*. In december 1589 was het weduwenhuis reeds gesloopt en beschikte de stichting over een nieuw bouwperceel aan de Moerstraat op de hoek met de Geerwijnstraat (SAB, Klerken 134, fol. 259r-261v). Een bestaand pand werd voorlopig aan de nieuwe functie aangepast. In 1634 werden belangrijke verbouwingen doorgevoerd op initiatief van de voogd van het godshuis, Floris van (den) Eeckhoudt, zoals de gedenksteen in het kapelletje vertelt. De barokke toegangspoort dateert uit die periode. Na de Franse revolutie kwam ook dit godshuis onder het beheer van de Commissie Burgerlijke Godshuizen, de voorloper van het huidige OCMW en bleef bestemd voor weduwen. In 1904 werd het voorportaal gerestaureerd en een Madonnabeeld van de hand van M. D'Hondt opgesteld.

Links van de ingang situeert zich de voormalige woning van de gouvernante, de verantwoordelijke voor het godshuis en rechts de in 2009 herstellde kapel. Rond de nieuw aangelegde binnenkoer situeren zich de huisjes (oorspronkelijk waren het er zeven), waarvan het dubbelhuis twee verdiepingen telt.

De kapel is in 2009 op bescheiden wijze heringericht. Het waardevolle erfgoed, schilderijen en beelden, zijn lange tijd geleden uit alle godshuiskapellen weggehaald omwille van conservatieredenen. Hier is bewust gekozen om het opnieuw anders te doen. Links is de gedenksteen in de muur ingewerkt. Het lang verdwenen altaar is vervangen door een eikenhout altaarblad. Erboven was ooit een 17de-eeuws altaarschilderij te bewonderen met 'De aanbidding der herders'. Dit bevindt zich nu nog steeds in de kunstcollectie van het OCMW. Nu staat op het nieuwe altaarblad een beeldengroepje met de voorstelling van de Heilige-Familie. De knielbank is typisch en het balusterdeurtje origineel.

In 1949-1953 werd het beluik naar een ontwerp van architect A. D'Helft (Brugge) hersteld en uitgebreid met twee woonentiteiten. Heel wat authentieke elementen zijn toen weggebroken.

D'heeft voorzag onder meer het toevoegen van een venster in de zijgevel, een derde travee in de voorgevel en bolkozijnen in het gebouw aan tuinzijde. De gevels van het complex waren tot dan beschilderd. In 1970-1973 kwam er een nieuwe ingrijpende renovatie, met samenvoeging van de woningen tot grotere entiteiten naar het ontwerp van architect Piet Viérin. In 2008-2009 is het godshuis nogmaals gerestaureerd en aangepast aan de noden van vandaag en met veel respect voor de historische context.

De renovatie

De oorspronkelijk zeven woningen die veel te klein waren naar de huidige woonnormen, werden verbouwd tot drie. De woning, die in de kapel verbouwd werd, doet nu dienst als tellerlokaal en berging. De kapel werd in zijn vroegere toestand hersteld met behoud van de oude deur. De gedenksteen werd verplaatst van het inkomportaal naar zijn oude plaats in de kapel.

De woning rechts van de inkom (oorspronkelijk drie woningen) werd omgebouwd tot één grote woning met ruime living, open keuken, badkamer en slaapkamer. De toegangsdeur in het inkomportaal werd dichtgemaakt om een bestaande buitendeur te gebruiken als nieuwe inkomdeur en dit om privacy redenen en omdat de andere bewoners ook een deur hebben die op de binnenkoer uitkomt. De binnenkoer en de kapel zijn immers vrij toegankelijk voor iedereen. Een duw op de toeristenbel opent de straatdeur.

Woning twee en drie hebben een speciale functie en werden ingericht als *kangoeroewoning*, de eerste in Brugge van het OCMW. Een kangoeroewoning is een pand dat op de benedenverdieping bewoond zal worden door een ouder echtpaar of alleenstaande en op de verdieping door een persoon die toezicht moet houden op het welzijn van die oudere persoon: een

soort burenhulp maar dan in dezelfde woning.

Restauratie opties

Het uitgangspunt was de laatste verbouwing uitgevoerd n.o.v. arch. Piet Viérin. Het uitzicht van het complex heeft volgens mijn mening nog weinig gemeen met de typologie van een (traditioneel) godshuis. De oude vensters werden vroeger vervangen door vensters met witstenen dorpels en monelen, het zichtbare gedeelte van het dak werd bekleed met oude rustieke tegelpannen, de gevels werden volledig vernieuwd (toch de buitenste steen) zodat de sporen van oude vensteropeningen en deuren niet meer zichtbaar waren. De gevels waren niet geschilderd. Gezien deze restauratie nogal hard was opteerde ik, samen met het OCMW Brugge en de Dienst Monumentenzorg, om te restaureren naar 'uitzicht en geest' van die laatste restauratie.

Aan het uitzicht van de gevels en het dak veranderde niets, alles werd gereinigd, hergevoegd, voorzien van recuperatiepannen identiek aan de bestaande, de ramen werden behouden maar voorzien van binnenramen met typische eiken luiken aan de binnenzijde.

De enige nieuwe ingreep was het bijmaken van twee vensteropeningen in de zijgevel van het hoofdgebouw. Die vensters zijn identiek aan de bestaande met de verschillende uitvoeringen van de streklagen. De bergingen op de koer werden behouden, de tussenmuren uitgebroken en er zijn nu drie bruikbare bergingen voor de bewoners.

De bestaande deuren werden behouden en de lechten van de opendraaiende deuren werden zwart geschilderd, de lechten van de vastgemaakte deuren in het groen, idem deurpanelen; dit om het verschil aan te tonen tussen opendraaiend en vast.

Tevens werd (op de zelfde plaats van vroeger) op de binnentuin terug een handpomp geplaatst op een typisch zwart sokkeltje met oude recuperatie pompbak.

De detaillering van het gebouw werd zoveel mogelijk behouden, typisch was de oude versneden Boomse pan in de kilgoot i.p.v. een zinken kilgoot.

De bestaande kapconstructie werd behouden en hersteld of aangevuld waar nodig. De eiken balken in woning 1 met kinderbalken werden gedeeltelijk vernieuwd. Vroeger was er in iedere ruimte een trapopening naar bovenliggende zolder of slaapkamer. Na het verwijderen van het pleisterwerk bleek dat er van de originele kinderbalken niets of bijna niets was overgebleven. Van de te recupereren kinderbalken werden enkel die hergebruikt boven het plafond van de keuken, de rest werd hernieuwd. Het plafond en alle moerbalken werden dan ook in het typische muizengrijs geschilderd.

De gevels dienden op vraag van Momentenzorg terug gekaleid te worden in het wit, met uitzondering van het hoofdgebouw (momenteel nog niet uitgevoerd).

Bart Vanooteghem,
architect

8 juni 2009

Moerstraat Cosmas en Damianus in de Sint- Jacobskerk

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Op zondag 13 september zijn ook de Monumentenwachters actief in Sint-Jacobskerk! U komt alles te weten over de torenschacht.

Tentoonstelling **'Ter lavenesse van den aermen huusweken'.** Medische zorgdragers en armenzorg in de Sint-Jacobskerk, een initiatief van OCMW-Brugge (Archief- en Kunstpatrimonium) i.s.m. de kerkfabriek van Sint-Jacobskerk en de consulent religieus erfgoed en dit speciaal voor OMD (de tentoonstelling in de noordbeuk blijft te bezoeken tot 30 september 2009).

Enkele unieke stukken van de Brugse OCMW-collectie die de armenzorg illustreren worden samengebracht met kunstwerken uit de kerk.

Cosmas en Damianus zijn de patroonheiligen van geneesheren, chirurgen, tandartsen, apothekers, drogisten, vroedvrouwen en kappers

In de Sint-Jacobskerk is het schilderij te bewonderen 'Marteling van de heiligen Cosmas en Diamanus' dat in 1523 werd besteld bij Lanceloot Blondeel (Poperinge 1498-Brugge 1561) door de gilde van barbiers en chirurgijnen. Het was bedoeld om het altaar van hun kapel in de kerk te versieren. De juiste ligging van deze kapel, waarover ze vanaf 1432 beschikken, is niet gekend. De gilde van de barbiers bleef tot in 1779 in de Sint-Jacobskerk, de chirurgen waren in 1600 naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk uitgeweken.

Cosmas en Damianus, Arabische tweelingsbroers die in de 3de eeuw na Christus in het zuidoosten van Klein-Azië woonden, waren geneesheren en behandelden gratis hun patiënten en wonnen talrijke heidenen voor het christendom. Proconsul Lysias nam hen gevangen en aanvankelijk mislukten alle pogingen om hen terecht te stellen: men wierp hen in de zee, ze stonden op de brandstapel, werden gegeseld en met pijlen beschoten. Ze overleefden al deze geweldplegingen tot ze in 303 werden onthoofd. De tweelingbroers werden aanroepen tegen koorts, pest, klierziekten en zweren. Hun feestdag is 26 september.

Kort vóór 1250 werd door bisschop Walter de Marvis een kapel, toen nog deel van de Sint-Salvatorsparochie, tot parochiekerk verheven met als patroon Sint-Jacob.

De fraaie Sint-Jacobskerk is in meerdere bouwfasen gegroeid van een eenbeukige tot de huidige driebeukige kerk. De gotische eenbeukige kerk met imposante vieringtoren werd in de tweede helft van de 15de eeuw uitgebreid. Tegen het hoofdkoor werden ten zuiden twee koren en beuken gebouwd en de bestaande beuk werd verbouwd. Enkele kleine kapellen werden aangebouwd en de toren hoger gemaakt. Vanaf 1692 kreeg het kerkinterieur een barokke stoffering: de gotische koorvensters werden dichtgemetseld, de spitsboogvensters omgevormd tot segmentboogvensters, bakstenen kruisribgewelven vervingen de allicht houten zoldering en er werden opnieuw kapellen bijgebouwd.

Altaren en een muurbekleding met witte en zwarte marmer vervulde het barokke beeld. De kerk werd zowel in 1894 als in 1910 gerestaureerd door respectievelijk de architecten Charles De Wulf en Alphonse De Pauw. Tussen 1983 en 2008 zijn de daken en de buitengevels gerestaureerd. De Ferry de Groskapel is behoedzaam hersteld.

Van de vroeggotische kerk blijven getuigen bewaard in de zijbeuk en in het koor, onder meer de vieringpijlers in Doornikse kalkzandsteen met kapitelen met een dubbele rij haken. Sporen van de 15de-eeuwse kerk zijn in de buitengevels herkenbaar in de gedichte

koorvensters.

In de kerk wordt de bezoeker overweldigd door de rijkdom van het interieur en de kwaliteit van de bewaarde kunstschaten. De Sint-Jacobskerk was gelegen in het mercantiele centrum van de oude hanzestad en werd veelvuldig door rijke mecenasen en ambachten met kunstwerken begiftigd. Zo zijn er prachtige schilderijen te bewonderen zoals de 'Lucialegende' van de Meester van de Legende van de Heilige Lucia (ca. 1480), de 'triptiek van Joos van Belle' van Pieter Pourbus, , de hoger vermeldde 'Legende van Cosmas en Damianus' en werken van Jan Garemin en Jacob van Oost te bewonderen. De Sint-Jacobskerk is de 'schatkamer' van Brugge.

De marmeren lambrizing is opgesmukt met beeldhouwwerk die apostelhoofden voorstellen en met schilderijen die scènes uit het leven van Christus en de Heilige Jacobus de Meerdere uitbeelden. Ze werden geschilderd door de Bruggeling Dominique Nollet (ca. 1640-1736). Nollet was conservator van de verzameling van de hertog Maximiliaan-Emmanuel van Beieren, de gouverneur-generaal van de Spaanse Nederlanden.

Erg opvallend is het zwartmarmeren barokke doksaal, dat het koor afsluit. Het werd in 1628 vervaardigd door de Antwerpse beeldhouwer Jacob Cocx. Ook de altaren vragen de aandacht van de bezoeker. Het hoogaltaar is uiteraard het rijkst uitgewerkt in marmer en de twee zijaltaren zijn in hout maar gedecoreerd met marmerschildering. De in hout gebeeldhouwde preekstoel is bijzonder merkwaardig en dit vooral ook door de iconografie. Beeldsnijder en timmerman waren respectievelijk Bonaventura de Lannoy en Joos Vlaeminck. De preekstoel werd geschonken door Jan Baptist Cobryse en zijn vrouw Marie Therese de la Houssoy in 1689

(eigenaar van Korte Rijkepijndersstraat 24, zie nr. 12 van deze brochure). De voet van de preekstoel wordt gevormd door vier vrouwenbeelden die de in de 17de eeuw gekende werelddelen personifiëren. De monumentale eind 16de-eeuwse sacramentstoren is in marmer en steen gehouwen en is in renaissancestijl. Een boeiend kunstwerk.

Wij vestigen de aandacht op het grafmonument van Ferry de Gros dat in 1521 werd vervaardigd en in 2008 is gerestaureerd. Het is zonder twijfel een van de meest merkwaardige grafmonumenten in nisvorm in Brugge (naast die van Lanchals, De Baenst en Van Overtveld in de Onze-Lieve-Vrouwekerk). Ferry de Gros was de zoon van Jean, secretaris van de hertogen van de Bourgondië, die in het huis Sint-Jakobsstraat 68 woonde. Ferry is hier begraven met zijn twee echtgenoten Philipinne Wielant en Françoise d'Ailly. De drie figuren zijn ook als gisant uitgebeeld. Het praalgraf van de Gros is wellicht het oudste dat in Brugge volledig is bewaard en een van de zeldzame kunstwerken in renaissancestijl.

**Nieuwe Gentweg 110,
voormalig passantenhuis Onze-
Lieve-Vrouw van Nazareth en
Magdalenagasthuis
nu KTA**

Open op
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Het passantenhuis Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth werd opgericht in 1327.

De stichtingsakte van deze interessante historische site bleef bewaard in het Brugse OCMW-Archief. Het bevond zich in tegenstelling tot de andere Brugse passantenhuizen niet in de onmiddellijke buurt van een stadspoort, maar wel aan een belangrijke invalsweg.

Broeder Hughe van Meulebeke schonk in 1327 aan Clais de Savere een huizencomplex in de Nieuwe Gentweg om er armen te herbergen. De Scavere en Van Meulebeke hebben bovendien als voogd samen de nieuwe instelling begeleid. Clais de Scavere was een gegoede lakenbereider en getrouwd met Adelise van Zevenecote, telg van een weversfamilie. Hij was dismeester van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en weldoener van de Brugse gevangenis Het Steen. Zijn vrouw Adelise stichtte op haar beurt een weduwenhuis in de Ganzenstraat.

Voogden moesten aan de stadsmagistraat verantwoording afleggen voor het gevoerde beleid en het belang van de instelling onverminderd behartigen. De voogdij was steeds in handen van telgen van de gegoede klasse van de bevolking. Vaak behoorden voogden tot de koopliedenstand of de rijke ambachtslieden, zoals hier het geval was. Dit systeem werkte eeuwenlang naar behoren.

Een huis dat uitsluitend als passantenhuis werd gebruikt, kon gerund worden door twee personen en de taakverdeling werd geregeld met een huishoudelijk reglement. Als er een ziekenhuis was aan gekoppeld, was meer personeel nodig.

Het passantenhuis Nazareth stond open voor armen en paupers. Waarschijnlijk bleef de maximum capaciteit beperkt tot elf bedden. Het was niet ongebruikelijk dat meerdere personen één bed deelden.

Het merendeel van de 'passanten' waren daklozen, die naar Brugge afzakten om er iets te verdienen. Ze gingen vaak van de ene instelling naar de andere omdat ze telkens maar voor één nacht konden opgenomen worden.

Ze kregen er een maaltijd aangeboden en in de winter was het een plaats waar je ook kon opwarmen en waar je bovendien je voeten kon wassen. Iedere morgen moest de passant het huis verlaten omdat de slaapzaal zo snel mogelijk in orde moest worden gebracht voor nieuwe bezoekers.

Met drie viertallen erwten (126,75 l), vijf zestendeel boter (13,9 kg), een stoop olie (2,25 l) en een last turf om de zaal te verwarmen en te koken (10.000 stuks) moest de conciërge van Nazareth tijdens de late middeleeuwen de soep klaarmaken in de winter en de slaapzaal warm houden.

De huidige nog bewaarde kapel (in gebruik als klaslokaal) werd gebouwd in 1429-1430. Na de afbraak in 1578 van de Magdalenaleprozerie buiten de stadsomwalling (die gesitueerd was in de huidige Magdalenastraat) werden de leprozen onder meer in een deel van het passantenhuis Nazareth ondergebracht. De Magdalenaleprozerie moest om strategische redenen worden gesloopt, omdat er toen een oorlog raasde tussen katholieken en protestanten.

Het passantenhuis Nazareth bleef bestaan, maar in de praktijk werden beide instellingen samengevoegd onder de naam Magdalena. Tussen 1586 en 1614 werden een twintigtal huizen bijgekocht om een nieuw gasthuis te bouwen dat in 1617 zijn deuren opende. Op het einde van de 17de eeuw werd de kapel met een beuk uitgebreid. In de 18de eeuw waren er nog weinig leprozen en veranderde men van koers. In een gedeelte van de gebouwen werd in 1739 het rasphuis ingericht en in 1752 waren de drie instellingen samengesmolten.

Wat is een rasphuis?

Een rasphuis was een tuchthuis waar landlopers en misdadigers onderdak vonden. Zij moesten hout van de brazielboom (*Caesalpinia echinata*) uit Brazilië met behulp van een raspzaag tot poeder raspen. Het poeder werd geleverd aan de verfindustrie die het omzette in pigment. Het werd als kleurstof voor textiel gebruikt. Rasphuizen waren bedoeld als heropvoedingsgesticht, maar werden snel ook gebruikt om goedkope arbeiders in te schakelen.

In 1797 schaften de Franse bezetters de instelling af. De gebouwen werden in de 19de en 20ste eeuw voor verschillende functies gebruikt. Een gedeelte werd geïntegreerd bij het bedelaarswerkhuis dat zich aan de

Werkhuisstraat bevond. De kapel werd tussen 1804 en 1853 als parochiekerk gebruikt (daar kwam pas een eind aan in 1851 met de bouw van de nieuwe Magdalenakerk) en in een ander deel van de gebouwen werd een school voor arme meisjes ingericht, de Sint-Elisabethschool, die in 1883 weer werd afgeschaft. Het complex is dan tot in 1893 als kantoren voor de Burgerlijke Godshuizen gebruikt. Tussen 1903 en 1912 tenslotte werden ze ingericht als staatsrefuge. Het Koninklijk Technisch Atheneum kocht pas in 1953 een deel van de gebouwen om er de praktijkafdeling bouw in onder te brengen. Het is de bedoeling dat deze afdeling op termijn ook verhuist. Het succesvolle KTA Brugge is in de Rijselstraat in Sint-Michiels uitgebouwd, en daar komt binnenkort een uitbreiding.

Aan de kant van de Nieuwe Gentweg zijn twee met zadeldaken afgedekte wit beschilderde bakstenen volumes te onderscheiden. In het laagste volume, een hoge bouwlaag hoog, is de straatzijde doorbroken door rechthoekige (getraliede) vensters met afgschuinde kanten en een tudorboogingang met profileringen in laatgotische stijl. De toegang en de bovenliggende beeldnis zijn gevat in een samengestelde boog bekroond met een kruisbloem. In de nis staat een beeldje van de Heilige Magdalena. Deze vleugel van het voormalige H. Magdalenagasthuis wordt door ankers in de dakvensters 1617 gedateerd.

Maria, genaamd Magdalena (+63), is als bijbelse figuur erg in de belangstelling. Zij is geboren in Magdalena aan het meer van Galilea en volgde samen met andere vrouwen Jezus op zijn weg naar Jeruzalem. Magdalena is de patrones van vrouwen, boetelingen, scholieren, studenten, gevangenen, maar ook van tuiniers en wijnboeren.

Maria Magdalena is hier als een voorname vrouw voorgesteld met een zalfbus in de hand en als beschermheilige van de leprozen.

De 15de-eeuwse kapel situeert zich op de hoek met de Jakobinessenstraat. De laatgotische toegang bleef bewaard in de gevel aan de Nieuwe Gentweg. De vensteropeningen werden later (mogelijk in de 17de eeuw) gewijzigd van spitboogvormig naar segmentboogvormig. In het koor zijn de spitboogvensters gedicht. De straatgevel kraagt uit op brede segmentboognis, en smalle spits- en rondboognissen. Het is een tweebeukige kapel met een vijfzijdige apsis. Om de hoek met de Jakobinessenstraat en op het

binnenterrein van de school staat nog een oude vleugel (16de eeuw?). Het is een tweebouwlagen hoog breedhuis, afgedekt met een zadeldak dat met tegels is bekleed. Dit gebouw werd afgesloten wegens de slechte bouwfysische staat.

De buitenarchitectuur van deze beschermde gebouwen oogt nog steeds authentiek. Het interieur is sterk verstoord en bevindt zich in een bouwfysische slechte staat. Restauratie wordt hoogdringend.

Inwendig blijven veel minder oorspronkelijke bouwelementen bewaard maar het blijft een zeer waardevolle site. In de kapel is sinds lang een atelierklas ondergebracht.

OMD 2009 wordt een ontdekkingtocht doorheen het rijke verhaal van deze plaats.

Peterseliestraat 19, het voormalige militair ziekenhuis

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Het voormalige militair ziekenhuis werd gebouwd op een braakliggend terrein, in de onmiddellijke omgeving van de grote tuinen van het Engels klooster en het grootseminarie en begrensd door de Snaggaardstraat, Peterseliestraat , Hemelrijk en Oliebaan. Aan de kant van Hemelrijk en de Snaggaardstraat stonden kleine gebouwen. De grond (een moestuin) met een oppervlakte van 84a was in de jaren 1860 in het bezit van John Sutton en werd door hem ter beschikking gesteld voor de bouw van een nieuw militair ziekenhuis in ruil voor het voormalige karmelietessenklooster van Sion in de Vlamingdam, dat toen als militair ziekenhuis werd gebruikt. Daar wou baron Sutton een groots nieuw Engels-Belgisch seminarie uitbouwen. Zijn vroege dood heeft die plannen voor een nieuwbouw in de Vlamingdam

gedwarsboomd.

De Engelse baronet Sir John Sutton (1820-1873), een bekeerling en oud-medewerker van arch. Augustus W. Pugin (1812-1852), had zich in Brugge ingezet voor de heropleving van de orgelbouw en de kerkmuziek. Hij had reeds in 1859 een Engels seminarie opgericht, waar zowel Vlaamse als Engelse jonge mannen als Engelandmissionaris werden opgeleid. Guido Gezelle was er professor in de filosofie (dit seminarie was tussen 1861 en 1873 ingericht in een gebouw aan de Potterierei en tot 1881 in het voormalige karmelietessenklooster aan de Vlamingdam).

De ruil werd in april 1868 geofficialiseerd tussen John Sutton, minister Frère Orban (Financiën) en luitenant-generaal Renard (Ministerie van Oorlog). Tussen 1869 en 1872 werd dit militaire ziekenhuis gebouwd, naar het ontwerp van arch. Hendrik Beyaert. De ontwerpplannen worden nog steeds ter plaatse bewaard maar zijn niet ondertekend door een architect. Een toeschrijving aan H. Beyaert lijkt zeker verantwoord¹⁰.

Hendrik Beyaert (1823-1894)

H. Beyaert is geboren in Kortrijk en wordt algemeen als een van de belangrijke 19de-eeuwse Belgische architecten beschouwd. Zijn vader, Louis Beyaert, was Bruggeling maar had zich in 1819 als drukker in Kortrijk gevestigd. Zijn moeder Sophie Feys stierf toen Hendrik pas vijf jaar oud was en zijn vader hertrouwde

¹⁰ Ir. Arch. Jef Victoir bestudeerde het werk van Hendrik Beyaert en schrijft het militaire ziekenhuis in Brugge aan hem toe. Beyaert bezat de originele ontwerpplannen in zijn collectie. J. Victoir & J. Vanderperren, *Henri Beyaert. Du classicisme à l'Art Nouveau*, Sint-Martens-Latem, 1992, p. 158-159.

met zijn schoonzus Eugénie Feys. Het gezin was niet welstellend. Hendrik volgde tekenles aan de plaatselijke academie, studeerde aan het college tussen 1837 en 1841 maar moest dan als bediende in de plaatselijke afdeling van de Nationale Bank aan de slag. Dat zinde hem niet en hij verkoos als leerling-metselaar te werken en opnieuw tekenlessen te volgen. Kort nadien werkte hij als gerant in een boekhandel in Brussel en kon daar tussen 1843 en 1846 aan de academie studeren. Hij vond werk bij de bekende Brusselse architecten Félix Janlet en Joseph Dumont. Zijn eerste grote openbare opdracht was de bouw van de Nationale Bank van België, i.s.m. Wynand Janssen (een architectuurwedstrijd). Het gebouw, met het rijk gestoffeerd interieur, werd ontworpen in de toen 'jonge' Second Empirestijl. Dit was het begin van een heel vruchtbare carrière, vaak in opdracht van rijke liberale families. Met prestigieuze projecten als het park aan de kleine Zavel, de Concert Noble (1870) in Brussel en het station van Doornik (1875-1879) verwierf hij faam.

Hij bouwde verschillende huizen in Brussel en verbouwde de kastelen van Faulx-les-Tombes (1865-1868) en Marnix van Sint-Aldegonde in Bornem (1880). De restauratie van de Hallepoort in 1868-1871 werd bekritiseerd. 'Onze' Nationale Bank uit 1860-1874 stond model voor vele bankgebouwen. Ook de Nationale Bank van Japan zou erdoor geïnspireerd zijn. In België blijft Beyaert nog bekend omdat in zijn atelier ook de grondleggers van de Art Nouveau, zoals Victor Horta en Paul Hankar, werden gevormd. Hij had daarnaast een 'turbulent' persoonlijk leven. Hendrik Beyaert is een tijdgenoot van onze stadsarchitect Louis Delacenserie. Visueel is Beyaert in ieder van ons geheugen gebrand want zijn beeltenis sierde vroeger het bankbiljet van 100 Belgische Frank.

Het in baksteen opgetrokken en volledig ommuurde militaire hospitaal is van het zogenaamde paviljoentype, toen typisch voor de hospitaalarchitectuur. Men was sinds het midden van de 19de eeuw overtuigd dat 'onzuivere lucht' verantwoordelijk was voor de verspreiding van ziekten. Ziekenzalen werden ook daarom in een groene omgeving gebouwd met een goede verluchting dankzij grote, hoge vensters.

Het gebouw is op een U-vormig grondplan gebouwd (het werd in 1937 met een verdieping verhoogd). Het hoofdgebouw is volledig onderkelderd. Vooraan vervangt een moderne tuin de oorspronkelijke erekoer.

De bakstenen gevels (ook deze aan de binnenkoer) zijn zorgvuldig uitgewerkt en met natuurstenen elementen gaccentueerd. Het is een ontwerp in eclectische stijl, maar waarbij de 'academische' toets voelbaar blijft.

In dwarsvleugels waren op de twee niveaus ziekenzalen ingericht voor soldaten. Officieren en onderofficieren hadden kamers in de straatvleugel (in totaal was er een capaciteit van 144 bedden). De diensttoegang van het

ziekenhuis wordt ook nu nog als toegang tot het complex gebruikt. De hoofdtoegang situeerde zich centraal in de voorgevel en sloot aan op een kleine hal en op de trappenzaal. De zijtoegang was geflankeerd door de conciërgeloge, de kolenopslagplaats, het dodenhuisje, de dissectiekamer en de linnenkamer. Op de benedenverdieping bevonden zich vooraan de kapel (in dubbelgebruik als refter), de keuken, de apotheek, het woonkwartier van de directeur, wachtlokalen en de keuken. In de centrale aanbouw met de trap waren baden en kleedkamers voorzien. Op de verdieping situeerden zich de afzonderlijke ziekenkamers voor officieren en onder-officieren. Ook de geneesheren (er waren steeds twee dokters actief) en de apothekers hadden een eigen ruimte.

Links van het hoofdgebouw was de woning voor getrouwde ziekenverzorger ingericht. Hendrik Beyaert ontwierp ook de tuin, een typische siertuin met gescheiden delen voor soldaten en officieren. In 1937-1938 werd het gebouw

uitgebreid door met een verdieping te verhogen, dit gebeurde met respect voor het oude gebouw (de modernistische betonnen trapleuning is typisch voor die periode). Het toen gecreëerde platte dak deed dienst als solarium (een veel gebruikt element in de geneeskunde).

Vanaf 1898 waren hospitaalzusters werkzaam in het militair ziekenhuis. Het waren zwartzusters uit Dendermonde. Die orde was sinds de typhusepidemie in 1887 erg actief, ook in andere militaire hospitalen. Hun aanwezigheid

en hun rol in de verpleging waren ook in Brugge belangrijk (de zusters woonden in het huis op de hoek van de Peterseliestraat met de Snaggaardstraat).

Het militaire ziekenhuis kende een interessante geschiedenis, waarover u veel te weten komt op OMD¹¹. In het recent verschenen boek 'Brugge garnizoenstad' zijn belangrijke feiten uit de geschiedenis genoteerd.

In 1974 werd het oorlogsgedenkteken 'Remember' van de voormalige Rademakerskazerne naar hier overgebracht en opgesteld op de binnenkoer (het dateert uit 1923).

Reeds kort na W.O. II verloor het gebouw zijn initiële functie als ziekenhuis en vanaf 1951 vonden er administratieve eenheden van het leger onderdak. Vanaf 1974 werkt de 5KDR er (de 5de Regionale Directie der Militaire Bouwwerken).

¹¹ Roger Bruynseraede en Roger Philibert, *Krijgstgasthuizen te Brugge*, in: *Brugge garnizoenstad*, Beernem, 2008, p. 133-145.

Deze eenheid is bevoegd voor de militaire bouwwerken in Oost en West-Vlaanderen en Linkeroever Antwerpen. Het gebouw werd kort voordien gerenoveerd en een tweede grotere renovatie volgde in 2000. Nog in 2009 verhuist de 5KDR naar Sint-Kruis. Het voormalige militaire ziekenhuis komt leeg en zal verkocht worden. De toekomst is nu, juni 2009, nog niet gekend.

Pottenmakersstraat 26, het huis Den Helm (monument in de actualiteit)

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

De woning is het resultaat van vele eeuwen evolutie, uitbreiden en verbouwen. Van 16de-eeuwse éénkamerwoning tot 17de-eeuwse stadswoning die in de vroege 20ste eeuw grondig werd gerestaureerd.

Deze sporen zijn zowel in exterieur als interieur terug te vinden en worden bij deze restauratie geconsolideerd. Zo blijven de inkomhal en bibliotheek in zijn vroeg 20ste-eeuwse aankleding behouden: terrazzovloer, lambrisering, bepleisterde plafond met moulure. In de 17de- eeuwse uitbreiding echter wordt zoveel mogelijk teruggegaan naar deze eerdere bouwfase. Daarom wordt de neo-Vlaamse schouw weggenomen, de pleisterplafond met ruitvormige moulures weggenomen en moer- en kinderbalken weer zichtbaar gemaakt, een 20ste -eeuwse tussenmuur wordt gesloopt zodat de achtergevel met muurdammen en muurnissen terug in zijn oorspronkelijk uitzicht kan worden hersteld.

Bij ontmanteling van de moerbalken bleken deze sporen te bevatten van een eenvoudige beschildering. Daarnaast waren de sporen van de vroegere muurstijlen en korbeelstukken nog goed afleesbaar,

zodat deze kunnen worden gereconstrueerd.

Een gemene muur met twee kaarsnissen in metselwerk dat terug gaat tot de 14^e eeuw blijft zichtbaar in het nieuwe salon. Daarnaast worden de volumes achteraan het beschermde gebouw gereconstrueerd. Het principe van de beglaasde galerij wordt behouden en o.a. een wand in Art Deco wordt opnieuw aangebracht.

Koen Vandeweghe, architect

Een huizengeschiedenis door Kathleen Leenders, die de bezoekers ook zal begeleiden

In de loop van meer dan vijf eeuwen zijn niet minder dan negentien verschillende eigenaars gevonden. De enen kochten de woning aan om er zelf in te wonen, voor de anderen was de aankoop een belegging. De eerste gekende eigenaars duiken op in de 2de helft van de 16de eeuw.

Kleermaker Andries Gheeraerts en zijn vrouw Marie Everwijn kochten in 1560 de woning van kalkdrager Antheunis de Brouckere. Het pand had een erf, met achteraan een galerij en een gang die onder het huis doorliep en met een poortje uitkwam in de Poitevinstraat. Na de dood van haar eerste man hertrouwde Marie Everwijn met Jan de Francque (of Francke). Marie en Jan woonden tot 1568 in *Den Helm*.

(toestand mei 2009)

Jan de Francque was de zoon van de schilder Maximiliaan de Francque, die ook in de Pottenmakersstraat woonde. Net als zijn vader was Jan schilder. In 1560 werd hij als meester

ingeschreven in het Brugse schildersambacht. Hij bekleedde nooit een bestuursfunctie in het ambacht. Van Jan de Francque zijn geen werken bekend. Hij maakte vanaf 1566 deel uit van de protestante gemeenschap in Brugge en werd daarom door de Raad van Beroerte op 9 december 1568 voor eeuwig verbannen en zijn goederen werden aangeslagen. Jan de Francque was ondertussen naar Londen gevlucht en was daar lid van de Nederlandse vluchtelingengemeente.

De in beslag genomen woning werd verhuurd maar bleef in het bezit van de familie Gheeraerts tot in 1603. Mayken Vander Biest, een kleindochter van Andries Gheeraerts, verkocht *Den Helm* aan Alexander Symoens. Hij hield het pand tot 1623.

Op 4 april van dat jaar werden Cornelis Van Vyve en zijn moeder Catheline Van Schoebeke de nieuwe eigenaars. Cornelis was een telg uit het bekende Brugse beenhouwersgeslacht Van Vyve. Door voortdurende geldproblemen werd het huis in 1698 openbaar verkocht.

Op de laatste zitdag, op 12 december 1698, werd na het *uytgaen vande barnende keerse* (brandende kaars) *Den Helm* toegewezen aan apotheker François Hoogstoel. François woonde met zijn vrouw Thérèse Lucas en hun vijf kinderen in een mooi groot huis in de Mariastraat dat ingericht was als apotheek en drogisterij.

Na de dood van hun ouders verkochten de kinderen Hoogstoel in 1725 *Den Helm* aan hun tante Joanna Valijn. Zij betaalde er 248 ponden groten voor. Marie-Anne Lucas, de dochter van Joanna Valijn, erfde in 1756 het pand. Marie-Anne was jongedochter. Ze woonde samen met enkele dienstmeiden in een huis van de paters

Augustijnen nabij de Vlamingbrug. *Den Helm* verhuurde ze voor 13 ponden groten per jaar aan Anthoon Goddeloo.

Omdat Marie-Anne geen rechtstreekse erfgenamen had, kwam een deel van haar eigendommen terug in het bezit van de familie Hoogstoel. Op 3 augustus 1759 verkocht de familie *Den Helm* aan *entrepreneur* Sebastiaen Swijnsdauw. Enkele jaren later werd het pand opnieuw van de hand gedaan.

Den Helm werd ingericht als herberg. Gedurende meer dan vijftig jaar was die in handen van tal van herbergiers. Sommigen hebben het zelf uitgebaat, andere verhuurden aan collega's herbergiers. De gevel van *Den Helm* was versierd met een *uytstekebord* en boven de voordeur hing een *lantaern*. Achteraan was er een *bollebaen* en een boei of opslagplaats.

Tussen 1802 en 1815 veranderde *Den Helm* van naam en werd *Den Wildenman*.

Meester-timmerman Jacobus Anthoon kocht op 5 mei 1855 *Den Wildeman* en verbouwde het pand tot woonhuis. De opslagplaats werd afgebroken, vervangen door een nieuwbouw en verkocht. Jacobus Anthoon en zijn gezin woonden tot 1866 in de Pottenmakersstraat en verhuisden dan naar de Moerstraat. Hun woning werd verhuurd en in 1897 verkocht aan Catharina François, weduwe van steendrukker Joannes Leopoldus de Jude uit de Ezelstraat 2. Na de dood van Catharina François in 1904 kwam het in handen van dochter Charlotte de Jude. Charlotte huwde in 1891 met Emile Bonte uit Staden. Beide dames verhuurden de woning.

Emile Bonte (1862-1897) kwam als jonge drukker naar Brugge en woonde in bij de drukkersfamilie van Amand Delplace in de

Noordzandstraat 68. In 1885 nam hij de drukkerij en de kranten van Delplace over. Vanaf 1893 was zijn drukkerij gevestigd in het ouderlijke huis van zijn vrouw Charlotte. Emile Bonte was niet alleen drukker, hij was ook eigenaar uitgever van ondermeer *Le Courier de Bruges*, *De Knodse*, *Tolk der Westvlaamsche studenten*, *'t Noorden van Brugge*, *de Stad Brugge* en *het Thoroutsblad*.

Charlottes laatste huurder, meester-schilder Alfons Geysen, kon de mooie rentenierwoning, zoals omschreven in de akte, aankopen op 15 juni 1920. Hij bleef echter nog geen jaar eigenaar. Op 5 januari 1921 doet hij zijn huis van de hand aan de in Luik wonende Marguerite Cesarinne Rigaux-Dieperinck. Zij kocht het voor haar Brugse familieleden. De familie Dieperinck had grootse plannen met de woning. In 1922 doet ze een aanvraag bij het Brugse schepencollege om een verdieping aan de woning toe te voegen. Dit verzoek werd resoluut afgewezen. Een jaar later, na een nieuwe bouwaanvraag, kreeg de familie toestemming om het dak en een deel van de trapgevel te vernieuwen en om twee bas-reliëfs aan de gevel toe te voegen. In 1929 ging het pand naar Gustaaf Charles Hoeman.

Gustaaf Hoeman was meester-schrijnwerker en gaf het pand een eigentijds uitzicht. Hij vernieuwde de glazen wand die de keuken van de gang scheidde. Hij bracht nieuwe lambrisering aan in de inkom en de gang, hij verving de ramen in de voorgevel, hij maakte een neogotisch uitziende schouw voor het salon en hij bouwde een atelier achteraan in de hof. Na de dood van zijn zoon Arthur in 1943 werd het huis openbaar te koop gesteld. Dochter Bertha, kloosterlinge in het klooster van Maria-Jozef in Geraardsbergen, kon de woning kopen. Als zij bij een verkeersongeval in 1971 overlijdt,

werd het huis via testament toegewezen aan haar enige zuster Marie Thérèse Hoeman. Marie Thérèse was onderwijzeres in Zwevezele en leerde er de weduwnaar Leo Vandekerckhove kennen. Ze huwden op 11 oktober 1932 en kregen drie kinderen. Leo Vandekerckhove is kunstschilder. Hij overleed in 1986. Wanneer Marie Thérèse in januari 2003 overlijdt, besloten haar twee nog levende kinderen en haar kleindochter de woning te verkopen. De huidige eigenaars konden het pand in december 2003 verwerven.

Het huis is nu nog in restauratie.

(toestand mei 2009)

Beschrijving

Het bakstenen voorhuis meet 5m50 op 10m80 en is 10m35 hoog. Het achterhuis meet 4m90 op 6m. De oudste baksteen zijn 23x5, 5cm; de jongere tussen 21 à 20cm.

Het diephuis, met 17de-eeuwse barok ogende straatgevel, verbergt diverse oudere bouwfases. Mogelijk was de straatgevel oorspronkelijk in hout. Van het oudste huis uit de late 14de eeuw blijven op beide verdiepingen enkel in de rechter zijmuur sporen bewaard. Achteraan bevinden zich, vlak boven het gelijkvloerse niveau, twee kaarsnissen met driepas. Wellicht behoren deze tot een verdwenen halfbovengrondse kelder. Een console in Doornikse kalkzandsteen vooraan in het huis droeg oorspronkelijk een muurstijl die hoorde bij de balklaag van de benedenverdieping. Na de sloop van het oudste huis in de 16de eeuw werd aan straatzijde een klein breedhuis gebouwd van 5m50 breed op 4m40 diep. Van de centrale moerbalk, oorspronkelijk verstijfd met korbeelstellen, blijven enkel de balksleutels met een kwartrond profiel bewaard. Op de eerste verdieping is de balklaag en de oude dakconstructie verdwenen, maar de 'negatieve sporen' van de strijk balken zijn afleesbaar. Op de benedenverdieping is de oorspronkelijke achtergevel verdwenen, op de eerste verdieping bleef wel een klein venster met afgeschuinde zijkanten bewaard.

Nog in de 16de eeuw werd een achterhuis bijgebouwd dat 4m90 breed is en 6 meter lang. Ook in het achterhuis waren de moerbalken ondersteund door korbeelstellen. Enkel de balksleutels zijn bewaard gebleven. Moerbalken én strijk balken zijn voorzien van een eenvoudige schildering (punten en lijnen) in rode verf op een okerkleurige achtergrond. Op de verdieping is de oude balklaag verdwenen.

De achtergevel, mogelijk iets jonger, telt nog een aantal oorspronkelijke vensteropeningen. In twee traveeën zijn de vensters opgenomen in een doorlopende vensternis waarvan nog één met een rondboog is afgewerkt.

Potterierei 79, hospitaal Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 17.00u

zondag 13 september van 11.00u tot 18.00u

**Speciale rondleidingen 'Zorg' starten op het uur
en op het halfuur**

Hier is ook de vertrekplaats van de
Vondelingenwandeling!

Plannen voor de herconditionering van het
rusthuis Ter Potterie zijn opgemaakt en wachten
op goedkeuring.

Passantenhuizen of hospitalen werden in de middeleeuwen meestal aan een invalsweg opgetrokken. Hier in de onmiddellijke omgeving van het Dampoortcomplex, waar heel wat handelaars en reizigers de stad binnenkwamen, was dit heel opportuun. De behoeftige of arme zwakke, de zieke en de passant vonden er onderdak en voeding. De nabijheid van het water was essentieel om de werking van de instelling te kunnen verzekeren. Aan de Potterierei woonden en werkten veel pottenbakkers en aan de kant van de Langerei situeerde zich de zgn. *Wijc*, het havengebied waar scheepswerven waren gevestigd.

In een oorkonde voor de stadsschepenen opgesteld op 11 oktober 1276 verbonden Lambrecht de Wulf en Colaert de Makelaere er zich toe om jaarlijks zes pond te schenken aan het *Spitael van Onser Vrouwe dat staet up die Potterie*. De instelling bestond dus toen reeds. In 1289 verleende de bisschop van Doornik bovendien ook officieel de toestemming om op de site van het 'spitael' een kerk met een kerkhof op te richten.

De lekenzusters, die instonden voor de verzorging en de opvang van de passanten en de zieken, konden de opdracht financieel niet klaren. Ze hadden hulp nodig en de stadsmagistraat besliste kort na 1300 het hospitaal te laten samensmelten met het *Heilige-Geesthuus*, een stedelijke caritatieve instelling uit de Goezeputstraat, die reeds in de 12de eeuw bestond. Het Heilige-Geesthuis verleende hulp en zorg aan thuisblijvende arme en zieke Bruggelingen, de zgn. *scamele huusweken* of huisarmen.

Vanaf dat ogenblik vormden de lekenbroeders van het Heilige-Geesthuis samen met de zusters van de Potterie een dubbelgemeenschap. De

stadsmagistraat beperkte hun aantal tot veertien in 1319 (zeven broeders en zeven zusters; de broeders moesten minimum 20 jaar oud zijn, de zusters minimum 15). De Potterie kende een sterke ontwikkeling in de loop van de 14de eeuw. Er werd veel gebouwd en het patrimonium werd met schenkingen verrijkt. De armendis die verbonden was aan de instelling deelde wekelijks brood uit, soms kledij en vlees op grote feestdagen. Rond 1411 was de Potterie in functie als bejaardentehuis (en dit is het nog steeds), maar bleef nog steeds onderdak geven aan passanten. De bejaarden moesten Brugs poorter zijn om er kost en inwoon te krijgen. Aan de instelling, die als een parochie werd beschouwd, was een pastoor verbonden, wiens loon vaak door de stad moest worden betaald. Zielenzorg was immers een essentieel element in de zieken- en bejaardenzorg.

Vanaf het midden van de 15de eeuw legden de broeders en zusters professiegeloften af en droegen ze een habijt, eigen aan de instelling. In de 16de eeuw werd Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie uitsluitend door zusters augustinessen geleid. Vandaag zijn de zusters nog steeds aan

de aloude instelling verbonden.

Dis van de Potterie

De diswerking, die in een charter staat beschreven, werd overgenomen uit het Heilige-Geesthuis. Het is een voorloper van de verschillende parochiedissen die in de 14de eeuw tot stand komen. Noodlijdenden werden hier gesteund door het uitdelen van voedsel, kledij en brandstof en ook hier werd de dis achteraan in de kerk opgesteld. Met een dispenning (meestal uitgedeeld aan de eigen bewoners) kon brood, spek, boter, haring maar ook lijnwaad of schoenen verkregen worden.

De nog bestaande historische gebouwen van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie zijn bijzonder waardevol.

De voormalige ziekenzaal (nu het museum) dateert uit het laatste kwart van de 13de eeuw.¹² De kerk werd ingewijd in 1359. In het laatste kwart van de 15de eeuw werd een klooster gebouwd in het verlengde van de grote ziekenzaal en in 1529 werd de hospitaalvleugel gewijzigd en kerk en ziekenzaal van elkaar gescheiden. In 1623 tenslotte is het complex uitgebreid met een Mariakapel (aan de zuidzijde van de kerk), die speciaal werd opgericht ter ere van de devotie van het 14de-eeuwse natuurstenen Mariabeeld dat er wordt bewaard.

Net zoals bij de andere caritatieve instellingen werd het beheer van de Potterie met de Franse revolutie overgedragen aan de Commissie Burgerlijke Godshuizen. Het bejaardentehuis

¹² Het hout van de dakconstructie boven deze ziekenzaal en slaapzaal van de zusters is door dendrochronologisch onderzoek gedateerd uit de periode 1276-1296 (het is een eikenhouten sporenkap die in 2005 te bezoeken was op de OMD).

werd wel verder uitgebouwd.

Tot 1836 waren de laatmiddeleeuwse gebouwen nog steeds als bejaardentehuis in gebruik. Het bewonersaantal nam echter steeds toe en in de loop van de 19de en 20ste eeuw volgden een groot aantal bouwcampagnes elkaar op. In 1870 woonden er bijvoorbeeld 131 bejaarde vrouwen die door 17 zusters werden verzorgd. In 1976 bouwde het OCMW een nieuw bejaardentehuis, goed voor 220 bewoners.

In 1880 werd het complex gerestaureerd n.o.v. architect Karel Verschelde (1842-1881). De restauratieplannen worden ter plaatse bewaard. Verschelde, die in 1881 overleed, had de Brugse bouwkunst bestudeerd en was een aanhanger van de neogotische beweging die naar stijleenheid streefde. De voorgevels van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie zijn op basis van bronnen- en sporenonderzoek teruggebracht naar hun vermeende oorspronkelijke toestand. De ingreep heeft het huidige uitzicht van de gebouwen bepaald. In 2000-2002 zijn de buitenvolumes en de zolders van de kerk en de ziekenzaal opnieuw hersteld naar het ontwerp van arch. Piet Viérin.

Reeds in 1847 had de toenmalige Commissie van Burgerlijke Godshuizen beslist om de middeleeuwse ziekenzaal in te richten als museum. De kunstvoorwerpen die er werden tentoongesteld hadden een verscheiden herkomst. Naast werken van het hospitaal zelf waren er stukken te zien van afgeschafte instellingen zoals het leprozenhuis Magdalena.

In 1934 is op initiatief van pastoor Alfons Maertens een gedeelte van het historische gebouwencomplex als museum heringericht en werd er een bescheiden (en pittoreske) kunstgalerij bijgebouwd.

De historische gebouwen van het prachtige Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie dateren van de 13de tot de 18de eeuw. Vanaf de Potterierei zijn drie dwarsvleugels te onderscheiden. Het linker dwarspand is de voormalige ziekenzaal met monumentale schoorsteen (eind 13de eeuw), het middelste is de kerk (1359) en het rechter is de Mariakapel (1623). De straatgevels zijn eenvoudige bakstenen puntgevels verfraaid met natuurstenen elementen. De monumentale schoorsteen, overvloedig met maaswerk versierd, wordt 16de-eeuws gedateerd. Vóór de kerkgevel werd met de restauratie van 1880 een houten luifel en een bidbankje gebouwd in functie van de devotie tot Maria (het beeld kon van hieruit aanbeden worden).

Achter de ziekenzaal bevinden zich de 15de - eeuwse kloostergebouwen met een keuken, de refter en een archiefkamer.

Het bezoek begint in het zogenaamde voorhospitaal waar kort de geschiedenis van het complex wordt toegelicht. In de ziekenzaal zijn verschillende merkwaardige kunstwerken opgesteld. De acht meter lange reftertafel uit 1424 is zeer merkwaardig. De muren zijn behangen met 16de-eeuwse zusterportretten en ook de waardevolle meubelen verdienen uw aandacht. De zoldering bestaat uit moer-en kinderbalken, die met de 19de-eeuwse restauratie met nieuwe houten plankjes werden gestoffeerd. In de eerste kamer worden barok meubilair en huisraad tentoongesteld. In de tweede ruimte wordt het huishoudelijk leven geïllustreerd met schilderijen, meubels en tinnen voorwerpen. Verder in de pandgang is de indrukwekkende collectie religieus zilverwerk van de Potterie te bewonderen, veelal van Brugse origine (de huidige opstelling dateert uit de jaren 1980).

Het bezoek gaat verder terug via het voorhospitaal, waar nog devotievoorwerpen en kinderportretten zijn te bewonderen, naar de kerk.

De kerkbeuk uit 1359 is overwelfd met een houten spitsbooggewelf, versierd met smalle ribben. Het gewelf wordt ondersteund door drie moerbalken. Het vijfhoekig koor is afgedekt met een tongewelf en bemerk daar de sluitstenen, waarvan er vier met een figuratieve versiering nog uit de 14de eeuw zouden dateren. De grote zaal stond tot in de 15de eeuw rechtstreeks in contact met de kerk. Toen de functie van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie meer en meer werd omgevormd tot bejaardentehuis, werd gekozen voor een afsluiting. De scheidingskolommen zijn

nog steeds zichtbaar.

Het fraaie marmeren doksaal is in 1664 door de Antwerpse kunstenaar Jacob Cocx (1593/97-1665) vervaardigd. Cocx was als Antwerpenaar ook Brugs poorter en bovendien getrouwd met een Brugse vrouw. Hij kreeg hier verschillende interessante opdrachten. In de nis van het doksaal is de patroon van de zusters, de heilige Augustinus, uitgebeeld. Onder de bogen van het doksaal staan twee altaren. Het linkeraltaar is toegewijd aan Sint-Antonius en het rechter aan Sint-Bandraan, als patroon van de scheepstimmerlieden.

De eikenhouten preekstoel dateert uit 1639 maar is nog in een renaissancestijl uitgewerkt. In het koor zijn twee grafmonumenten, eveneens in renaissancestijl, bewaard.

Rechts vond de 16de-eeuwse Brugse burgemeester Nicolaas Despars een laatste rustplaats. Hij was voogd van dit hospitaal en is als kroniekschrijver bekend gebleven. Het linkse graf dateert uit 1613 en is dit van Joannes de Beer en Roberta d'Aubermont.

In de Mariabeuk trekt vooral het mirakelbeeld de aandacht. Het is in witte natuursteen gehouwen en wordt omstreeks 1300 gedateerd. De staande Madonna houdt het kind Jezus op haar linkerheup. Dit beeld wordt hier vanaf de 14de eeuw vereerd en verschillende mirakels worden aan haar toegeschreven. Het is één van de belangrijkste gotische sculpturen in Brugge.

De wandtapijten of mirakeltapijten die in deze beuk zijn opgehangen verwijzen naar die speciale devotie. De tapijten zijn op de Vlaamse topstukkenlijst geplaatst.

De mirakelen van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie, 1625-1650 (anoniem, vervaardigd in een Brugs weefatelier)

De drie wandtapijten met achttien taferelen verhalen de wonderen die door Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie hier ter plekke zijn verricht. De teksten onder het tafereel verduidelijken het verhaal. De iconografie is

gebaseerd op een 16de-eeuws mirakelboekje dat in het museum wordt tentoongesteld.

Jean Bethune ontwierp nog in 1896 een kapelletje aan de Mariabeuk om het praalgraf van de Zalige Idesbald Van der Gracht op te stellen. Idesbald (ca. 1100-1167) was cisterciënzermonnik en derde abt van de Duinenabdij in Koksijde. De Duinheren bouwden in Brugge, net naast het hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw in de Potterie, in 1627 een nieuwe abdij. De stoffelijke resten van Idesbald waren door Nicolaas de Roovere, de laatste duinheer, in 1831 aan de zusters van de Potterie geschonken. Het houten reliekschrijn is in een zuivere neogotische stijl gerealiseerd. Het wordt nu gerestaureerd.

Professor Dr. J. Sebrechtsstraat 1, de voormalige Minnewaterkliniek nu Rust- en Zorghuis

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 17.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

'Archief en Erfgoed van het OCMW'

Doorlopend digitale voorstelling van de rijke archief-en kunstcollectie van het Brugse OCMW, die hier (gedeeltelijk) op de zolder van dit neogotische gebouw wordt bewaard

'Vondelingen in de OCMW-collectie'

Presentatie van het archief

In 1892 werd dit majestatische gebouw als 'gasthuis voor hulpbehoevende en ongeneeslijke vrouwen' geopend. Vanaf 1820 waren in Brugge Zusters van Liefde actief. Twee zusters van de in 1803 in Lovendegem opgerichte congregatie namen hier de taak op zich om hulphoevende, zieke vrouwen te verzorgen. Aanvankelijk huurden ze het huis Oude Burg 21 maar kochten snel het voormalige kartuizerinnenklooster in de gelijknamige straat. Het voormalige klooster kwam via schenking in het bezit van de Commissie Burgerlijke Godshuizen (het huidige OCMW; ze zouden echter pas in 1875 definitief eigenaar worden). De instelling kende veel succes en de gebouwen in de Kartuizerinnenstraat werden te klein. In 1849 bijvoorbeeld moesten er 100 vrouwen verzorgd worden door 16 religieuzen. Er werd uitgekeken naar een nieuwe, geschikte locatie¹³.

De oplossing kwam er pas jaren later. De Commissie besliste in 1881 om een nieuw gebouw voor de Zusters van Liefde en hun caritatieve instelling uit te bouwen. Naar het ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) werd dit zgn. Sint-Antoniusgesticht gebouwd tussen 1886 en 1892 langs een nieuwe straat (oorspronkelijk met de naam Gasthuisstraat), waarvoor een deel van verpachte bleekweiden, grenzend aan het Begijnhof, werden gebruikt. Dit terrein met een totale oppervlakte van 2ha 37a 21 ca was bezit van de Commissie. Het gasthuis moest ontworpen worden voor 132 zieke vrouwen en 72 kinderen en ook nog plaats bieden aan 16 betalende inwonende vrouwen, zgn. 'pensionnaires'. Er werd geopteerd voor

¹³ H. De Bruyne, *100 jaar Minnewater 1892-1992*, Brugge, 1992.

paviljoenbouw en een budget van 800.000 Belgische frank werd vooropgesteld.

De oorspronkelijk indeling volgens de plannen

In het centrale deel (le bâtiment central) kwam de inkomhal, de kamer van de overste, de spreekkamers, een conciërgerie, het zusterkoor en de logeerkamers; in deel twee bevinden zich de kapel met de fraai uitgewerkte sacristie; in groep drie, de vier ziekenzalen (dwars op de voorvleugel) en in het gebouw aan de straat (het centrale deel uitgezonderd) werden de apotheek, de badkamers, twee eetzaal, de trapzaal, de keuken, de afwaskamer, de linnenkamer, het bureel voor de aalmoezenier, de kamer voor de oppasser en de zaal voor 'woelige' vrouwen voorzien. Rechts van de kapel was de refter van de zusters en een wasserij gepland en daarnaast (nog in het centrale gedeelte) de kamer voor de betalende logées. In de dienstgebouwen kwamen de portierswoning, een opslagplaats, een paardenstal, een koeienstal, een varkensstal en een bakkerij. Er werd een afzonderlijk mortuarium gebouwd en het volledige domein werd ommuurd.

Het kinders hospitaal, dat in vier losstaande vleugels was voorzien, en de oogkliniek werden niet gebouwd.

Het nieuwe gasthuis kon uiteindelijk 213 vrouwen onderdak geven. 35 woonden op kamers, 128 verbleven in de ziekenzalen en nog 50 konden op de zolder ondergebracht worden. Meestal was er een gemiddelde van 145 patiënten. Waarschijnlijk werden de zolders niet gebruikt.

In 1917 werd het gasthuis bezet door het Duitse leger. Op 4 januari 1917 moesten de zusters onder zeer moeilijke omstandigheden in enkele dagen tijd verhuizen. De patiënten die heel erg ziek waren, konden ondergebracht worden in het Sint-Janshospitaal in Brugge, maar de anderen

moesten mee op de trein naar het Rijksweldadigheidsgesticht in Merksplas (daarover bleef briefwisseling bewaard). In juni 1918 werden deze oude dames overgebracht naar Lovenjoul en pas op 24 april 1919 kwamen ze uiteindelijk terug naar Brugge. Het gebouw moest toen dringend gerenoveerd worden.

Ook in het interbellum bleef het er niet rustig.

In 1933 verlieten de Zusters van Liefde de stad en hun instelling werd overgenomen door het Sint-Janshospitaal en als annex van het ziekenhuis ingericht op initiatief van dr. Joseph Sebrechts, die reeds lang voor een dienst heelkunde pleitte. Het Sint-Janshospitaal kampte met overbevolking en de ingebruikname van het gasthuis leek de meest logische oplossing. De bejaarde bewoners werden naar andere tehuizen overgebracht. Om beide gebouwen met elkaar te verbinden werd in 1938 een viaduct gebouwd over het begijnhof, het Wevershof en het Zonnekemeers.

De uitbreiding en omvorming van de kliniek gebeurde naar ontwerp van arch. H. Bovée en werd uitgevoerd door de aannemers A. en O. Verbeke. De nieuwe aanbouwen in modernistische stijl zijn nog steeds goed herkenbaar en contrastrijk met de neogotische

architectuur. In de oude rechtervleugel kwam de mannenafdeling en in de linkervleugel de vrouwenafdeling. De wasserij werd omgebouwd tot consultatieruimte en de refter en de keuken van de zusters werden operatiezalen.

Professor Dr. Joseph Sebrechts (1885-1948)

Joseph Sebrechts is op 11 februari 1885 in Willebroek geboren. Hij behaalde in 1908 het diploma van doktor in de geneeskunde en specialiseerde zich in maag- en darmchirurgie. Internationaal is hij erkend als de pionier van de ruggenmergverdooving. In 1910 kwam hij in Brugge wonen en speelde een belangrijke rol bij de bouw en ontwikkeling van de Sint-Jozefskliniek aan de Komvest. Hij was bovendien verbonden aan het Sint-Janshospitaal en werd in 1912 benoemd als adjunct-chirurg, in 1917 als diensthoofd van de heelkundige afdeling en in 1927 als hoofdgeneesheer. Ondertussen was hij vanaf 1925 professor aan de universiteit van Leuven.

Sebrechts was actief in tal van verenigingen. Hij was ondervoorzitter van het Rode Kruis en voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België. Hij had bovendien veel interesse voor muziek en fotografie.

Kort na zijn overlijden in 1948 besliste het College van Burgemeester en Schepen als eerbetoon aan zijn nagedachtenis en inzet de naam Gasthuisstraat te wijzigen in Professor Dr. J. Sebrechtsstraat met volgende motivering: *gelet op de uitzonderlijke verdiensten van wijlen prof.dr. Sebrechts, wiens hoge menslievendheid bij de Brugse bevolking steeds in dankbare herinnering zal blijven voortleven, alsmede op het feit dat de benaming Gasthuisstraat eerst in 1892 aan een nieuwe straat werd gegeven en dus geen historische betekenis bezit.*

Kort na de herinrichting van het gebouw werd het tijdens de Tweede Wereldoorlog als militair hospitaal opgeëist door zowel het Belgisch, Duits

als Brits leger. Vanaf in 1947 kon de heerkundige afdeling van Sint-Jan er volwaardig functioneren. De uitbreidingen zijn ook nog later gestaag doorgedaan.

Na de bouw van het nieuwe Sint-Janshospitaal of AZ Sint-Jan aan Ruddershove in 1977 werd de Minnewaterkliniek omgevormd tot rust-en verzorgingstehuis voor 152 zorgbehoevende bejaarden en lijkt de draad met het verleden terug opgenomen. De gebouwen werden aan de tuinzijde nogmaals uitgebreid en dit opnieuw in een andere stijl naar het ontwerp van arch. L. Vermeersch. De palliatieve dienst, die er later onderdak vond, is ondertussen verhuisd naar de Campus SFX in de Spanjaardstraat en hier is de wachtpost van de huisartsen ingericht.

Louis Delacenserie liet zich voor dit voormalig ziekenhuis in neogotische stijl inspireren door de Brugse gotische architectuur. De 175 meter lange gevel in een frisse rode baksteen 'verbergt' verschillende volumes van verschillende bouwhoogten afgedekt met zadeldaken. De gebouwen staan zowel haaks op of zijn evenwijdig aan de voorvleugel. Daartussen zijn binnentuinen aangelegd. Haaks op de inkompartij situeert zich de drie traveeën diepe kapel met het zusterkoor. Ten oosten ervan was de kloostervleugel ingericht en ten westen het voormalig ziekenhuis (met vier dwarse vleugels). Daarnaast waren een gebouw

voor de portier en dienstgebouwen voorzien. Aan de inkompartij werd veel aandacht besteed met op de benedenverdieping een spitsbogengalerij, op de bovenverdieping de vensters die het zusterkoor verlichten en een fantasierijke puntgevel die geflankeerd wordt door hoge, fijne pinakels (cfr. het Brugse Vrije). Op de borstwering ontdekt men een natuurstenen bas-reliëf met voorstelling van de tronende Maria met kind en geflankeerd door twee beeldnissen met de beelden van Sint-Donaas en de heilige Jozef. Het beeldhouwwerk is van de hand van P. De Wispelaere (die zijn atelier had in de Westmeers; de steen werd aangekocht in het bedrijf van Campers langs de Langerei). Aan de overzijde van de straat werd de woning voor de aalmoezenier gebouwd en aansluitend een nieuwe muur rond het Begijnhof.

De kapel, die zal kunnen bezocht worden, was als een totaalensemble ontworpen. Alle ambachtslieden en leveranciers zijn bekend. P. De Wispelaere beeldhouwde het altaar in witte natuursteen, de stenen afsluiting voor het doksaal. De altaartrappen en het wijwatervat werden geleverd door J. en A. Campers. De muren waren oorspronkelijk met een 'damast'beschildering afgewerkt, vloertegels

kwamen van de firma Boch, de communiebank was van de hand van Jules Fonteyne en J. Goossens, en Charles Beyaert uit de Mariastraat leverde de kruisweg.

De gevels van het ondertussen beschermde gebouw zijn recent gereinigd en gerestaureerd. De waardevolle neoarchitectuur van Louis Delacenserie komt opnieuw ten volle tot haar recht. Het interieur van de kapel wacht nog op een 'zachte' aanpak.

**Sint-Jorisstraat 71,
de toren van het Oudhof aan de
voormalige Rijksnormaalschool
(monument in de actualiteit)**

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Open op
zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u
zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Bij de voormalige Rijksnormaalschool (nu Howest), een van de meesterwerken van architect Louis Delacenserie (1838-1909) in Brugge, staat een restant van het Oudhof van de Sint-Jorisgilde, de sierlijke bakstenen traptoren. Tijdens de restauratie is de bouwdatum 1508 (her)ontdekt. U krijgt op OMD de kans om voor het eerst dit unieke ZEN-monument¹⁴ te ontdekken.

Het restauratie-ontwerp is opgemaakt door de Dienst Infrastructuur van de Hogeschool zelf en dit op basis van een afstudeerproject 2004-2005 van de studenten Voortgezette opleiding Renovatietechnieken en Monumentenzorg van de Hogeschool. De restauratiekosten zijn geraamd op 140.000 euro. Het restauratiedossier werd ingediend in september 2007, de vergunning kwam er in september 2008 en de werken zijn gestart in december van dat jaar. De afwerking is voorzien rond Open Monumentendag 2009. Aannemer is Batseleer uit Aalter.

De restauratie-opties

De typische invulling van de toren met trappartijen, de beperkte bruikbare vloeroppervlakte en de vele consequenties inzake brandveiligheid maakten dat het onmogelijk bleek de toren een nieuwe functie te geven die aansluit bij het bestaande schoolcomplex. Daarom werd besloten de toren(ruïne) als relict te behouden en de restauratieve ingrepen tot een minimum te beperken.

Aangezien er niets bewaard bleef van de oorspronkelijke spits en er onvoldoende informatie is over het origineel, is de bestaande dakopbouw met plat dak behouden. De tot voor kort dichtgemetselde

¹⁴ Een Monument zonder Economisch Nut.

vensters op de topverdieping zijn opengemaakt en bieden weer een panoramisch uitzicht.

Na herstel van het metselwerk is aan de binnenzijde een flinterdunne pleisterlaag aangebracht waarna wanden en plafonds een fijne kalkverflaag kregen. Aangezien er ook omtrent het oorspronkelijke schrijnwerk geen historische gegevens voorhanden zijn, is er geopteerd voor een invulling met minimalistisch, stalen schrijnwerk.

Van het ontbreken van de console van het kruisgewelf aan de inkom is gebruik gemaakt om het jaartal van de restauratie te vereeuwigen, dit naar analogie met de console met de aanduiding van het bouwjaar hogerop in de toren.

De aanwezige bouwsporen van het vroegere hoofdgebouw in de gevel langsheen de Sint-Jorisstraat kregen bewust een visueel accent om een blijvende

herinnering te vormen aan het verdwenen gedeelte van het 'Oud Hof' van de Sint-Jorisgilde.

Ir.arch. Joris Nauwelaerts,
Dienst voor Monumentenzorg

In 1321 wordt in documenten het Oudhof van Sint-Joris voor het eerst vermeld, het was toen wellicht al enkele decennia ouder. Het stadsplan van Marcus Gheeraerts geeft een beeld van het uitzicht van het domein in het midden van de 16de eeuw. Het omvatte een gildenhuis, een kapel uit 1493 die toegewijd was aan Sint-Pieter en een hoge traptoren afgedekt met een spits dak. Het gildenhuis lag in een grote tuin, uitstekend geschikt voor de schutters.

Schuttersgildes ontstonden in de middeleeuwen en beantwoordden toen aan de politieke en vooral militaire behoeften. Het waren keurtroepen die indien nodig als bewapende milities functioneerden. Ook de graven van Vlaanderen deden beroep op de schuttersverenigingen voor het voeren van hun talrijke oorlogen. De verschillende gilden bleven in de strijd goed herkenbaar, door hun eigen tweekleurige wapenrok. Hun militaire taak werd reeds op het eind van de 14de eeuw overgenomen door staande legers en de schuttersgilden evolueerden tot ontspanningsverenigingen die een sociale rol speelden, onder meer door het organiseren van feestelijke toernooien. Het bestuur was (en is) samengesteld uit een hoofdman, een stadshouder, een thesaurier, een griffier, een koning, een hofmeester, een deken en een eed.

Brugge heeft vandaag nog steeds twee schuttersverenigingen: de kruisboogschutters van Sint-Joris en de handboogschutters van Sint-Sebastiaan.

De Sint-Jorisgilde telde in de 14de eeuw zoveel leden dat een opsplising in een Oudhof en een Nieuwhof nodig bleek (het Nieuwhof situeerde zich Sint-Jorisstraat 35). Beide gilden bestonden naast elkaar tot 1768 en versmolten dan opnieuw. De naam Schuttersstraat in de buurt herinnert aan de plaats waar de oorspronkelijke doelen stonden. Hun patroonheilige was Sint-Joris en hun gildekleuren waren rood en wit. Het huidige verenigingslokaal van de Sint-Jorisgilde in de Stijn Streuvelsstraat dateert pas uit 1940. Daar herinneren enkele schilderijen nog aan het verleden. Het volledige archief wordt sinds 1873 in het Brugse Stadsarchief bewaard. De Sint-Jorisgilde is nog steeds een bloeiende vereniging, die verheugd is met de restauratie van deze traptoren.

In 1872 werd de Sint-Jorisgilde ontbonden en de restanten van het Oudhof kwamen in handen van de Stad Brugge. Het Oudhof werd gesloopt

en het was de bedoeling interieurelementen te recupereren voor het toen nieuwe museum in het huis van de heren van Gruuthuse. Het was van bij aanvang de bedoeling hier een normaalschool te bouwen.

De grote neogotische school kwam er tussen 1879-1883. De traptoren werd behouden (ook op aandringen van de Koninklijke Commissie voor Monumenten) en het was de bedoeling van architect L. Delacenserie om die te restaureren en te integreren in de nieuwe school. Nog in 1895 zou hij daarvoor nieuwe restauratieplannen opmaken. Om onbekende redenen gebeurde dit nooit en wachtte de toren

125 jaar op restauratie. Een unicum in Brugge?

Op basis van bewaard gebleven tekeningen kan afgeleid worden dat L. Delacenserie op het eind van de 19de eeuw een harde restauratie op het oog had. De toren werd voorzien van neogotische decoratie, een opvallend spitsdak en architecturaal meer geïntegreerd in het neogotisch concept van de Rijksnormaalschool. Definitieve plannen zijn nooit ingediend (mogelijk waren financiële overwegingen steeds de struikelblok?). Verschillende architecten en auteurs , waaronder Adolphe Duclos, Huib Hoste en Joseph Viérin verdedigden ook nog in het begin van 20ste eeuw het behoud en de restauratie van de toren. De toren werd beschouwd als een zeer zeldzaam monument en een vroeg voorbeeld van de toepassing van renaissancestijl in onze stad.

(toestand 2007)

Decennialang werd het weer stil rond de toren. Pas in aanloop van 2002 Brugge Culturele Hoofdstad van Europa ondernam Howest stappen voor een restauratie. Doch eerst moest officieel uitgemaakt worden, wie de eigenaar was!

De bakstenen toren stond oorspronkelijk tegen de achtergevel van het gildehuis maar staat nu vrij aan de straatkant, daardoor ontstonden 'ontraditionele' straatgevels. De toren is gebouwd op een vierkante plattegrond, met beperkte versieringen in natuursteen. Op de benedenverdieping geven drie bestaande openingen toegang. Een natuurstenen bordestrap, met treden loodrecht op de kern, brengt de bezoeker naar de eerste verdieping. Die beslaat de zuidelijke helft van de toren en wordt verlicht door een gedeeld venster. De andere verdiepingen zijn bereikbaar via de houten spiltrap in het kleine veelhoekige traptorentje, dat uitkraagt buiten het hoofdvolume. De overwelvingen van de trap bestaan uit kruisribgewelven. In de muur is een geprofileerde bakstenen handgreep ingewerkt.

De natuurstenen elementen (datumsteen, gewelfsleutels, consoles,...) in het interieur zijn bijzonder kwalitatief beeldhouwd. Een bezoek meer dan waard!

Zwarteleertouwersstraat 68-80, Godshuis De Fontaine

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Graaf Paul-Bernard de Fontaine, afkomstig uit Lotharingen, was de stichter van dit 17de-eeuwse godshuiscomplex dat bestemd was voor behoeftige en zieke militairen. De Fontaine stond zijn hele militaire carrière in dienst van de koning van Spanje maar was daarnaast ook grootbaljuw in Brugge en het Brugse Vrije. Een grootbaljuw is als ambtenaar belast met de rechtspraak. Hij was bovendien superintendant van de gendarmerie. Volgens historicus A. Duclos (1841-1925) zou de Fontaine Brugge in 1628 gered hebben tijdens een belegering door de Nederlanders. Als in

1643 de Franse troepen onder het bevel van Louis de Bourbon de Zuidelijke Nederlanden binnenvielen, was Paul-Bernard de Fontaine opperbevelhebber van de Spaanse regimenten. Tijdens de Slag van Rocroi op 19 mei 1643 liet de moedige graaf zich, ondanks een heftige aanval van jicht, naar het slagveld brengen, waar hij tot driemaal toe Louis de Bourbon kon terugslaan. Hij stierf op dit slagveld en zijn lichaam werd later in een marmeren mausoleum in de minderbroederskerk begraven. Deze kerk is gesloopt in de Franse tijd en op die plaats bevindt zich het Koningin Astridpark. Graaf de Fontaine kennen we ook als mecenas van het marmeren hoogaltaar in de Sint-Walburgakerk.

In 1636 bouwde hij samen met zijn vrouw Anna de Ragicourt een godshuis voor twaalf arme Bruggelingen, arme soldaten of bij voorkeur blaassteenpatienten. Als bouwterrein werd een gedeeltelijk bebouwd en ommuurd terrein met een tuin en met heel wat fruitbomen en hagen gekozen (*een heester ofte plaetse van lande mette de huysinghe daer binnen staende midtsgaders vijf steene huusen metter lande daertoe behoorende(...) aen de noordsijde van de straete ten Hoye*). Ridder Jan Parmentier, voogd van Sint-Juliaans en van de Bogardenschool, werd met de uitvoering van het project belast. Boven de ingang tot de binnentuin bevindt zich een steen met Latijns inschrift, die herinnert aan de oorsprong van de stichting (vrij vertaald: Aan God De Beste, de Grootste/ten gebruike van twaalf arme soldaten en indien/ ze niet gevonden worden ten gebruike van de burgers van de stad Brugge/hebben opgedragen de doorluchtige Heer Paulus Bernardus Graaf de Fontaine in België/ opperbevelhebber van de krijgsmacht en vrouw Anna de Ragicourt zijn zeer geliefde echtgenote).

De net gerenoveerde twee bouwlagen hoge woonvleugel aan de Schaarstraat is uitzonderlijk voor de godshuisarchitectuur. Vijf rechthoekige gedeelde vensters op de benedenverdieping, tien op de eerste verdieping en vijf dakkapellen zorgden voor de verlichting van de tien eenkamerwoningen. Elk van de kamers werd naar een heilige genoemd. In 1961 werd het oorspronkelijke interieur op een zeer onoordeelkundige manier weggebroken. De vijf kamers op de begane grond en op de verdieping hadden gewelven die steunden op balken. Aan de kant van van de tuin lag een gemeenschappelijke gang. In het interieur blijven geen oude bouwelementen bewaard.

Gelukkig wel in de kapel en de twee flankerende eenlaagshuisjes. De barokke kapel staat op het einde van de tuin. Dit kleine eenvoudige gebouw is een juweeltje van barokarchitectuur. De ruimte is overkluisd met twee gepleisterde graatgewelven en verlicht door segmentboogvensters. De vloer is opgebouwd uit witte en zwarte natuurstenen tegels. Het altaar is afgedekt met een massieve natuurstenen altaarsteen.

Op 5 maart 2009 is het gerenoveerde complex heropend. Er werden zeven woongelegenheden ingericht (drie op het gelijkvloers, drie duplexen op de verdieping en de zolder en één naast de kapel). De renovatiekosten bedroegen 706.000 euro (met een subsidie van de Vlaamse overheid van 280.000 euro en een subsidie van de stad Brugge van 20.000 euro). Alle tussen-en ondervloeren en het binnenmetselwerk uit 1960 zijn nu vernieuwd en de woningen van hedendaags wooncomfort voorzien. De (beschermd) buitengevels werden maximaal gerespecteerd. De architect van de renovatie was Geert Maes uit Kortrijk en de aannemer van de ruwbouw was A.Vandendorpe uit Brugge. Vanuit het OCMW zijn de werken begeleid door arch. Armand Schrauwen en William De Beuckelaere. De woningen worden verhuurd aan minder begoede senioren en de huurprijzen zijn tussen 300 à 400 euro volgens de grootte van de woning

In de kapel hing vroeger een houten bord met beschilderde letters met de regels waaraan de bewoners van het godshuis zich moesten houden. Het bord wordt nog steeds bewaard in het kunstpatrimonium van het OCMW. De tekst leert ons iets over de gewoontes van de 17de-eeuwse godshuisbewoner. Ze moesten goede katholieken zijn en eenmaal per jaar biechten en ter communie gaan. De behoeftige militairen kregen een alimentatie als ze dagelijks de mis bijwoonden in de kerk van het minderbroedersklooster. Onder de bewoners werd jaarlijks een opziener voor het godshuis gekozen. Hij was verantwoordelijk voor de goede gang van zaken. De bewoners waren zelf verantwoordelijk voor het onderhoud van de eigen kamer. Bed, tafel en stoel bleven eigendom van de stichting. In het complex

mocht geen herberg ingericht worden en er mocht geen sterke drank of bier aan de bezoekers geschonken worden. De buitendeur van het complex was open tussen vijf uur 's morgens en halfnegen 's avonds. De portier moest iedere avond controleren of nergens brandgevaar dreigde. Heel belangrijk was dat iedere dag voor het zielenheil van de stichters werd gebeden.

Na de restauratie van de kapel en de twee eenlaagshuisjes in 1997 wijzigde het uitzicht van de binnentuin: de bleekweide en de individuele moestuintjes werden vervangen door een hedendaagse aanleg met hagenstructuren en sobere beplanting.

Wijngaardplein 1, Ter Reie vzw Binnenstad

Open op

zaterdag 12 september van 14.00u tot 18.00u

zondag 13 september van 10.00u tot 18.00u

Er wordt een kleine tentoonstelling over de historie van de site voorzien

De functie vandaag vzw Binnenstad

De voorzieningen ingericht door de vzw Binnenstad kaderen binnen de bijzondere jeugdbijstand. De zorg gaat van residentiële hulp tot ambulante ondersteuning en begeleiding voor een diversiteit aan doelgroepen. De noden van kinderen en jongeren en hun context staan centraal. Het aanbod sluit naadloos aan bij de vraag.

In het complex op het Wijngaardplein zijn verschillende afdelingen: het Halfweekhuis (zorgt voor begeleiding van kinderen en jongeren en hun gezin van 0 tot 18 jaar tijdens de week), het Halfweekcentrum (zorgt voor begeleiding voor

kinderen en hun gezin vanaf 2,5 jaar en dit voor voor maximaal anderhalf jaar), het Dagcentrum De Belsepit (zorgt begeleiding voor kinderen en hun gezin tussen 6 en 18 jaar. Opvang buiten de schooluren tijdens de week), de Thuisbegeleidingsdienst (zorgt voor begeleiding thuis van gezinnen met kinderen tussen 0 en 18 jaar), Leefgroep De Boomhut in Ter Reie (zorgt voor begeleiding van kinderen en hun gezin tot 12 jaar in een leefgroep), Leefgroep De Zandloper in Ter Reie (zorgt voor begeleiding van meisjes en hun gezin van 12 tot 18 jaar in een leefgroep of thuis of in combinatie). CANO Maria Goretti aan de Gentpoortstraat is ook deel van de vzw Binnenstad.

Het verleden

De naam Wijngaard verwijst naar een meers of een laag gelegen grasland. Het plein zoals het er vandaag voornamelijk uitziet, gaat terug tot 1842-1846 en ontstond na het dempen van het binnenwater en de afbraak van een sluis met de naam Sas van Gent (ter hoogte van Wijngaardplein 13, sporen daarvan zijn zichtbaar aan zijgevel).

De plaats waar in het midden van de 19de eeuw Ter Reie werd gebouwd heeft een interessante en rijke voorgeschiedenis, die ten dele is opgezocht door Eric Descamps¹⁵. Hier zou Filips de Schone ooit zijn burcht gepland hebben. Een plaats voor mijmeringen of een 'lieu de mémoire'. Vandaag, en dit is zo sinds 1852, is het de plaats waar geleefd en gewerkt wordt voor en met kinderen en jongeren

Volgens historicus A. Duclos stond hier in het

¹⁵ E. DESCAMPS, *Waar Filips de Schone ooit een burcht wou bouwen*, z.p., z.d.

begin van de 14de eeuw een meelhuis, of een voorraadschuur met graan die in tijden van hongersnood of hongeroproeren gebruikt werd. Later situeerde de hongersnoodmolen zich aan de Katelijnevest. Nog in 14de eeuw bezaten de scholieren van de Wijngaard hier een gebouw. In de 16de eeuw zijn op deze plaats zeker een zevental gebouwen te onderscheiden. De eigendomsgeschiedenis daarvan kan via de zestendelen gereconstrueerd worden. We beperken ons voor OMD tot de geschiedenis in het midden van de 19de eeuw.

De bewaarschool

Kanunnik Charles Carton (1802-1863), stichter van het Blinden-en Doofstommeninstituut (het befaamde Spermalie vandaag), was heel erg bekommerd over de opvang van kleine kinderen uit de arbeidersbevolking.¹⁶ Moeders en vaders gingen immers beiden werken. Carton wou kosteloze, betoelaagde bewaarscholen oprichten waar door professionelen elementair onderwijs en opvoeding werden verstrekt en dit in een aangename en gezonde omgeving. In Spermalie in de Snaggaardstraat bouwde hij een eerste bewaarschool uit. Omdat hem de financiële middelen ontbraken om nog meer dergelijke scholen te organiseren, richtte hij in 1844 een Beschermcomité op. Liefdadige dames uit de adel en de hoge burgerij zetten zich in voor het verzamelen van fondsen voor het onderhoud van de bewaarschool van Spermalie en de oprichting van nieuwe scholen. De eerste voorzitter werd Marie Thérèse d'Hanins de Moerkerke-de Bie. Zij was kinderloos en dit speelde wellicht een

¹⁶ K. ROTSAERT, *De eerste bewaarscholen in Brugge*, in *Brugs Ommeland*, jg. 1999, nr. 1, p. 5-17.

belangrijke rol in haar engagement. Er waren ook een ondervoorzitster (mevrouw Rapaert de Grass-Legillon) en zes bestuursleden (gravin Goethals-Pecsteen, mevrouw van Ockerhout-van Caloen, mevrouw Jean de Croeser-van Caloen, mevrouw van Tieghem de ter Hoyer, mevrouw van Damme-Gilliodts, barones van Zuylen van Nyevelt). Carton nam de taak van secretaris van het Beschermmcomité op zich en de katholieke politicus Leo Van Ockerhout werd de eerste schatbewaarder.

Bewaarscholen moesten volgens het reglement rekening houden met de volgende punten: de inschrijving van de kinderen moest volledig kosteloos zijn, de ouders moesten arm zijn en kinderen van arme weduwen kregen voorrang, alleen gezonde kinderen tussen twee en zes jaar werden toegelaten. De school startte 's morgens om 8 uur en eindigde in de zomer pas om 19u, de ouders zorgden zelf voor het middagmaal (in een speciale *gobelet*) maar het Beschermmcomité organiseerde in de winter extra soepbedeling. Aanvankelijk zorgden ze uit eigen fondsen voor de vergoeding van het personeel, voor de meubels en de kledij van de kinderen.

Het echtpaar Louis d'Hanins de Moerkerke en Marie-Thérèse de Bie (de voorzitter) schonk voor het inrichten van de bewaarschool in de Onze-Lieve-Vrouweparochie (dit zou de derde bewaarschool in Brugge worden) een bestaand gebouw aan het Wijngaardplein, dat ze in 1848 hadden gekocht van Edouard Mamet voor 15.000 frank. De nieuwe bewaarschool zou de naam van de schenker krijgen en kwam onder voogdij van het stadsbestuur.

Het Beschermcomité deed beroep op de Dochters van Liefde van Sint-Vincentius a Paulo voor het leiden van de school. Deze in oorsprong Franse congregatie was gekend voor het onderwijs en thuisverpleging van zieken. Op beide kwaliteiten zou ook hier in Brugge beroep gedaan worden. Pas in 1852 kwamen drie (Vlaamse) Dochters van Liefde zich op het Wijngaardplein vestigen om de bewaarschool te leiden. Een vierde 'Dochter' kwam later en zij werd verantwoordelijk voor thuisverpleging. Het Bureel van Weldadigheid (het huidige OCMW), die het gebouw via schenking van d'Hanins in bezit kreeg, stond in voor het onderhoud van de zusters en financierde ze voor het uitdelen van soep of pap (de armen kregen hiervoor speciale bonnen). In Brugge blijven de zusters van Sint-Vincentius daarom bekend als 'De papnonnen'.¹⁷

Welstellende dames en naastenliefde¹⁸

Sint-Vincentius a Paulo (1581-1660) had welstellende dames steeds aangespoord om christelijke naastenliefde te beoefenen. Als het leven hen financieel gunstig gezind was, dan moesten ze dit met de minder bedeelde medemens delen. Huisbezoek werd daarvoor als beste actiemiddel gezien. De noden werden ter plaatse vastgesteld en waar kon gelenigd. Materiële en geestelijke noden waren even belangrijk. De huisbezoeken gebeurden steeds in het gezelschap van een Dochter van Liefde. Elke dame bezocht enkele gezinnen een of tweemaal per maand. De namen en adressen werden hen doorgegeven door de parochiepriester. De noden en behoeften van het gezin werden onderzocht en er werden oplossingen gezocht

¹⁷ Koen Rotsaert meent dat de bijnaam ook afkomstig kan zijn van het papachtig goedje dat de zusters gebruikten om eksterogen te behandelen.

¹⁸ K. ROTSAERT, *De dames van barmhartigheid te Brugge*, in *Brugs Ommeland*, 42ste jg, nr.3, september 2002, p. 163-171.

voor de problemen, die van heel uiteenlopende aard konden zijn. Het was een schoolvoorbeeld van een 19de-eeuwse paternalistische liefdadigheidsinstelling. De dames brachten meestal een voedselpakket mee en soms werd er geld, kleding of beddengoed gegeven. Dit werd uiteraard in dank aanvaard. De Brugse afdeling van de Dames van Barmhartigheid kwam er in 1854. In 1879 telde de vereniging 40 dames. Een van de belangrijkste voorzitters in de 19de eeuw was de rijke Elisabeth Verhulst (1823-1903) die in Oude Burg 27 woonde en samen met haar zus Carolie Vivenkapelle had gesticht. Tot de jaren 1960 was de vereniging in Brugge nog actief. Hun maandelijks vergadering hadden steeds plaats in het klooster van de Dochters van Liefde op het Wijngaardplein en werden voorafgegaan door een mis in de kapel.

Het bestaande huis had vijf grote kamers op de beneden-en bovenverdieping, een keuken, een bottelarij, een kelder, een washuis, een serre en een grote 'pleziertuin' die grensde aan de Bogardenschool. Aan de straatkant was het huis afgewerkt met een trapgevel en de toegang was bereikbaar via een poortje, naast de woning (er is nog steeds een afzonderlijke poort). Van dit oude huis is het achterhuis bewaard met op de benedenverdieping een 18de-eeuwse marmeren schouw in de voormalige eetkamer. Deze kamer was bovendien gestoffeerd met goudlederbehangsel en werd gebruikt als vergaderplaats van het Beschermcomité. Een tweede gebouw, rechts daarvan, eigendom van Auguste de Laage-de Man, werd in 1857 aan het Bureel van Weldadigheid geschonken. Het derde huis, vanaf 1857 in het bezit van Louis Ryelandt, gaf de mogelijkheid om een groter complex te ontwerpen.

De bewaarschool op het Wijngaardplein kende een groot succes. De volkskinderen van de Onze-Lieve-Vrouweparochie gingen er graag. In

het totaal kregen er jaarlijks 250 les. Het 'bewaar'schooltje, dat tot in 2002 functioneerde en dan overgenomen werd door de 'Frères' in de Nieuwstraat, was de start van verschillende caritatieve instellingen die de Dochters van Liefde hier uitbouwden en waarvan het weeshuis Maria Onbevlekt het belangrijkste werd.

Vandaag wonen nog Drie Dochters van Liefde op het Wijngaardplein, naast Ter Reie. Zij beheren nog het interessante archief van deze Brugse instelling.

Wijngaardplein 1-3 is het vroegste voorbeeld van neogotiek in Brugge. Het gebouw is in 1856

ontworpen en in 1857 in gebruik genomen (de jaartallen 1851 en 1857 op de gevel wijzen op schenkingsdata). De bestaande (voor)huizen aan het plein werden gesloopt. De wapenschilden van de schenkers zijn herkenbaar in de gevel. De drie bouwlagen hoge rechtervleugel, Wijngaardplein 5, is jonger en ontworpen door architect Eugène Carpentier (Kortrijk 1819-Beloeil 1886).

Carpentier is in Brugge bekend door het ontwerp van de torenspits van de Sint-Salvatorskathedraal in 1865. Er is echter nog een ander ontwerpplan bewaard voor deze vleugel op naam van architect M. Vandenheuvel uit Nevele (bouwvergunning 224/1882), heel gelijkend op wat nu bestaat. Werd dit ontwerp misschien aangepast door Carpentier? De nieuwe vleugel was bedoeld als lagere school.

De ontwerper van Wijngaardplein 1 en 3 is niet bekend. De bijhorende kapel werd ontworpen door arch. Jean-Baptiste Bethune (1821-1894), de gangmaker van de neogotiek in België. Is hij ook de ontwerper van de voorgebouw?

Over de geschiedenis, de rol en de betekenis van de “papnonnen” komt u veel te weten op OMD 2009.

De neogotische voorgevels verdienen alle aandacht van de bezoeker. Ze zijn gaaf bewaard en vrij uniek met de toepassing van de Brugse travee en met de boogfries onder de gekanteelde bortspering. De deurnissen lopen uit in een tuitgeveltje. In de nissen staan natuurstenen beelden van Sint-Vincentius en Maria op een console met daarop de wapenschilden van de schenkers. De hogere rechtervleugel is verrijkt met maaswerk in de boogvelden en spitse dakkapellen. De totale

gevellengte bedraagt 46 meter en de hoogte van de gebouwen gaat van 12 tot 16 meter. Op het terrein bevinden zich nog twee sterk verbouwde 17de/18de-eeuwse panden. De vroegere kapel is een zaalkapel die drie traveeën diep is en afgewerkt is met een driezijdige koor. Van de oorspronkelijke stoffering is niets ter plaatse bewaard gebleven. De gevels zijn in 1996 met stadstoelage gereinigd en hersteld. Ondertussen is het gebouwd als monument beschermd.

BELANGRIJKE INFO

1. INFOPUNTEN

Alle informatie over de Open Monumentendagen in Brugge is verkrijgbaar vóór 12 september:

op de Dienst voor Monumentenzorg,
Oostmeers 17, 8000 Brugge
T 050/47.23.82
e-mail: brigitte.beernaert@brugge.be

op 12 en 13 september

Aan **balie 6**

in 'In&Uit Brugge'

Concertgebouw, 't Zand 34, 8000 Brugge

T 050/44.47.06

Open van 10.00u tot 18.00u

op 13 september

ook in het Provinciaal Hof, Markt 3, 8000 Brugge

Open van 10.00u tot 18.00u

Uitzonderlijk en in het kader van de tentoonstelling **De uitvinding van Brugge. De stad van Delacenserie** fungeert het Provinciaal Hof als bijkomend infopunt op zondag. Gidsen begeleiden u bovendien in een deel van het

gebouw en leren u dit meesterwerk van Louis Delacenserie kennen, gebouwd vanaf 1887. In 1892 nam de Provincieraad haar intrek in een onvoltooid complex. Het duurde tot 1909 voor de werken aan het interieur waren voltooid en tot 1921 voor de drie linkertraveeën waren gebouwd. De gevelarchitectuur van dit imposante gebouw is beeldbepalend voor het Brugse marktpllein. Op de benedenverdieping kunnen de voorzaal, de vestiaire en de trapzaal worden bezocht. Bemerk de perfecte afwerking van de lusters, de eikenhouten deuren, de glas-inloodramen, de houten binnenluiken en de wandverlichting. Zowel de met balksleutels versierde eikenhouten zoldering, de rijkelijk met natuursteen voorziene ingangen, het beeldhouwwerk, de deuren, de schouwen en de vloertegels zijn ontworpen door Louis Delacenserie. Via de natuurstenen eretrapp is de verdieping bereikbaar.

Het monumentale achtzijdige trappenhuis is een opvallend element in het gebouw. Verschillende natuurstenen beelden verfraaien dit geheel. In het stergewelf dat het trappenhuis afdekt zijn ook Louis Delacenserie, de beeldhouwers Gustaaf en Hendrik Pickery, de Antwerpse aannemer Hargot, arch. René Buyck en gouverneur Albert Ruzette uitgebeeld in de consoles. Een van de opvallende objecten in het gebouw is de monumentale luchter in smeedijzer in de trappenzaal. Hij werd in 1909 gesmeed door de toen 82-jarige Edward De Vooght die heel vaak in opdracht van Delacenserie werkte. De Vooght smeedde ook de twee opmerkelijke kroonluchters van de raadzaal. In die voormalige provincieraadzaal trekt het roosvenster met het rijke maaswerk de aandacht van de bezoeker.

De architect haalde duidelijk de inspiratie uit de religieuze architectuur. De ruimte is afgewerkt met een dennenhouten spitsbooggewelf (dit gewelf verbergt wel een 'modern' ijzeren dakspant). Neem de tijd voor een ontdekking.

2. THEMAWANDELINGEN

1. Met dank voor de goede zorgen.

Uitsluitend op reservatie op OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Op zaterdag 12 september om 14.30u
Op zondag 13 september om 10.30u en om
14.30u

Themawandeling met aandacht voor de geschiedenis
van de zorg in Brugge

De wandeling start aan In&Uit Brugge en eindigt aan
Onze-Lieve-Vrouwekerk (duur 2 uur)

Op deze boeiende wandeling herontdekt men
passantenhuizen, godshuizen, hospitalen en
andere caritatieve instellingen in Brugge. Velen
hadden in het verleden nood aan hulp. Dankzij
de steun van de overheid en religieuze orden,
maar ook dankzij
gegoede
medeburgers werden
in de middeleeuwen
heel wat specifieke
zorginstellingen
uitgebouwd.
Belangrijke
hospitalen en
godshuizen zijn
bekend in het
stadsbeeld. Heel wat
anderen zijn
vergeten.

De ontdekkingsocht met nieuwe verhalen brengt u van 't Zand tot aan het voormalige kerkhof aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

2. "Zijt zoo goet van te zorgen voor mijn kind". Verlaten kinderen en vondelingen in het 19de-eeuwse Brugge.

Uitsluitend op reservatie op de OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 10 september

Op zaterdag 12 september om 14.30u
Op zondag 13 september om 10.00u en om
14.30u

Een wandeling voor gezinnen met kinderen is
mogelijk op zondag!

Themawandeling op initiatief van en uitgewerkt door
het OCMW Brugge zelf (naar een idee van Moving
Archives)

De wandeling start aan Potterierei 79 (Onze-Lieve-
Vrouw van de Potterie) en eindigt aan Professor Dr. J.
Sebrechtsstraat (duur 2 uur)

Het vondelingenthema is aangrijpend en weinig
bekend. Honderden 19de-eeuwse
vondelingendossiers uit het OCMW-archief
werden doorgenomen om het verhaal van de
vondelingen of de verlaten kinderen te
onderzoeken. Soms is het verhaal schrijnend,
soms is het ook bemoedigend. De wandeling
brengt u langs plaatsen waar kinderen, meestal
goed ingeduffeld, 'te vondeling' werden gelegd.
Een verrijkende ervaring.

3. Verdwenen klinieken in Noord-Brugge.

Uitsluitend op reservatie op de OMD-lijn
050/47.23.24.

Inschrijving ook mogelijk via
brigitte.beernaert@brugge.be
tot 11 september

Op zaterdag 12 september om 14.00u, 15.00u
en 16.00u

Op zondag 13 september om 10.00u en om
14.00u, 15.00u en 16.00u

Medisch-historische wandeling op initiatief van en
begeleid door de werkgroep Montanus (het Brugs
medisch-historisch genootschap)

De wandeling start Woensdagmarkt 6, na een korte
geïllustreerde inleiding in zaal De Pelikaan (Franciscus
Xaveriuskliniek) en eindigt daar (duur 2 uur)

Tot diep in de 19de eeuw lieten enkel armen en
sukkelaars zich verzorgen in
ziekenhuisinstellingen.

De burgers werden thuis verzorgd.

(kliniek Heilige Familie van dr. Depoorter)

De prille wetenschappelijke ontwikkeling van de geneeskunde en vooral de ontplooiing van de chirurgie in de tweede helft van de 19de eeuw zorgden ervoor dat ook de burgers zich moesten laten opnemen in een instelling voor medische verzorging.

Daardoor ontstonden in de 20ste eeuw een reeks privaatklinieken. In Brugge waren deze vooral gelegen in het noordelijke stadsdeel. Met uitzondering van het Sint-Franciscus-Xaveriusziekenhuis zijn deze nu allen verdwenen.

(onderzoekskamer in de kliniek Heilige Familie)

De medisch-historische Monanuswandeling start op de Woensdagmarkt aan het vroegere klooster van de zwartzusters. De zwartzusters deden vanaf de middeleeuwen vooral aan thuiszorg, maar openden in 1927 de Sint-Franciscus-Xaveriuskliniek. Verder in de Gouden-Handstraat was de Sint-Lucie oogkliniek gelegen en we bereiken vervolgens langs de Langerei de gewezen kliniek van de Bond Moyson.

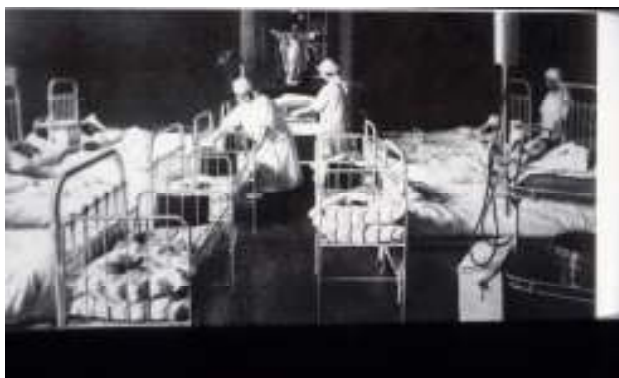
Via de vroegere Sint-Annamaterniteit komen we aan de Sint-Clement, de eerste kliniek voor chirurgie, gesticht door dr. Verhoef in het Verbrand Nieuwland. 't Oud Zothuis' was gelegen in de Balsemboomstraat en het eerste militaire ziekenhuis bevond zich in de Ganzenstraat.

In het huidige hotel Walburg, in de Boomgaardstraat, was vroeger de materniteit

van dr. Godard gevestigd. Verderop in de Riddersstraat bereiken we dan de kliniek van de Heilige Familie van dr. Depoorter, ooit een instelling voor reumatologie en fysiotherapie.

Via het oude stadslabo in de Sint-Jansstraat bereiken we terug de Sint-Franciscus-Xaveriuskliniek, nu campus SFX van het AZ Sint-Jan waar o.a. de nieuwe palliatieve zorgenheid 'De Vlinder' gevestigd is.

Inleidend aan elke wandeling wordt een overzicht gegeven, met beeldmateriaal van de verdwenen klinieken. De introductie, telkens op het uur, kan ook gevolgd worden zonder deelname aan de wandeling. De introductie wordt stipt op het uur gegeven door dr. William De Groote, in de zaal De Pelikaan van de Sint-Franciscus-Xaveriuskliniek bereikbaar via de ingang op de Woensdagmarkt 6.

(kamer in het Sint-Annamoederhuis)

3. THEMALEZING

**Sigrid Dehaeck,
Middeleeuwse zorg in het Sint-
Janshospitaal. Drinken, eten en genezen
(zie nr.17).**

Op zondag 13 september om 11.00u op de
zolders van het middeleeuws Sint-Janshospitaal
(duur 45 minuten)

Het Sint-Janshospitaal dateert uit de
middeleeuwen. Wat kregen de hospitaalgasten
toen te drinken en te eten? Was de voeding
eigenlijk evenwichtig? Hoe genas men de zieken
en hoe belangrijk was het geloof hierbij? Wat
was de impact van de pest?

Sigrid Dehaeck schetst de middeleeuwse zorg
speciaal voor OMD 2009. Niet te missen!

4. TENTOONSTELLING EN ACTIVITEIT

**Armenzorg in druk: Brugse boeken en
teksten over de zorg voor armen.**

De tentoonstelling met boeken en teksten in de
leeszaal van de Openbare Bibliotheek Biekorf
wordt samengesteld in het kader van Open
Monumentendag. Te bezoeken tijdens de
openingsuren van de bibliotheek tot eind
oktober 2009.

Quartier Bricolé openingsweekend

Quartier Bricolé gaat dit weekend 12 en 13 september van start in de Langestraat! Kom een kijkje nemen en laat je verleiden door hedendaags ambachtelijk design in diverse panden in de straat. Juwelen, interieurobjecten, mode en textielontwerp, keramiek, kalligrafie en handgemaakte voorwerpen of objecten in beperkte oplage. Het project wil ontwerpers de kans geven om in winkelpanden in de straat hun

werk in de kijker te plaatsen. Centraal infopunt:
Langestraat 50. Openingsuren: za 14-18u, zo
10-18u. Meer info op www.quartierbricole.be.

Quartier Bricolé is een initiatief van Tapis Plein
vzw in samenwerking met de Stad Brugge –
Dienst Stedenbeleid, Handelsgebuurtekring
Langestraat-Hoogstraat, Design Vlaanderen,
Artelier vzw en Vel tegen Vel van Brugge Plus.

Selectieve Bibliografie

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Via Europa, reisverhalen in steen*, brochure Open Monumentendag 11 en 12 september 1999

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Import Export*, brochure Open Monumentendag Brugge 9 en 10 september 2006

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Wonen*, brochure Open Monumentendag Brugge 8 en 9 september 2007

B. BEERNAERT e.a., *Binnen en Buiten. Winter- en zomerverblijven van de Brugse elite vanaf de late middeleeuwen*, Brugge, 2007

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18na, Stad Brugge. Oudste kern, Turnhout, 2000

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18nb, Stad Brugge. Middeleeuwse stadsuitbreiding Noord, Turnhout, 2004

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18nb, Stad Brugge. Middeleeuwse stadsuitbreiding Zuid, Turnhout, 2004

Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, gemeente Brugge, Deelgemeente Sint-Michiels, 2005

Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Brugge,

Deelgebied Christus-Koning, 2003

W. CALLEBAUT en B. BOONE, *Bouwhistorische nota, kasteel 'De Groene Poorte'. Dudzeelse steenweg 460, Brugge-Koolkerke, 15 maart 2007*

H. DE BRUYNE, *De Godshuizen te Brugge, Zellik, 1994*

G. MARECHAL, *De sociale en politieke gebondenheid van het Brugse hospitaalwezen in de Middeleeuwen, Kortrijk, 1978 (Standen en Landen, 73)*

J.A. RAU, *Een eeuw Brugge, dl. 1, 1800-1900, Brugge, 2001*

J. A. RAU, *Een eeuw Brugge, dl. 2, 1901-2000, Brugge, 2002*

M. RYCKAERT, *Historische Stedenatlas van België. Brugge, Brussel, 1991*

L.TACK (cord.), *Architectuur van de Belgische hospitalen, Brussel, M&L Cahier 10, 2004*

A. VAN DEN ABEELE, *Ik kom u te vragen een uytsteekbart, Brugge, 1983*

A. VAN DEN ABEELE, *Het geslacht Stochove. Komen en gaan van een adellijke familie in Brugge, in: Vlaamse Stam, april-mei 2002.*

Bronnen

Op het **Stadsarchief** werden volgende bronnen geconsulteerd:

Bevolkingsregisters, bouwvergunningen, kadastrale leggers, kohieren belasting op deuren en vensters, rouwbrieven en doodsprentjes,

almanakken, registers van de zestendelen,
protocollen van de klerken van de vierschaar en
boedelbeschrijvingen.

Inhoud

INLEIDING	4
BOOMGAARDSTRAAT 1, COLLEGEVLEUGEL JEZUÏETEN (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	9
DIJVER 17, VOORMALIGE BERG VAN BARMHARTIGHEID NU BRUGGEMUSEUM - GRUUTHUSE	14
DIKSMUIDSE HEERWEG TUSSEN 269-277, TER WEELDE	26
DUDZEELSE STEENWEG 460, KASTEEL GROENE POORTE (MONUMENT IN ACTUALITEIT)	34
HOOGSTRAAT 6-8 DE HUIZEN CASSELBERG, DE ZEVEN TORENS EN FRANS SCHILDT (MONUMENT IN ACTUALITEIT)	42
HOOGSTRAAT 34, HET HUIS AAN HET SCHOTTERSTRAETKEN (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	56
GARENMARKT 9, HET VOORMALIGE HUIS DE SERRET OF OOK STOCHOVE EN NU CENTRUM VOOR KINDERZORG EN GEZINSONDERSTEUNING SINT-CLARA	67
GEMENEWEIDEWEG-ZUID Z.N., NATUURGEBIED GEMENE WEIDEBEEK EN TOEKOMSTIG ZORGCENTRUM HANGERIJN (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	75
GENTHOF 33, HET HUIS DE GROTE KETELE (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	81
KATELIJNESTRAAT 86, VOORMALIGE BOGARDENSCHOOL	90
KONING ALBERT I-LAAN 8, PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS ONZE-LIEVE-VROUW NIEUWE AFDELINGEN	96
KORTE RIJKEPIJNDERSSTRAAT 24, DE WEST-VLAAMSE PLEEGGEZINNENDIENST IN HET HUIS DE DRIE ZWANEN	104
KORTE VULDERSSSTRAAT 14, HET HUIS 'T SCHAEPE OF VOORMALIGE HUIS COUCKE (MONUMENT IN ACTUALITEIT)	112

KLEINE KERKHOFSTRAAT 62, CENTRALE BEGRAAFPLAATS	120
LAUWERSTRAAT 21, HET VOORMALIGE HUIS VAN COMMANDANT CAMBRELIN (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	128
MARIASTRAAT 38, SINT-JANSHOSPITAAL NU MEMLING IN SINT-JANS HOSPITAALMUSEUM	133
MOERSTRAAT 7-17, GODERICKX CONVENT (MONUMENT IN ACTUALITEIT)	147
MOERSTRAAT COSMAS EN DAMIANUS IN DE SINT- JACOBSKERK	153
NIEUWE GENTWEG 110, VOORMALIG PASSANTENHUIS ONZE-LIEVE-VROUW VAN NAZARETH EN MAGDALENAGASTHUIS NU KTA	160
PETERSELIESTRAAT 19, HET VOORMALIGE MILITAIR ZIEKENHUIS	167
POTTENMAKERSSTRAAT 26, HET HUIS DEN HELM (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	175
POTTERIEREI 79, HOSPITAAL ONZE-LIEVE-VROUW TER POTTERIE	184
PROFESSOR DR. J. SEBRECHTSSTRAAT 1, DE VOORMALIGE MINNEWATERKLINIEK NU RUST- EN ZORGHUIS	195
SINT-JORISSTRAAT 71, DE TOREN VAN HET OUDHOF AAN DE VOORMALIGE RIJKSNORMAALSCHOOL (MONUMENT IN DE ACTUALITEIT)	204
ZWARTELEERTOUWERSSTRAAT 68-80, GODSHUIS DE FONTAINE	213
WIJNGAARDPLEIN 1, TER REIE VZW BINNENSTAD	218
BELANGRIJKE INFO	229
1. INFOPUNTEN	229
2. THEMAWANDELINGEN	232
1. MET DANK VOOR DE GOEDE ZORGEN.	232

2. "ZIJT ZOO GOET VAN TE ZORGEN VOOR MIJN KIND". VERLATEN KINDEREN EN VONDELINGEN IN HET 19DE-EEUWSE BRUGGE.	233
3. VERDWENEN KLINIEKEN IN NOORD-BRUGGE.	234
3. THEMALEZING	238
SIGRID DEHAECK, MIDDELEEUWSE ZORG IN HET SINT- JANSHOSPITAAL. DRINKEN, ETEN EN GENEZEN (ZIE NR.17).	238
4. TENTOONSTELLING EN ACTIVITEIT	238
ARMENZORG IN DRUK: BRUGSE BOEKEN EN TEKSTEN OVER DE ZORG VOOR ARMEN.	238
QUARTIER BRICOLÉ OPENINGSWEEKEND	239
SELECTIEVE BIBLIOGRAFIE	241
INHOUD	244
COLOFON	247

Colofon

Deze brochure is een realisatie van de Brugse Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing (DMS).

Teksten en coördinatie

Brigitte Beernaert, kunsthistoricus

(met dank aan Sophie Anseeuw, Peter Bultinck, Wouter Callebaut, Benoît Delaey, Jan D'hondt, Jan Esther, Dirk Larnoe, Kathleen Leenders, Joris Nauwelaerts, Bernard Schotte, Koen Vandeweghe en Bart Vanooteghem)

Lay-out

Natalia Ovchinnikova, administratief medewerkster

Foto's

Jan Termont en Matthias Desmet (Cel Fotografie Stad Brugge)

Stadsarchief Brugge (de oude opnames zijn gekozen uit de Beeldbank Brugge en meerdere komen uit de collectie A. Watteyne www.beeldbankbrugge.be), Jo Berten (foto L.Delacenserie), vzw Montanus (foto's klinieken)

Stadsplan

Johan Mahieu, Brugge
Met OMD aanduidingen door Thomas Wets (DMS)

Drukkerij

De Windroos N.V., Beernem

Werkgroep OMD 2009

Brigitte Beernaert (DMS), Anne Bontinck (In&Uit Brugge), Patrick Cardinael (Groendienst), Jan D'hondt (Stadsarchief), Hilde De Bruyne

(OCMW), Charlotte Forrier (Bruggeplus), Bieke Hillewaert (Intergemeentelijke Archeologische Dienst), Sibylla Goegebuer (Hospitaalmusea), Mariette Jacobs (Provinciebestuur West-Vlaanderen), Benoit Kervyn (Consulent Religieus Erfgoed), Bernard Schotte (DMS), Katrien Steelandt (Erfgoedcel Brugge), Marcella Vandebroek (Stadsarchief), Ludo Vandamme (Historisch Fonds Openbare Bibliotheek Biekorf Brugge), Katelijne Vertongen (Bruggemuseum)

Verantwoordelijke uitgever

Johan Coens, stadssecretaris

D/2009/0546/3